

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ'NDE

KIZ ÇOCUKLARININ ERKEN YAŞTA EVLİLİKLERİ

VE DİN ALGISİ: ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ebru SUBAŞI KIRIKÇI

ŞANLIURFA-2018

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ'NDE

KIZ ÇOCUKLARININ ERKEN YAŞTA EVLİLİKLERİ

VE DİN ALGISI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ebru SUBAŞI KIRIKÇI

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi. Salih AYDEMİR

ŞANLIURFA-2018

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

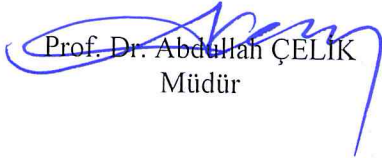
Enstitünüz Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı 135227002 numaralı ebru subaşı Kırıkçı'nın hazırladığı "Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kız Çocuklarının Erken yaşta Evlilikleri ve Din Algısı: Şanlıurfa Örneği" konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 17/10/ 2018 tarihinde, saat 14:00'te yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

17/10/ 2018

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Salih AYDEMİR	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Gül GÜLER	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Fatma ÇAKMAK	Kabul	

Bu tezin Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

17/10/2018

Prof. Dr. Abdullah ÇELİK
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı : Ebru SUBAŞI KIRIKÇI

Öğrenci Numarası:135227002

Enstitü Anabilim Dalı:Felsefe ve Din Bilimleri

Programı: Turnitin

Başlık (Türkçe): Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kız Çocuklarının Erken Yaşta Evlilikleri ve Din Algısı: Şanlıurfa Örneği

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 145 sayfalık kısmına ilişkin, 27/08/2018 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 9'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

27/08/2018

Hazırlayan Öğrencinin
İmzası

Ebru SUBAŞI KIRIKÇI
Ebru

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. / /2018

Dr.Öğr.Üyesi Salih AYDEMİR

Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı

(İmzası)

Salih

ÖNSÖZ

Dünya geneline baktığımızda 18 yaşını doldurmamış bireylerin yapmış olduğu evlilikler literatürde erken yaş evliliği olarak adlandırılmaktadır. Uluslararası sözleşmelerden biri olan BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde 18 yaşına kadar herkes çocuk kabul edilir. Türk Medeni Kanunu'nda da 18 yaş altı bireyler çocuk kabul edilmektedir. Bu nedenle bu bireylerin de gerçekleştirdiği evlilikler erken yaş evliliği olarak tanımlanmaktadır. Erken yaşta evliliğin bazı kesimler tarafından en önemli sebebinin din olarak görülmesi, dine karşı bir nefret söylemini doğuracağından araştırmamızda erken yaş evliliklerinin sebepleri arasında dinin ne kadar yeri olduğunu araştırmak bizim için araştırmamıza daha özel bir anlam katmıştır. Bu çalışmada evlilik- din ilişkisinin mümkün olduğu kadar bilimsel yöntemlerle elde edilen somut verilerin yine bilimsel yöntemlerle analiz edilip doğru tespitlerin yapılması amacı güdülmüştür. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Şanlıurfa özeli üzerinde yürütülen erken yaşta evlilik ve din algısını temel alan çalışmanın amacı, öncelikle bu tür evliliklerin din anlayışı, din algısı, dinî yaşayış ile ilgisinin olup olmadığını araştırmaktır. Dinî boyut çok yönlü olarak incelenirken dinin bu olay üzerinde etkisinin ne derece olduğu açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca erken yaşta evliliğe iten diğer sebepler olarak sıraladığımız ekonomik, eğitim, kültürel seviyenin bu olay üzerinde nasıl etki bıraktığı da incelenmiş ve bu unsurların bu tarz evliliklerde ne denli bir yere sahip olduğu araştırılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada böyle bir konu seçiminin en temel sebebi yaşadığımız bölgenin, modern çağa rağmen hala erken yaş evliliği denilen problemle karşı karşıya gelmesidir. Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin önemli sosyal problemlerinden biri olan kız çocuklarının erken yaşta evliliği ve evlilik kurumunun bu kadar basite indirgenmesinin ileriki dönemlerde aile hayatını sarsan sonuçlara neden olacağı öngörülen bir gerçektir. Bu sebeple mevcut çalışma, dinimizin önemle üzerinde durduğu aile kurumunun sarsılmasına yol açabilecek sebepleri farklı bir bakış açısıyla gün yüzüne çıkarmayı hedeflemiştir. Aynı zamanda çalışmanın, konu bakımından alanyazında var olan boşluğa anlamlı bir katkı sağlaması da birincil hedefimizdir.

Yüksek lisans tezi akademik hayata adım atmış bir kişinin tüm acemiliklerinin, tüm heyecanlarının kimi zaman korkularının hayat bulduğu bir eserdir. Yüksek lisansa başlarken henüz alana yabancı olduğum, akademik hayata dair ne yapacağımı bilmediğim o acemiliklerim bugün beni bu noktaya getirdiyse tabî ki bu çok önemli katkıları bulunan insanlar sayesinde olduğunu vurgulamam gerekir. Öncelikle yüksek lisans ders döneminde ve konu seçiminde her zaman tebessümüyle, içtenliğiyle ve bilgileriyle yoluma ışık tutan çok kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Salih AYDEMİR'e şükranlarımı sunar ve verdiği tüm destekler için teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmalarım sırasında içtenlikle kapılarını açan ve mülakatlar sırasında bayanlarla görüşmemizde bize öncülük yapan Hayat-i Harranî Kadın Destek Merkezi Yöneticileri ve çalışanlarına minnettarlığımı sunuyorum. Çalışmamın vücut bulmasında temel taşlar olan, bana en mahremelerini açan, tüm içtenlikleriyle soruları yanıtlayıp eserime en anlamlı katkıda bulunan gizli kahramanlarım olarak tanımladığım onlarca kadına teşekkür etmeden geçemeyeceğim.

Beni bugünlere getiren, her zaman arkamda duran ve desteklerini bir an olsun eksiltmeyen aile üyelerimin her birine ayrı ayrı teşekkürlerimi sunuyorum. Hayatıma girdiği günden itibaren hayatıma olduğu kadar akademik hayatıma da yön vermeye çalışan, yorulduğum anda yeniden koşturmacı yardımcı olan, bu süreçte maddî-manevî desteğini esirgemeyen kıymetli eşim Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Cevdet KIRIKÇI'ya hususîyetle teşekkür ederim. Son olarak bugünlere gelmemde büyük emekleri olan, bana olan güvenlerini ve desteklerini hiçbir zaman eksiltmeyen ve hayatımın sonuna kadar maddî- manevî tüm varlıklarıyla yanımda olacaklarına inandığım pek kıymetli anne ve babama hayatıma kattıkları her şey için müteşekkirim. Bu çalışmayı anne ve babama ithaf etmek evlat olarak yaşayacağım en büyük mutluluk olacaktır.

Bu çalışmayı hazırlarken şahit olduğum onlarca erken yaş evlilikleri hikâyelerinin bir gün son bulmasını ümit ediyorum.

Ebru Subaşı KIRIKÇI
ŞANLIURFA-2018

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
TABLO LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	viii
EK LİSTESİ.....	ix
ÖZET.....	x
ABSTRACT.....	xii
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	1
ARAŞTIRMANIN AMACI.....	4
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	5
VARSAYIMLAR.....	6
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	8
I. BÖLÜM: ‘EVLİLİK OLGUSU VE KADIN’ KONUSUNA GENEL BİR	
BAKIŞ	10
1.1. EVLİLİK TANIMI VE EVLİLİĞE GENEL YAKLAŞIM	10
1.2. TÜRKİYE’DE EVLİLİK OLGUSU VE EVLİLİK OLGUSUNDA	
MEYDANA GELEN DEĞİŞİMLER	12
1.3. EVLİLİK VE AİLE OCAĞININ DİNÎ ÖNEMİ.....	13
1.4. HZ. PEYGAMBER’İN EVLİLİK HAYATI	18
1.5. TOPLUM VE KADIN	23
1.5.1. Ailede Kadının Yeri.....	24
1.5.2. İslam’da Kadın.....	25
2. BÖLÜM: ERKEN YAŞTA EVLİLİK PROBLEMİ.....	33
2.1. ERKEN YAŞTA EVLİLİK NEDİR?.....	33
2.2. TÜRKİYE’DEKİ ERKEN YAŞTA EVLİLİK ORANLARI	34
2.3. ERKEN YAŞTA EVLİLİĞİN NEDENLERİ.....	36
2.3.1. Kültürel Nedenler	37

2.3.2. Ekonomik Nedenler	39
2.3.3. Eğitimsizlik.....	41
2.3.4. Şiddet	42
2.3.5. Dini İnanışların Yanlış Algılanması	44
2.4. ERKEN YAŞTA EVLİLİĞİN SONUÇLARI	47
2.4.1. Şiddet	47
2.4.2. Sağlık	49
2.4.3. Toplumdan Soyutlanma.....	51
2.4.4. Eğitim.....	52
2.4.5. Sosyal Haklardan Mahrum Olmak	53
2.5. İSLAM'IN ERKEN YAŞTA EVLİLİKLERE BAKIŞI	54
3. BÖLÜM: METODOLOJİ.....	65
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	65
3.1.1. Nitel Bölüm Hazırlık Süreci	67
3.1.2. Nicel Bölüm Hazırlık Süreci.....	68
3.2. VERİLERE ULAŞIM	70
3.2.1. Araştırma Tekniği	70
3.2.2. Veri Toplama	71
3.2.1.1. Nitel Verileri Toplama Süreci	71
3.2.1.2. Nicel Verileri Toplama Süreci	72
3.3. ARAŞTIRMA GRUBU	73
3.3.1. Araştırma Yerlerinin Seçimi	73
3.3.2. Katılımcıların Seçimi:.....	73
3.3.3. Araştırma Etiği Açısından Takip Edilen İlkeler	75
3.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	77
3.5. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ	78
3.6. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK	79
4. BÖLÜM: BULGULAR.....	82
4.1. SEÇİLEN ÖRNEKLEMİN EVLİLİK YAŞ DAĞILIMI.....	83
4.2. ÖĞRENİM DURUMUNA İLİŞKİN BULGULAR.....	85

4.3. EVLİLİĞİ KABUL ETME SEBEPLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	92
4.4. AİLELERİN EVLİLİK TERCİHİNDEKİ DİNİ HASSASİYETLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	99
4.5.ERKEN YAŞ EVLİLİĞİNİN DİNİ SEBEPLERDEN KAYNAKLANDIĞINA İLİŞKİN BULGULAR.....	104
4.6. ERKEN YAŞ EVLİLİKLERİNDE GELENEKLERİN ETKİSİNE İLİŞKİN BULGULAR	106
4.7. BAŞLIK PARASINA İLİŞKİN BULGULAR	110
4.8. NİŞANLILIK SÜRECİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	113
4.9. RESMİ NİKÂH SÜRECİNE İLİŞKİN BULGULAR	115
4.10. EVLİLİKLERİNDE ŞİDDET GÖRME ORANLARINA İLİŞKİN BULGULAR	119
4.11. EVLİLİKLERİNDE SAĞLIK PROBLEMLERİ YAŞAMA ORANLARINA İLİŞKİN BULGULAR.....	122
4.12. ÇOCUK SAYILARINA İLİŞKİN BULGULAR	124
4.13. BAYANLARIN EVLİLİKLERİNE DAİR BUGÜNKÜ DÜŞÜNCELERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	126
SONUÇ VE TARTIŞMA.....	131
Öneriler.....	139
KAYNAKÇA	142
EK: Görüşme Formu.....	

KISALTMALAR

BM: Birleşmiş Milletler

TMK: Türk Medeni Kanunu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNİCEF: United Nations International Children's Emergency Fund

KADEM: Kadın ve Demokrasi Derneği

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

RTÜK: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

TAYA: Türk Aile Yapısı Araştırmaları

AÜİFD: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

M.Ü: Marmara Üniversitesi

A.Ü: Atatürk Üniversitesi

V.d: Ve diğer/leri

Ed: Editör

TABLO LİSTESİ

TABLO 2.1. ŞİDDETİN ÇOCUKLARDAKİ ETKİ ORANLARI.....	48
TABLO 2.2. YILLARA GÖRE DOĞUM YAPAN KADIN SAYILARI	50
TABLO 2.3. YAŞ GRUBUNA GÖRE DOĞUM YAPAN ANNE SAYILARI.....	50
TABLO 4.1. EVLİLİK YAŞI ORANLARI.....	83
TABLO 4.2. ÖĞRENİM DURUMU ORANLARI.....	85
TABLO 4.3. 18 YAŞ ALTI ÖĞRENİM ORANLARI.....	86
TABLO 4.4. EVLENME NEDENİ ORANLARI.....	93
TABLO 4.5. 18 YAŞ ALTI BAYANLARIN EVLENME NEDENLERİ	96
TABLO 4.6. AİLELERİN EVLİLİKTEKİ DİNİ HASSASİYET ORANLARI.....	100
TABLO 4.7. MÜSLÜMANLIĞIN GEREĞİ OLARAK KABUL ETME ORANLARI.....	104
TABLO 4.8. ERKEN YAŞTA EVLİLİK ŞEKİLLERİ ORANLARI	107
TABLO 4.9. ERKEN YAŞ EVLİLİKLERİNDE GELENEĞİN ETKİSİ.....	108
TABLO 4.10. BAŞLIK PARASI ORANLARI.....	111
TABLO 4.11. 18 YAŞ ALTI BAŞLIK PARASI ORANLARI.....	112
TABLO 4.12. NİŞANLILIK SÜRESİ ORANLARI.....	114
TABLO 4.13. RESMİ NİKÂH SÜRESİ ORANLARI	116
TABLO 4.14. EVLİLİKLERİNDE ŞİDDET GÖRME ORANLARI	119
TABLO 4.15. EVLİLİKLERDE YAŞANILAN SAĞLIK PROBLEMİ ORANLARI	123
TABLO 4.16. ÇOCUK SAYISI ORANLARI	125
TABLO 4.17. EVLİLİĞE DAİR BUGÜNKÜ DÜŞÜNCELERİN ORANLARI.....	127

ŞEKİL LİSTESİ

ŞEKİL 2.1. TÜRKİYE’DE YILLARA GÖRE ERKEN EVLİLİKLERİN YAŞA VE CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI	35
---	----

EK LİSTESİ

Ek 1. Görüşme Formu

ÖZET

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ'NDE

KIZ ÇOCUKLARININ ERKEN YAŞTA EVLİLİKLERİ

VE DİN ALGISI: ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

KIRIKÇI, Ebru Subaşı

Yüksek Lisans Tezi

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi. Salih AYDEMİR

Ekim, 2018, 164 sayfa

Geçmişten günümüze kadar çözülemeyen bir sorun olan ve kanayan bir yaramız haline gelen çocuk gelinler bugün birçok toplumda, toplumsal bir sorun halini almıştır. Türkiye de dâhil olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde erken yaşta evliliklerle ilgili problemler çözüme kavuşturulmaya çalışılmaktadır. Bazı kesimlerce erken yaş evliliği ile ilgili dinî sebepler öne sürülmüş olsa da dinin ne tür bir etkisinin olduğu ile ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bir yandan erken yaşta evliliğe zorlanan kızlar, yanlış dinî algı nedeniyle istemediği bir hayatı yaşamaya mecbur edilirken, diğer yandan da din sebebi üzerinde durarak, odak başka sebeplerden uzaklaştırılmakta ve dine karşı yanlış algı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle araştırmada Hz. Peygamber'in evlilik hayatına ve özelde Hz. Aişe (ra) ile olan evliliğinin altında yatan sebeplere de değinilmiştir. Erken yaş evliliğinde din algısı üzerinde durulması iki sonuca yol açmaktadır. Bunlardan birincisi odağın din algısı üzerinde durularak gerçek sebebin bulunmasının engellenmesi, ikincisi ise dine karşı oluşturulan yanlış algıyı tahkim etmesidir.

Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin önemli sosyal problemlerinden biri olan kız çocuklarının erken yaşta evliliği ve evlilik kurumunun bu kadar basite indirgenmesinin ileriki dönemlerde aile hayatını sarsan sonuçlara

neden olacağı bilinen bir gerçektir. Bu yüzden Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kadim şehirlerinden olan Şanlıurfa örneği ile bölge halkının bu olay karşısındaki tutumları incelenmeye ve alışılmışın dışında bazı yorumlarla literatüre katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erken yaşta evlilik, aile, nikâh, din algısı

ABSTRACT

EARLY MARRIAGE AND RELIGION

PERCEPTION OF GIRLS IN

SOUTHEASTERN ANATOLIA: EXAMPLE OF ŞANLIURFA

KIRIKÇI, Ebru Subaşı

Master Thesis

Philosophy and Religious Studies

Advisor: Salih AYDEMİR

Oct, 2018, 164 pages

Child brides who have become a bleeding problem that has not been resolved from day to day, have become a social problem in many societies today. In many areas of the World including Turkey, problems associated with early marriage are being tried to resolve. Although some sections come out with religious reasons for early marriage, any study hasn't been conducted on what kind of effect religion has. On the one hand, girls who are forced to marry at an early age, are forced to live a life they do not want because of false religious perception. On the other hand, dwelling upon the cause of religion, the focus is removed from other causes and misperception against the religion is created. Therefore, in the research, the underlying causes of the Prophet's marriage and in particular the marriage to Ayşe were also discussed. Focusing on religious perception in early marriage leads to two consequences. The first of these is the prevention of the real cause by focusing on the religious perception and the second is solidifying the false perception on the religion.

It is a known fact that, one of the important social problems of South-eastern Anatolia and Eastern Anatolia Region, early marriage of girls and the reducing to the simple terms of the marriage institution will cause shaking consequences for the

family life in future periods. Therefore, Şanlıurfa, one of the ancient cities of the South-eastern Anatolian Region and the attitudes of the people of the region against this event were tried to be examined and has been tried to contribute to the literature through some unusual interpretations.

Keywords: Early marriage, family, wedding, perception of religion

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmamızın konusu olan erken yaş evliliklerini ele alarak bu süreçteki sorunları ortaya koymaya çalışırken aile ve evlilik kavramı üzerinde durmak konuya girmek açısından önemlidir. En yaygın tanımıyla aile, anne, baba ve çocuklardan oluşan en küçük sosyal birliktir. Bu sosyal birliğin kurulması ise sosyal bir olgu olarak kabul edilen “evlilik” ile gerçekleşmektedir. “*Evlilik, erkek ve kadın ilişkisini meşru temele dayandıran toplumsal bir ilişkidir.*”¹ Evliliğin dinî ve hukukî olmak üzere iki yönü vardır. Dinî yönü ile ilgili Kur’an-ı Kerim’de pek çok ayet bulunurken² Hz. Peygamber’in de bu konu ile ilgili birçok hadisine ulaşılmaktadır. Hukukî olarak bireyler üzerine hak ve sorumluluklar yükleyen bir resmî birleşme olan evlilik, dinî açıdan da bireylerin birbirlerine karşı sorumluluklarının olduğu bir birleşmedir.³ Evliliği oluşturan en önemli unsurlardan biri akittir. Bireylerin evliliklerini resmileştiren nikâh akdinde aranan en önemli şart bireylerin rızalarının olmasıdır. Bu sebeple bireylerin kendi kararlarını verebilecek bir yaşta olması önemlidir. Bunların yanı sıra nikâhın sıhhati için nikâh memurunun, tarafların ve evlenecek bireylerin irade beyanlarının bulunması gerekmektedir. Böylece evlilik resmîyet kazanan bir akit etrafında şekillenmiş bir hal almaktadır. Uluslararası sözleşmelerde ve birçok batı ülkesinin hukukundan biri olan BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde 18 yaşına kadar herkes çocuk kabul edilir.⁴ ABD’nin Mississippi eyaletinde evlilik yaşı 21, bu yaş sınırlaması Çin’de ise 22’dir. Bu nedenle 18 yaşına kadar yapılan evlilikler çocuk evliliği olarak kabul edilirken bu durum ülkeden ülkeye toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Halkının çoğunluğu Müslüman olan ülkelerde erken yaş evliliği sorunu filli ve hukukî olarak yaşanmaktadır.

¹ İsmail Doğan, *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, (Ankara : Pegem Akademi, 2012), 188.

² bkz. Maide-5, Rum-2, Mü’minun-6, Şûra-11.

³ Özlem Tüzüner, “Türk ve İslâm Hukuku Bakış Açısından Evlenmenin Hukukî Niteliği Hakkında Bir İnceleme,” *Ankara Barosu Dergisi*, 1 (2013): 131.

⁴ Unicef. “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Birinci Kısım, Madde 1-20”. Erişim: 12 Mayıs 2017. https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html.

Örneğin yasal evlilik yaşı İran’da 13, Kuveyt’te 15, Somali’de 16 olarak görülmektedir. Sudan’da ise yapılan evliliklerde yaş sınırı yoktur. Ailenin rızası yeterli kabul edilmektedir.⁵ Türk Medeni Kanunu’nda ise 18 yaş altındaki her birey çocuk kabul edilir ve bu yaştaki bireylerin yapmış olduğu evlilikler ise “erken yaş evliliği” olarak değerlendirilir. Ulusal mevzuatta belirtilen evlilik yaşı sınırı bazı durumlarda kanunun izin verdiği gerekçelerle alt yaşlara çekilerek evlilikler gerçekleştirilebilmektedir. Bu duruma Türk Medeni Kanunu’nun 4721 sayılı kanununun “Erginlik” başlıklı 11. Maddesi misal olarak gösterilebilir. Bu maddeye göre “Erginlik on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlar. Evlenme kişiyi ergin kılar.” Bu kanun maddesine göre evlilik kişiyi ergin kılar. Bu maddeden çıkarılacak bir başka anlam ise 18 yaşını doldurmayan bireyler çocuk kabul edilmektedir. Fakat TMK’da 15 yaşını doldurmuş birey kendi rızası ve anne-baba izni ile evlenebilirken hâkim 16 yaşını doldurmuş bireyi olağanüstü durumlarla ergin kılabilme yetkisine sahiptir. Bu nedenle bir yandan çocuk evlilikler hukukumuzda aykırı bir fiilî işlem olarak kabul edilirken diğer taraftan kanunda bulunan çelişkili maddelerle hukukî boyut kazanmaktadır. Bu sebeple erken yaşta evliliklerin yaygın olmasında toplumdaki yaygın görüş olarak “dinin bu duruma neden olması” tutumundan ziyade hukuktaki açıklığın olması gözden kaçırılmaması gereken önemli bir husustur. İstenilmeyen bir durum olan erken yaş evliliklerinin en aza indirilmesi için kanunlarla keskin çizgiler çekilmeli ve erken yaş evliliği olup olmaması hâkimlerin inisiyatifine bırakılmamalıdır.⁶

Geçmişten günümüze kadar çözülemeyen bir sorun olan ve kanayan bir yaramız haline gelen çocuk gelinler bugün birçok toplumda, toplumsal bir sorun halini almıştır. Türkiye de dâhil olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde erken yaşta evliliklerle ilgili problemler çözüme kavuşturulmaya çalışılmaktadır. Son zamanlarda resmî ve sivil kuruluşların toplumsal bir sorun olarak üzerinde durduğu “kız çocukların erken yaşlarda evlendirilmesi” konusu, geleneksel olarak yakın zamanlara kadar çok yadırganmadan sürdürülen bir uygulama olmuştur. Buna bağlı ortaya çıkabilecek sorunlar hasıraltı edilmiş, bir başka ifade ile önemli bir sorun olarak görülmemiş, son derece sıradan ve rutin olarak algılanmıştır. Yapılan evliliklerde

⁵ Yusuf Arslan, *Oyundan Düğüne Hayatlar: Güneydoğu’da Çocuk Gelinler*, (İstanbul: Belge Yayınları, 2015), 14.

⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). “Türk Medeni Kanunu”. Erişim: 12 Mayıs 2017. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>.

genellikle kız çocuklarının rızasının olup olmadığına bakılmadığı, evlilik ile ilgili kararının önemsenmediği, özellikle ailelerin menfaatleri doğrultusunda bu olayın gerçekleştirildiği de bilinen bir başka gerçektir. Toplumun gelişmişlik düzeyi yükseldikçe bu tür evliliklere karşı sesler daha da yükselmiş ve erken evlilik meselesi üzerinde durulmaya başlanmıştır. Bir başka deyişle son zamanlarda kadın statüsü, aile yapıları ve kız çocuklarının eğitimi ile ilgili tartışmalar doğal olarak “erken evlilik” uygulamasını, siyasi, akademik ve sosyal kurumların gündemine taşımıştır.

Genel olarak Türkiye'nin özel olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kronik bir sorunu olan bu konuyu çalışmaya başlarken tekrara düşmemek ve konuyu farklı ve özgün bir boyutla ele almak için bugüne kadar Türkiye'de erken yaş evlilikleri ile ilgili hazırlanan doktora ve yüksek lisans tezlerinde, sivil toplum kuruluşları ve kamu kuruluşları tarafından yapılan çalışmalar incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda genel olarak erken yaşta yapılan evliğin nedenlerinin ekonomik, sosyo-kültürel, eğitim ve yanlış din algısı olduğu görülmüştür. Yusuf Arslan ,“Oyundan Düğüne Hayatlar: Güneydoğu'da Çocuk Gelinler” çalışmasında erken evliliğe sürükleyen sebepleri kız çocukların kendi ağızlarından bizzat dinleyerek tespit etmeye çalışmıştır. Arslan, yapmış olduğu çalışmasında kadınlarla görüşme tekniğine başvurmuş ve görüşmeler sonucu elde edilen verilen kategorilere ayrılarak frekanslar işlenmiş ve betimsel analizler ile literatürden referanslarla yorumlanmaya çalışmıştır. Çalışma sonucunda bu olgunun Güneydoğu'da sosyal bir gerçek olduğu tespit edilmiş olup sorunun tamamen kaldırılmasa da, azaltılması için devlet ve sivil toplum örgütlerinin etkili ve kararlı programlar uygulanması önerilmiştir. Elvan Aydemir'in “Evlilik mi Evcilik Mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler” ismiyle hazırlamış olduğu raporda farklı ülkelerde erken ve zorla yapılan evliliklerin engellenmesine yönelik çalışmalara değinerek ülkemizdeki hukuki anlaşmazlıklardan veyapısal sorunların ortadan kaldırılmasının gerekliliğinden bahsetmektedir. Öte yandan erken yaş evlilikleri ile ilgili problemlere dar bir çerçeveden, gelenekselci zaviyeden değil, daha geniş bir perspektiften bakılması gerektiğini ifade etmektedir. Bunun için resmi kaynaklardan elde edilen istatistikî verileri kullanan Aydemir, geçmiş yıllardan bugüne doğru elde edilen veriler ile erken yaşta evliliğe yol açan sebepleri ve erken yaşta yapılan evliliği engellemenin yollarını tespit etmeye çalışmıştır. Bu sorunun ortadan kalkması için öncelikle en temel çözümün bu olguyu tetikleyen ve sürdürülmesini sağlayan zihniyetle mücadele olduğu kanısına varmıştır.

“Erken yaş evlilikleri” ile ilgili yapılan birçok araştırmada dinî sebepler öne sürülmüş olsa da dinin ne tür bir etkisinin olduğu ile ilgili herhangi bir çalışmaya araştırmamız esnasında rastlanmamıştır. Herhangi bir çalışma yapılmadan erken yaşta evliliğin sebepleri arasında din olgusunun da zikredilmesinin spekülasyondan öte bir anlamı bulunmamaktadır. Literatürde de bu konuyla ilgili araştırma yapılmak istendiğinde bu konuyu irdeleyen yeterli sayıda çalışmayla karşılaşılmamıştır. Bu sebeple bir yandan erken yaşta evliliğe zorlanan kızlar yanlış dinî algı nedeniyle istemediği bir hayata itilmekteyken, diğer yandan da din sebebi üzerinde durarak başka sebeplerden odak uzaklaştırılarak dine karşı yanlış algı oluşturulmaktadır. Erken yaş evliliğinde din algısı üzerinde durulması iki sonuca yol açmaktadır. Bunlardan birincisi odağın din algısı üzerinde durularak gerçek sebebin bulunmasının engellenmesi, ikincisi ise dine karşı oluşturulan yanlış algıyı tahkim etmesidir. Bu nedenlerden dolayı konunun dinî boyutunun araştırılmasının ve erken yaşta evliliğin sebepleri arasında dinî etkinin bulunup bulunmadığının tespit edilmesinin bu alana çok yönlü olarak katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Dünya'nın birçok ülkesinde sorun olarak kabul edilen “erken yaş evliliği” ülkemizde önemli bir problem olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Her ne kadar erken yaşta evlilik sorununa yönelik çözümler için kamu ve sivil toplum kuruluşları marifetiyle muhtelif çalışmalar/projeler yürütülmüş/yürütülmekte olsa da bilhassa Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaygın olarak görülen toplumsal stereotipler, erken yaşta evlilik sorununun çözümü noktasında önemli bir engel oluşturmaktadır. Bu nedenle toplumda var olan geleneksel zihniyet erken yaşta evliliğe sebep olan en önemli etkenlerden biridir. Ataerkil düzenin sürdürüldüğü toplumda kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmesi toplumsal bir kabul gibi görülmekte ve normalleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle erken yaş evliliklerine karşı mücadele, radikal kararlar alınmadan başarıya ulaşılması zor bir mücadele olarak görülmektedir.

Bu çalışmaya başlamamızda bizleri motive eden önemli unsur, erken yaş evliliğine karşı toplumdaki itirazın her geçen gün yükselmesi olmuştur. Toplumun bu konuda eskiye oranla daha duyarlı olması, çalışma konusunda motive edici bir durum

olmuştur ancak yine de erken yaşta evliliğin en aza indirgenmesi amacıyla yapılan akademik çalışmalar, çeşitli kurum, kuruluş ve STK'ların yürüttüğü projeler/çalışmalar maalesef mevcut spekülasyonların önüne geçememektedir. Bazı kesimler tarafından erken yaşta evliliğin en önemli sebebinin din olarak görülmesi, dine karşı bir nefret söylemini doğuracağından araştırmamızda erken yaş evliliklerinin sebepleri arasında din değişkeninin etkilerini araştırmak/ortaya koymak araştırmamızı özgün kılmaktadır.

Bu çalışmada erken yaşta evlilik-din algısı ilişkisinin bilimsel yöntemlerle elde edilen somut verilerin yine bilimsel yöntemlerle analiz edilip doğru tespitlerin yapılması amacı güdülmüştür. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Şanlıurfa özeli üzerinde yürütülen erken yaşta evlilik ve din algısını temel alan çalışmanın amacı, öncelikle bu tür evliliklerin din anlayışı, din algısı, dinî yaşayış ile ilgisinin olup olmadığını araştırmaktır. Dinî boyut çok yönlü olarak incelenirken dinin bu olay üzerinde engelleyici mi teşvik edici mi olup olmadığı sorgulanmıştır. Ayrıca erken yaşta evliliğe iten diğer sebepler olarak sıraladığımız ekonomik, eğitim, kültürel seviyenin bu olay üzerinde nasıl etki bıraktığı da incelenmiş ve bu gibi unsurların bu tarz evliliklerde ne denli bir öneme sahip olduğu araştırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada “kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi, bu durumun dini ve sosyal nedenleri” araştırılmış, sebepleri ve sonuçları detaylı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. “Erken yaş evliliğinin” yalnızca tek bir nedene dayandırılmasının konuyu açıklamada yetersiz kalacağı düşünülerek, araştırma erken yaşta evliliğe neden olabilecek bütün değişkenler dikkate alınarak yürütülmeye çalışılmıştır.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde erken yaşta evlilik Türkiye ortalamasına göre önemli bir dilime sahiptir. Her geçen gün bu olayla ilgili devlet eliyle bazı politikalar oluşturulup çalışmalar yapılırsa dahi bu durum kapanmaz bir yara olarak varlığını devam ettirmektedir. Kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi birçok toplumda farklı dönemlerde önemli toplumsal sorunlar oluşturmuştur. Bu sorun aynı zamanda cinsiyet farklılığının ve eşitsizliğinin bir parçasıdır. Cinsiyet farklılığı ve buna bağlı eşitsizlik asırlar boyunca hemen hemen tüm toplumlarda varlığını göstermiştir. Bir yandan bu sorun tartışılmış ve farkındalık yaratılmaya çalışılmış,

öte yandan yüzyıllardır süregelen sorun tartışılırken, farklı kurumlar ve yapılar sorgulanarak yeni çatışma alanları ortaya çıkarılmıştır.

Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin önemli sosyal problemlerinden biri olan kız çocuklarının erken yaşta evliliği ve evlilik kurumunun bu kadar basite indirgenmesinin ileriki dönemlerde aile hayatını sarsan sonuçlara neden olacağı bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla böyle bir çalışmanın hayata geçirilmesinin bu konu hakkında bilinmeyen noktaları ve unutulmuş bazı gerçekleri gün yüzüne çıkaracağı ümit edilmiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın son dönemlerde dikkatle incelediği aile hayatına, akademik çalışmalar sayesinde farklı bir bakış kazandırılabilir ve yapılan görüşmeler sonucunda daha öncekilerden farklı bulgular elde edilmek istenmiştir. Bu yüzden objektif bir bakış açısı kullanılarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kadim şehirlerinden Şanlıurfa örneği ile bölge halkının bu olay karşısındaki tutumları incelenmeye ve alışılmışın dışında bazı yorumlarla literatüre katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Yapılan görüşmelerde bu konunun dinden ziyade kültürel, eğitim ve ekonomi gibi bazı metaforlar tarafından etkilendiği gerçeği de ortaya çıkmıştır. Bu nedenle kişilerin aile hayatı araştırılırken önemli bir etken olarak din algısının incelenmesiyle bu olaya din çerçevesinden yeni bir duruş kazandırılmak istenmiştir.

VARSAYIMLAR

Bilimsel çalışmalarda kullanılan varsayımlar, henüz denenmemiş yargılardır.⁷ Araştırmacı çalışmasına yön verirken hareket noktası olarak varsayımları seçer. Böylece araştırmacı saha çalışmaları sırasında ve araştırmanın nitel kısmını hazırlama esnasında bu varsayımların ne kadarının doğru olduğunu hangilerinde yanlış olduğunu da görür. Böylece araştırma sonunda varsayımlar test edilerek örneklem üzerinde değerlendirme yapılır. Kısaca varsayım henüz test edilmemiş deneyle kanıtlanmamış fakat kanıtlanması mümkün olabilecek kuramsal düşünüdür. Bir olayı açıklarken kullanılan ve yararlanılan ilke olarak da kabul edilir. Henüz denenmemiş olan yargı da denebilir.⁸

⁷ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 26. Baskı, (Ankara: Nobel Yayınları, 2014), 71.

⁸ Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 72.

Araştırmanın konusu olan erken yaşta evlilik ve din algısı üzerine yapılmış pek fazla çalışma bulunmasa da alan yazın da bu konularla ilgili olan çalışmalar incelenmeye ve bazı temel yargılar çıkarılmaya çalışılmıştır. Erken yaşta evlilik bugün birçok bilimsel çalışmaya, hukukî mücadeleye, sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü projeler konu olan toplumsal bir gerçektir. Bu toplumsal gerçekliğin altında yatan sebepler incelendiğinde birçok neden çıkacaktır. Ama yapılan çalışmalara bakıldığında erken yaşta evliliklerin özellikle gelişmemiş ülkelerde yani Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde görülmesi bu evliliklerin altında yatan sebeplerin birbiriyle aynı olduğunu görmek mümkündür. Ülkemiz her ne kadar gelişmekte olan bir yapıda olsa da erken yaş evliliklerle ilgili ciddi mücadeleler verildiği bilinmektedir.

Yapılan araştırmalar incelendiğinde Türkiye'nin daha çok Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde ekonomik durumu asgarî düzeyde olan çok çocuklu ailelerde görülmektedir. Bu ailelerin büyük bir kısmının kırsal ve kenar mahallelerde yaşıyor olması da dikkat edilmesi gereken bir diğer husustur.

Yaptığımız incelemeler sonucu erken yaşta evlilik ve din algısı konusunda ulaştığımız varsayımları şöyle sıralamak mümkündür.

- 1- Erken yaşta evlilikler maddi gelir seviyesi düşük olan toplumlarda yüksek oranlarda görülmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Şanlıurfa özelinde erken yaşta evliliklerin ekonomik gelir düzeyi düşük ailelerde daha çok olduğu varsayılmaktadır.
- 2- Ortaöğretimde evliliğin yasak olması dikkate alındığında eğitim erken yaş evliliğinin önünde engel olduğu varsayılmaktadır.
- 3- Erken yaşta evlilikler üzerinde yapılan çalışmalar incelendiğinde geleneksel yapının hüküm sürdüğü Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin özellikle kırsal kesimlerinde daha yoğun olduğu, bu açıdan bakıldığında gelenek-göreneklerin veya törenin erken yaş evlilikleri üzerinde dominant bir etkisinin olduğu varsayılmaktadır.
- 4- Erken yaşlarda evliliklerde dinin doğrudan etkisinin olmadığı ancak dinin araçsallaştırılarak erken yaş evliliklerinde kullanıldığı varsayılmaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Erken yaşta evliliğin ne gibi sonuçlara yol açtığını görebilmek için araştırmada örneklem ve katılımcı gruptan hem nicel veriler hem de nitel veriler elde edilmeye çalışılmıştır. İkisinin bir arada kullanıldığı bu yöntem literatürde karma yöntem (mix-type) olarak adlandırılmaktadır. İki tür veri toplayarak yapılan bu çalışmada olayın yoğun olarak yaşandığı Şanlıurfa'da birçok farklı semtten erken yaşta evlendirilen kız çocukları ve 18 yaş ve üzeri evlilik yapan bayanlarla görüşmeler yapılmış ve iki gruptan elde edilen veriler karşılaştırılmıştır. Bu nevi evliliklerin sebeplerini din algısı odağında araştırmak tezin öncelikli amacıdır. Bu sebeple saha çalışması yapılması öngörülmüştür.

Bu konu ile ilgili yapılan akademik çalışmaları incelediğimizde dikkati çeken diğer bir durum, araştırmalarda kullanılan yöntemlerde nicel verilerin veya nitel verilerin tek başına kullanıldığıdır. Ağırlıklı olarak nicel verilerle erken yaşta evliliğin hangi yaş grubunda olduğu, hangi yıllarda oranlarının ne olduğu veya hangi bölgelerde daha çok görüldüğü ile ilgili bilgi verilmektedir. Nitel verilere bağlı kalınarak yapılan çalışmalarda ise kadınların yaşadıkları evlilik hayatı kendi anlatımlarıyla aktarılmış ve bu anlatılanlardan bulgular elde edilmeye çalışılmıştır. Bu araştırmada ise yukarıda zikredilen çalışmalardan farklı olarak katılımcıların demografik özellikleri öğrenilmeye çalışılmış ve veriler betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir.

Yaptığımız bu çalışmada, literatürdeki çalışmalardan farklı olarak, nicel veriler nitel verilerle desteklenmeye çalışılmış ve veriler alınırken 18 yaş altı evlenenler ve 18 yaş ve üstü evlenenler şeklinde oluşturulan iki gözlem grubu ile de erken yaş evliliğinin avantajları ve dezavantajları belirlenmeye çalışılmıştır. Bununla beraber küçük yaşta evlenen bireylerin veya onları evliliğe iten kişilerin dinî hassasiyetlerine yönelik sorular yöneltilmiş, erken yaşta evliliğin dinin bir zorunluluğu şeklinde görülüp görülmediği öğrenilmeye çalışılmıştır. Böylece sorulara verilen cevaplarla erken yaşta yapılan evliliklere dinî algının hangi boyutta etki ettiği belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın evrenini Şanlıurfa'da erken yaşta evlendirilen kız çocukları oluşturmuştur. Örneklem grup kartopu örnekleme yoluyla seçilmiştir. Sayısal veriler

elde etmek amacıyla katılımcılara nicel veri toplama tekniklerinden anket yöntemi uygulanmıştır. Böylece elde edilen veriler SPSS programıyla tablolar haline getirilerek veriler analiz edilmiştir. Araştırmanın desenini oluşturan karma yöntemin diğer ayağı olan nitel veriler kısmı için hazırlanan yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara, erken yaşta evlilik ve din algısı arasındaki ilişkiyi, ilişkinin boyutlarını ortaya koyacak şekilde sorular yönlendirilmiştir.

1. BÖLÜM: ‘EVLİLİK OLGUSU VE KADIN’ KONUSUNA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. EVLİLİK TANIMI VE EVLİLİĞE GENEL YAKLAŞIM

İnsanlık tarihinin bilinen en eski devirlerinden bu yana toplumsal hayatın en küçük ve sürekli birimi olarak kabul edilen aile kurumu her toplumda var olmuştur. Fıtrî olarak da bunun böyle olmasını gerekli kılan kadın- erkek birlikteliği zamanla aile kavramı adını alarak neslin devamının sağlanması açısından kadın ve erkeğin bir araya gelişinde toplumdan topluma değişen ritüeller olsa da her toplumda aile “evlilik akdi” etrafında kurulmaktadır.

Evlilik, hukuki tanımıyla, bir kadın ve bir erkeğin usulüne uygun yetki verilmiş bir memur önünde bir aile kurmak amacı ile yapmış oldukları resmi bir akittir. Evlilik hukukî olduğu kadar da sosyal bir olgudur. Bu nedenle evlilik kavramından bahsederken yalnızca hukuki ya da yalnızca sosyal yönünü göz önünde bulundurmamak eksik bir tanıma neden olur.

Evlilik, erkek ve kadının müşterek bir hayat kurmak amacıyla bir araya gelerek oluşturdukları bir kurumdur. İki birey arasındaki sözleşme gibi görünse dahi bu sözleşmeye hukukî maddeler, dini kurallar, ahlakî öğretiler ve toplumsal yasalar da şekil vermektedir. Evlilik bu kurullarla beraber kişilere toplumsal ve bireysel sorumluluklar yükler.⁹

Evlilik neslin devamını sağlamak için gerekli olan biyolojik gereksinimleri sağladığı gibi kişiyi psikolojik ve sosyal olarak da doyuma ulaştıracak bir olgudur. Kişinin evlilikte cinsel güdü doyumunu sağlamasıyla beraber paylaşma, güven duyma, geleceğe güvenle bakabilme gibi duygusal ihtiyaçları da yine evlilik yoluyla doyuma ulaşır. İnsan için en önemli ihtiyaçlardan biri olan sevmeye ve sevilme evlilik hayatı içinde tam anlamıyla hayat bulmakta ve taraflar kendilerini birbirine adamakta

⁹Halil Ekşi, v.d., “Bir Evlilik Ve Aile Hayatı Eğitim Programının Evli Kadınlarda Evlilik Uyumuna ve Aile Sistemine Etkisi,” *M.Ü Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 36, (2012): 131.

bu sayede acıyı ve mutluluğu paylaşmaktadır. Kısaca, bir kadın ile erkeğin yaşamlarını paylaşmaları, gereksinimlerini karşılama, birbirlerine her konuda katkı sağlayabilmeleri evliliğin ve aile kurumunun temelini oluşturmaktadır.¹⁰

Evlilik, aileyi oluşturan ve sosyal ilişkileri belirli kalıplar içerisine yerleştiren bir akittir. Sosyalleşme evresinin önemli bir aşaması olan bu olgu, toplumların gelenek-görenek, adet ve dinî kurallarıyla şekillenmektedir. Cinsel isteklerin evlilik dışı yollarla doyuma ulaşmaması için gelenekler ve din kişileri evliliğe her zaman teşvik etmiştir.¹¹

Aile, yalnızca geleneklere ve dini kurallara dayanan bir kurum değildir. Aynı zamanda hukuki temeller üzerine oluşturulan bu kurumun, kurulması kadar bozulması da hukuki sonuçlar doğurmaktadır. Evlilikle sonuçlanan her ilişki farkında olmasa dahi içinde bulunduğu toplumun maddi ve manevi değerlerini yaşatma ve koruma altına alma gibi birçok görev ve sorumluluklar üstlenmektedir. Günümüzde evliliklerin tek eşlilik temeline oturtulmak istenmesi, aile yapısı kadar toplumun da huzurunu sağlamak içindir. Aile kurumu doğrudan ve dolaylı olarak toplumun maddi ve manevi değerlerine katkı sağlamakta ve bu değerleri sonraki nesillere aktarmakta önemli bir rol oynamaktadır. Bu sorumluluk Doğu-İslam toplumlarında ailenin başat rollerinden kabul edilmektedir.¹²

Evlilik toplumların tarih sürecinde ortaya koydukları maddi ve manevi yönleri bulunan bir yapıdır. Bu yapıda bir takım farklılıkların oluşması bazı kültürel ritüellerin toplumdan topluma, bölgeden bölgeye farklılıklar göstermesinden kaynaklanmaktadır. Milletlerin gelenek- görenek, örf ve adetleri birçok konuda bazı kurallar ortaya koyarken, evlilik süreçleriyle ilgili de bir takım kuralları, kaideleri de belirlemiştir. Çok farklı uygulamalar olsa dahi sonuç olarak evlilikte hedeflenen temel unsur kadın ve erkek arasındaki ilişkinin sosyal bir kurum haline getirilip resmîleştirilmesidir. Bu tarz ilişkiler ancak aile birliği oluşturularak daimi bir hal kazanmaktadır.¹³

¹⁰ Ekşi v.d., “Bir Evlilik ve Aile Hayatı”, s. 131.

¹¹ Rezan Şahinkaya, *Psiko-Sosyal Yönleriyle Aile*, (Ankara: Kardeş Basımevi, 1985), 88.

¹² Kemal Erol, “Batılılaşma Sürecinde ‘Feminizm’ in Tehdidi Altındaki Türk Aile Yapısını ve Evlilik Kurumunu Belgeleyen Roman: Jön Türk,” *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 48, (2012): 223-224.

¹³ *Gazi Türk Halk Bilimleri Topluluğu*, Meltem Emine Santur, “Evlenme Adetleri”, Erişim: 03 Ocak 2016. www.gtht.gazi.edu.tr/evlenmeadetleri.

1.2. TÜRKİYE’DE EVLİLİK OLGUSU VE EVLİLİK OLGUSUNDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİMLER

Evlilik, erkek ve bayan bireylerin, bir aile kurmak amacıyla hayatı paylaşmak istemeleriyle başlayan ve bir takım ritüellerle devam eden, hayatın akışı içinde gerçekleşen olağan bir hadisedir. Evlilik kendi başına toplumların geleneklerinin etki ettiği önemli olgulardandır. Toplumdan topluma değişim gösteren ve adetlerin, gelenek- göreneklerin toplumlara renk kattığı bir olgu olan evlilik olayı her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da bazı özelliklere sahiptir. Anadolu’nun her yerinde evliliğinin gerçekleşmesi aşamasında bir takım hazırlıklar vardır. İster köyde olsun ister şehirde evlilik sürecindeki bu seremoniler uygulanmak zorundadır. Bu durum, toplumun bireyler üzerinde ritüeller aracılığıyla yaptırım gücünün olmasından kaynaklanmaktadır. Evlilikle alakalı olan ritüeller, sosyal yaşamın ve dinî hayatın sentezlenerek nesilden nesile aktarılmasıyla günümüze kadar gelmiştir. Modernleşmenin hayatımıza girişiyle birlikte hayatın içindeki her şeye nüfuz ettiği gibi bu olguya da etki etmiştir. Medenî kanunun kabul edilmesi ile beraber evlilik sürecini oluşturan hukuksal yapı da ritüeller de bu durumdan etkilenmiştir.¹⁴

Sosyal hayatın önemli bir parçası olan evlilik ile ilgili gelenek- göreneklerin çoğu kuşaktan kuşağa aktarılmış olan seremonilerden oluşmaktadır. Bir takım inanç ve pratiklerden oluşmuştur. Fakat bu ritüeller bazı dış etkenlerle millîlik özelliğini kaybetmeye ve yabancılaşmaya başlamıştır. Bir milletin farklı bir milletten etkilenmesi veya farklı bir medeniyeti kabullenmesi bazen isteyerek olsa da, kültürel olaylarda bu genellikle istenmeden yaşanan bir takım etkilenmelerden olur. “Kültür emperyalizminin baskısı, tek tip kültür yaratma dayatması da bu değişimi oluşturan bir başka sebeptir. Nitekim Türk toplumunda Tanzimat’la birlikte başlayan Batılılaşma yolundaki ilerleme çabası, toplumsal iradi bir tutumun ürünü olmasa da başta aile yapısı ve evlilik kurumu olmak üzere cemiyet hayatında pek çok şeyin değişmesine neden olmuştur.”¹⁵

Türk toplumlarında aile kurumuna her zaman ayrı bir önem verilmiş ve sapsağlam durması için çaba gösterilmiştir. Ulusal, kültürel ve dinî değerlerin aile

¹⁴ *Gazi Türk Halk Bilimleri Topluluğu*, “Evlenme Adetleri”.

¹⁵ Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), 78-89.

kurumuna bu kadar önem vermiş olması da bunun göstergesidir. Son zamanlarda aile kurumunda bazı çözümlerin yaşanması, aile içi ilişkilerde olumsuzlukların yaşanması aile kurumunu ayakta tutacak değerleri yeniden gözden geçirmenin bir ihtiyaç olduğu gerçeğini gözler önüne sermiştir. Bu olumsuzluklar bireylerden kaynaklandığı gibi toplumdaki ekonomik sorunlar, kadının iş hayatında yeri, kadının ailedeki rolünde yaşanan değişimlerden de kaynaklanabilir. Bu yaşananlar aile içindeki ilişkilerin zayıflamasına yol açmakta ve boşanmalara sebep olmaktadır. Son yıllarda artan boşanma vakaları bunun bir kanıtıdır.¹⁶

Toplumsal değişimlerin odağında bulunan aile, yaşanan her türlü ekonomik, kültürel ve sosyal değişimlerden bizzat etkilenmektedir. Toplumdaki genel- geçer değerler zaman içerisinde değişikliğe uğramakta ve bu değerler çağın ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir. Bu nedenle aile kurumunu ayakta tutabilmek için yaşanan modernleşmeyle birlikte aile içi sosyal ilişkilerle ilgili politikalara da yeniden göz atılması zaruri bir ihtiyaç olarak görülmektedir.¹⁷

1.3. EVLİLİK VE AİLE OCAĞININ DİNÎ ÖNEMİ

Evlilik, hemen her toplumda dinlerin müdahale ettiği veya ritüellerini kısmen belirlediği bir yapıdır. Evlilik kurumunun oluşturduğu aile yapısı dinler tarafından önemsenmiş ve bunun kuruluşu ve devamlılığının sağlanmasıyla ilgili din mensupları ilahî metinler aracılığıyla uyarılmıştır. Evlilikle ilgili toplumlardaki yaklaşımlar birbirinden farklılık göstermektedir. Toplumlarda neslin devamı için ve kişilerin bazı ihtiyaçlarını meşru yollarla karşılaması sebebiyle evlilik önemli bir resmi müessese kabul edilmektedir. İlahî dinlerin hepsinde nikâh, kadın-erkek beraberliğini meşru kılan tek yoldur. Üç ilahî dinde de nikâhsız birleşme zina kabul edilip, suç sayılmıştır. Üç din içinde nikâh neslin ve nesebin korunması için gerekli olduğu gibi iffeti koruyucu bir işleve sahip olduğu da önemli bir konudur.¹⁸İslam'da aile, diğer dinlere nazaran korunması gereken en önemli kurumların ve değerlerin başında yer alır. Karı-koca tarafından oluşturulan yuvanın kurulmasını sağlayan ise evlilik

¹⁶Abulfez Süleymanov, “Çağdaş Türk Toplumlarında Aile ve Evlilik İlişkileri,” *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, 17 (2009): 8-9.

¹⁷Süleymanov, “Çağdaş Türk Toplumlarında Aile” , 15-16.

¹⁸ Saffet Köse, “Toplumsal Meşruiyet Açısından Nikahta Aleniyet ve Türkiye’de İmam Nikahı Uygulaması,” *Dinlerde Nikâh, Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı*, (İzmir, 6-8 Nisan 2012), İSAV, (İstanbul: Esen Ofset, 2012), 471.

akdidir. Evlilik akdi, karı- kocaya belirli hak ve sorumluluklar yükleyerek bu beraberliğin daimi olmasını sağlar. Hak ve sorumlulukların eşler tarafından ihmale uğraması ailede problemlere yol açabilmektedir.

Geçmişte yaşayan ilkel toplumların evliliğe yaklaşımlarıyla ilgili yapılan bazı araştırmalar sonucunda farklı evlilik sebepleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de “bekâr bir bireyin, atasını, kendisine ibadet edecek bir zürriyetten mahrum bıraktığı, bu davranışın ilahların kötülüklerini grubun üzerine çektiğine inanılması ve bunun dinsizlik olarak görülmesiydi”.¹⁹ Hıristiyanlıkta ise evlilik, Yahudilik ile Roma ve Grek kültürlerinden etkilenmiş ve bu kültürlerin etkisi altında kalmıştır. Günümüzde evlilik, İsa ve kilise birlikteliğini sembol etmektedir. İki insan Tanrı huzurunda evlendiğinde artık onların tek bir varlık olduğuna inanılır. Tanrı'nın da katıldığı bu birliktelik İsa'nın sözleriyle oluşturulmaktadır. Bu nedenle bu birlikteliği Tanrı'nın kurduğuna, bu birlikteliği kurarak ve ona katılarak onun bozulmamasını da temin ettiğine inanılmaktadır. Böylece evlilik Hıristiyanlar tarafından bir sakrament (ayin) olarak kabul edilmiştir.²⁰

Tüm semavî ve beşerî dinlerde olduğu gibi İslam dininde de evliliğin yeri büyüktür. Hz. Peygamber evliliği sünneti olarak tanımlamış ve evlilik müesseselerini hassasiyetle kurmak gerektiğini vurgulamıştır. Kur'an-ı Kerim'de evlilikle ilgili birçok ayet indirilmiş ve bu kurumun nasıl kurulacağı, nelere dikkat edileceği üzerinde durulmuştur. Evlilik, insanoğlunun yaratılışında mevcut olan; fitrî cinsellik ve birlikte yaşama/hayat arkadaşlığı duygusunun bir gereğidir. Yeryüzünün imarı ve neslin devamı ancak bu sayede mümkün olacaktır. Bu sebeple İslâm, evliliğin yükünü kaldırabilecek her erkeğin evlenmesini ister. Zaruret olmadıkça bekârlığı hoş karşılamaz. Yüce Allah, “...Size helâl olan kadınlarla evlenin...” ve “Bekârlarınızı evlendirin...” gibi emirlerle, insanları evliliğe teşvik etmektedir.”²¹

İslam, fitrata uygun bir din olduğu için insanın fitri özelliklerine önem vermiş ve fitri duyguları helal yollarla tatmin etmek için kişileri uyarmıştır. İnsana son derece önem veren İslam dini, dünya ve ahiret mutluluğu için yollar göstermiş ve Müslümanları özellikle helal yolları tercih etmesi konusunda uyarmıştır. Evliliğin

¹⁹ Niyazi Akyüz, *Dinin Örgütsel İklimi Dini Gruplar*, (Ankara: Gündüz Yayınları, 2007), 30.

²⁰ Asife Ünal, “Hıristiyanlıkta evlilik Anlayışı ve Evlenme Törenleri,” *Dinlerde Nikâh, Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, (İzmir, 6-8 Nisan 2012), İSAV, (İstanbul: Esen Ofset, 2012), 280.

²¹ Nihat Yatkın, “İslam’da Evlilik ve Eş Seçiminde Dindarlığın Tercih Edilmesi,” *AÜİFD*, 33 (2010): 48.

kutsallığından bahsetmiştir. İslam toplumunun devamı için ailenin önemi ayetlerde ve hadislerde vurgulanmıştır. Bu nedenle evlilik kurumunu bitiren boşanmayla ilgili Hz. Peygamber(sav)'in "Allah'ın sevmediği helal, talaktır." Sözü aile kurumunu bitirmenin İslam dini açısından hoş karşılanmadığını göstermektedir. Peygamber Efendimiz (sav) zamanında evlilik vahiy yoluyla gelen ayetler ve bu ayetlerin Peygamberimiz tarafından uygulanışıyla şekillenmiştir. Müslümanlar evliliğe teşvik edilmiş ve bekârlığı Peygamberimiz hoş görmemiş, zaman zaman bu konuda ashaba ciddi uyarılar yapmıştır.

Resul-i Ekrem evlenme çağına gelen gençlere evliliği tavsiye etmiş, bunun önemini vurgulamıştır. Sahabelerden Osman b. Maz'un, arkadaşlarıyla bulunduğu bir ortamda kadınlardan uzak durmayı arzuladığını dile getirmiş fakat Hz. Peygamber'in itirazıyla karşılaşınca bundan vazgeçmiştir. Yine sahabeden bir grubun dünya nimetlerine fazla meyletmemeye dair kendi aralarında yaptıkları bir konuşmada birinin, " Ben kadınlardan ayrı yaşayacağım, hiç evlenmeyeceğim." demesi üzerine Hz. Peygamber'e haber verilmiş, o da bekârlığı arzu edenlere tavrını açıkça ortaya koymuş, bunun sünnete uygun olmadığını "Evlilik benim sünnetimdir..." diyerek vurgulamıştır.²²

Hz. Aişe (r.a) Hz. Peygamberin evlilikle ilgili düşüncesini şöyle anlatmıştır: Resulullah (sav) şöyle buyurdular ki: "Evlilik benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse benden değildir. Evleniniz! Zira ben, diğer ümmetlere karşı siz(in çokluğunuzla) ile iftihar edeceğim. Kimin maddi imkânı varsa hemen evlensin. Kim maddi imkân bulamazsa (nafil oruç) tutsun. Çünkü oruç, onun için şehveti kırıcıdır."²³

Dünya hayatında kişilere en çok mutluluk veren şey belki de evliliğdir. Çünkü evlilik sayesinde kişi sosyal yaşamında huzurlu, mutlu olduğu gibi neslinin devamıyla da bazı sorumluluklarının olduğunun bilincine varır. Kur'an'da ve hadislerde evlilik konusundan çokça bahsedilmiş, bu konuyla ilgili birçok helaller ve haramlar zikredilmiştir. Bunun sebebi de İslamiyet'in yalnızca ahiret dini olmayıp aynı zamanda dünyaya ve insanî ilişkilere de önem vermesinden kaynaklanmaktadır. Hz. Peygamber (sav)'de sahabelere bizzat evliliği teşvik etmiş ve sahabelere evliliğin

²²Mehmet Akbaş, "Resulullah Döneminde Evlilik ve Düğün," *Derin Tarih Dergisi*, 5, (2016): 120.

²³ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995), 18/17: 191.

sünnet olduğunu vurgulayarak öneminden bahsetmiştir. Bu sebeple evlilik dini bakış açısıyla yapılması sünnet olan fakat yerine göre farz olabilecek bir hadisedir. Kişiyi hem sosyal yönden, hem manevi yönden belli bir olgunluğa ve mutluluğa ulaştıran bir nimettir. Bu nedenle evlilik kurumunun temelini güvenilir bir şekilde atılması gerekmektedir. Bu sebeple aile kurarken yalnızca maddiyata değil, güzel ahlak, uyum, vefa, sadakat gibi meziyetlere de dikkat etmek gerekmektedir.²⁴ Bu konuda Muhammed b. Abdirrahman b. Nevfel, Esmâ binti Ebi Bekr'den şöyle nakletmektedir: “Nikâh ince ve nazik bir iştir. O halde sizden birisi özgür kızını kimin evine vereceğini iyi düşünsün.” Buyurarak velilerin kız çocuklarını evlendirirken dikkat etmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Hz. Aişe de Allah Resulü (sav)'nün şöyle buyurduğunu bildirmiştir: “İncilerinize (kızlarınıza) seçici olunuz; denk olanlarla nikâhlarınızı kıyıp evlendirin.”²⁵

Evlilik, kadın-erkek arasında bir arada yaşama olanağı tanıyan, karşılıklı onaya bağlı olan, taraflara karşılıklı görev ve sorumluluklar yükleyen bir sözleşmedir.²⁶ Nikâh ise iki kişi arasında evlilik niyetini belli eden sözleşmenin topluma duyurulmasıdır. Bu duyuru sonrası eşler birbirlerinin haklarına saygı göstereceklerini, hukukun kurallarına ve toplumsal normlara göre davranacaklarını, doğacak çocuklarına karşı görev ve sorumluluklarını yerine getireceklerini de ilan etmiş olurlar. Aslında bu eşler arasında birbirlerine karşı sadakatin göstergesidir. Nikâh, kurulan evliliğin toplum tarafından kabul edilmesini ve onaylanmasını sağlar.²⁷ Kur'an ve sünnette oluşan gelenek içerisinde nikâhın aleniyet kazanabilmesi için şahitler huzurunda çiftin iradesi tekrar sorularak tescillenmelidir. Çünkü nikâhın toplumda zemin bulabilmesi onun ilanıyla mümkündür.²⁸

Evlilik, boşanma, aile düzeni gibi konulara diğer dinlerden daha çok önem veren İslamiyet, evliliği doğal yaşamın bir parçası olarak kabul etmiş, evliliği bekârlığa tercih etmiştir. Kadına zarar vermek için, talak(ayrılma) konusunda dolambaçlı yollara sapmak yasaklanmıştır. Cahiliye devrinde, erkeğin eşini boşayıp sonra aldığı ve bunu istediği kadar yapma hakkına sahip olduğu rivayet edilir. Kur'an

²⁴ Yatkın, “İslam'da Evlilik”, 47-48.

²⁵ İbn Ebi'd- Dünya, *Hadislerde Aile*, (İstanbul: Ocak Yayınları, 2008), 72.

²⁶ Mesut Bayar, “İslam-Aile Hukukunda Karı- Koca Arasında Meydana Gelen Anlaşmazlıklara Önerilen Çözümler,” *e-şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 5, (2011): 90-91.

²⁷ Orhan Doğan, “İyatrik Açısından Nikahın Önemi,” *Dinlerde Nikâh, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi*, İSAV, (İstanbul: Esen Ofset, 2012), 29.

²⁸ Köse, “*Toplumsal Meşruiyet Açısından Nikahta Aleniyet*”, 472.

buna bir sınır getirmiştir. Erkek eşinden iki defa ayrılıp dönme hakkına sahiptir, üçüncü defa vereceği karar son merhalelidir. Evlilik taraflar için olumsuz bir hale dönüştüğü sırada İslamiyet ayrılığa izin vermiştir.²⁹ Evliliği ve aile kurmayı bu kadar teşvik etmesinin yanı sıra İslam, evliliği tarafların istemediği bir evliliğe zorlama noktasına getirmemiştir. Evlilik teşvik edilmiş fakat evlilik kararı tarafların rızasına bırakılmıştır. Bu konuda Hz. Ömer'in "hiç kimse kızını zorla çirkin ve kötü biriyle evlendirmesin. Kuşkusuz onlar da sizin sevdiğinizi severler." Dediği rivayet edilmiştir.³⁰

Toplumlar bir takım farklılıklarla birbirinden ayrılır. Bunlar toplumlara has gelenek- görenek ve adetlerdir. Belli törenlerde ve olaylarda kendini gösteren bu simgeler veya işaretler toplumların yapısıyla alakalı olan bir durumdur. "Bir toplumun evlilik ve ölüm törenleri, onun toplumsal yapısının anlaşılmasında önemli ipuçları taşır. Bu tür törenler, toplumsal ilişkilerin canlı bir şekilde yaşandığı ve toplum bireylerinin bütünü kuşatıldığı sembolik değerlerle doludur."³¹

Aile, toplumun en küçük sosyal birlikteliği olduğu gibi diğer yandan da toplumu birbirine bağlayan güçlü bir kurumdur. Tarih boyunca aile kurumu hep var olmuş fakat yapı olarak farklılıklar göstermiştir.³² Aile yalnızca bireylerin baş başa bir hayat yaşadığı yer değildir. Çocukların doğduğu, büyüdüğü, evlendiği bir ortak paylaşım alanıdır. Hemen her toplumda bunların dinî anlamları mevcuttur. Bu sebeptir ki bu tür hadiseler dini törenler eşliğinde yapılmakta veya bir bölümünde dinî içerikli bir tören bulunmaktadır. Antropologların araştırmalarına göre bu tür törenlerin varlığı ilkel toplumlarda da kendisini göstermiştir.³³ Akrabalık ilişkileri bugün yalnızca belli toplumlarda değil, ilkel zamanlarda dahi önemsenen bir yapı olmuştur. Hatta kabile yapıları akrabalık temeline dayanmakta ve bireysel menfaatlerden ziyade kabile menfaati daha önemli sayılmıştır. Bununla birlikte ilkel toplumlarda aileyi birbirine bağlayan bağ, kan bağından önce inanç birliğiyle oluşan

²⁹ Abdurrahman Kurt, "Aile ve Din," *Din Sosyolojisi El Kitabı*, ed. Niyazi Akyüz, v.d, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 396.

³⁰ İbn Ebi'd-Dünya, *Hadislerde Aile*, 70.

³¹ Celil Abuzar, "Şanlıurfa'da Değişen Toplumsal Yapıda Taziye Geleneği," *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10/ 2 (2010): 259-260.

³² Mehmet Taplamacıoğlu, *Din Sosyolojisi*, (Ankara: AÜİF Yayınları, 1975), 216.

³³ Akyüz, *Dinin Örgütsel İklimi Dini Gruplar*, 31.

bağ olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple aile kurumu kutsal bir kurum olarak kabul edilmiştir.³⁴

Özetle İslam dininde evlilik önemli bir olgu olarak kabul edilmiş, Peygamberimiz ise evlilik ile ilgili bir ahlak meydana getirmiştir. Gelen ayetlerle beraber Peygamberimiz ashabını zaman zaman evlilik konusunda teşvik etmiş bazen ikaz ve bazen de tebrik ve tebci etmiştir.

1.4. HZ. PEYGAMBER'İN EVLİLİK HAYATI

Hız. Muhammed (sav), 7. yy' da Arap Yarımadası'nda yaşamış ve Arap kültürü içerisinde yetişmiştir. Bu kültüre tabi olan Hız. Muhammed (sav) peygamberlik vazifesinden sonra İslam dinini insanlara tebliğ etmeye başlamış ve zamanla kültür üzerinde din etkisiyle değişikliklere başlamıştır. Sosyal yaşamın birçok alanında değişimler gerçekleşirse de bazı geleneksel durumlar üzerinde değişimler yapmamış hatta bazen kendisi de geleneklere uyma durumuyla karşı karşıya kalmıştır.³⁵

Hız. Muhammed(sav), aile yapısı, kadının toplumdaki yeri, boşanma gibi birçok konuda Allah'ın emriyle gelen ayetler üzerine değişiklikler yaptığı olmuştur. İslam'ın gelişi ile beraber evlilik akdiyle ilgili birçok değişiklikler yapmış fakat evlilik yaşı, evlilik merasimi gibi konularda herhangi bir düzenleme yapılmamış, bu alanlara dokunulmamıştır. Bu düzenlemeler veya geleneğin kimi yerlerde aynı kalması eleştirmenlerin gözünden kaçmamıştır. Hız. Aişe ile evliliği eleştiri oklarının hedefi olan Hız. Peygamber şehvetperestlikle itham edilmiştir. "Bir çocuğun oyuncaklarıyla oynarken evlenmesi" olarak eleştiri toplayan durum hakkında açıklamalar yapılsa da herkesi tatmin etmeyen açıklamalar olmuştur.

Son zamanlarda en çok tartışma konusu olan bu evlilik hakkındaki polemikler hem Müslüman gençlerin zihinlerinde hem de İslam hakkında, yanlış bilgiler uyandırmaya yol açmaktadır. Bu evliliğe açıklık getirmeye çalışan araştırmacılar iki tür görüş üzerinde durmaktadırlar. Bunlardan birincisi Hız. Aişe'nin (ra) çocuk yaşta

³⁴ Kurt, *Aile ve Din*, 387.

³⁵ Mehmet Azimli, "Hız. Aişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı," *İslamî Araştırmalar Dergisi*, 16/1 (2003): 28-29.

evlendiğini öne sürerken bir diğer görüş ise Hz. Aişe'nin (ra) genç bir kız iken evlendiğini öne süren görüştür.³⁶

Müslüman âlimlerden kimisi bu durum karşısında savunmacı bir ruh haline bürünür. Hz. Aişe'nin evlilik yaşını kendi kültürlerindeki ortalama evlilik yaşı olan 15-20 arasına çekmeye çalışmışlardır. Hz. Peygamber'in küçük bir kız çocuğuyla evlenmesinin bir iftira olduğunu veya bunun düzeltilmesi gereken bir yanlış anlaşılma olduğunu söyleyerek Hz. Aişe'nin evlilik yaşını büyütme çalışan İslam âlimleri bu konuda farklı bakış açılarıyla yorum çıkarmaya çalışmışlardır. Bu yorumlar sorunu çözmemiş aksine olayı biraz daha karmaşaya sürüklemiştir. Öncelikle Hz. Peygamber'in böyle bir evlilik yapmasının altındaki sebepler araştırılarak sebepler ve sonuçlar üzerinde konuşulması konunun muhtevası açısından daha açıklayıcı bir tavır olur.³⁷

Hz. Peygamber'in evlilik hayatıyla ilgili en hassas olan ve çok konuşulan konu onun Medine Dönemi'ndeki evlilikleridir. O dönemde Yahudiler bunu dillerine dolamış ve bu konuda el-Ferra'nın belirttiği üzere "Yoksa onlar, Allah'ın lutfundan verdiği şeyler için insanlara haset mi ediyorlar?" ayeti bu konu ile ilgilidir. Ayrıca bu konu ile ilgili Ahzab Suresi 50. Ayet de çok eşliliğe cevap mahiyetindedir. Ayet meali şöyledir: "Ey Peygamber! Mehirlere verdiğin hanımlarını, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunanları, seninle beraber göç eden amca, hala, dayı ve teyzekızlarını, bir de kendisini mehirsiz olarak Peygamber'e hibe eden ve Peygamber'in de kendisini almayı dilediği inanmış kadını, diğer mü'minlere değil, sadece sana helal kıldık. Hanımları ve ellerinin altında bulunanlar hakkında mü'minlere neyi farz kıldığımız bizim malumumuzdur. Bunu sana bir zorluk olmasın diye böyle yaptık. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir."³⁸

Hz. Peygamber'in Mekke'de yaşadığı dönemde çok eşle evlilik yaygın iken kendisi tek bir eşe bağlı kalarak yaşamıştır. Hz. Hatice hayattayken, Hz. Peygamber (sav)çok eşli evlilik gibi bir girişimde bulunmamıştır. Bu konu hakkında Rodinson, şu sözlerle fikrini belirtmiştir: "*Ölçülü ve dürüst bu adam, çocuklarının anasına derin bağlarla bağlıydı.*" Görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in çok evliliği ve Hz.

³⁶ Bünyamin Erul, "Hz. Aişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu? On Dokuz Mu?," *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19/4 (2006): 637.

³⁷ Azimli, "Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı", 28.

³⁸ Son Peygamber, "Rıza Savaş, Hz. Muhammed'in Çok Eşliliğinin Siyasi Boyutu", 20 Mayıs 2017, <http://www.sonpeygamber.info/downloads/uploads/05.17.pdf>.

Aişe ile evliliğiyle ilgili tartışmalara yalnızca Müslüman müellifler değil aynı zamanda bazı Batılı araştırmacılar da konuyla ilgili cevaplar vermişlerdir. Bunlardan birisi olan Carlyle de şöyle demektedir : “O, 25 yaşında iken kendisinden 15 yaş büyük olan bir kadınla evlendi ve onunla 25 yıl ömür sürdü. Kadınlara rağbet etmedi. Birden bire huyunu ve karakterini ve davranışını değiştirip nasıl kadın düşkününü olabilir ki? Buna ben kendi hesabıma inanmam.”³⁹

Hız. Peygamber’in evliliklerini şehvet düşkünlüğü olarak değerlendirenlerin, O’nun hemen hemen tüm evliliklerinin sosyal, siyasi, dini vb. nedenlerini bildikleri halde bu evlilikleri yalnızca şehvet açısından yorumlamaları bu konuda objektif olmadıklarını göstermektedirler. Mekke’nin ‘Muhammed’ül Emin’ olarak anılan ve Mekke’nin yakışıklıları arasında sayılan bir gencin istediği takdirde kendi yaşında genç ve bekâr bir kızla evlenmesinden daha muhtemel bir durum yoktur. Fakat Hız. Peygamber (sav), ilk evliliğini kendisinden on beş yaş büyük olan ve daha önce iki evlilik yapmış olan Hız. Hatice ile yapmıştır. 25 yıl süren bu evlilik sırasında herhangi bir evlilik girişiminde bulunmayan Hız. Peygamber, Hız. Hatice’nin vefatından sonra dahi birkaç yıl evliliği düşünmemiş ve daha sonrasında kendisinden üç yaş büyük olan Hız. Sevde ile evlenmiştir. Elinde imkân varken yine yaşça büyük olan bir bayanla evlenmesi Hız. Peygamber’in evliliklerinin temelinde kadına düşkünlüğün ve şehvetin bulunmadığını söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra yine Hız. Peygamber’in Hız. Aişe dışında evlendiği tüm bayanlar dul idi. Bu sebeple Hız. Peygamber (ra)’in evliliklerine bugünkü insanların bakış açısıyla yaklaşmak, ona ‘şehvetperest’ damgası vurmamak, yapılacak büyük haksızlıklardan olacaktır.⁴⁰

Hız. Aişe’nin evlilik yaşının küçüklüğü tartışılırken en önemli husus o dönemdeki Arap geleneğinde evlilik yaşının kaç olduğudur. Buradan anlaşılması gereken o dönemde Hicaz Bölgesi’nde ve Arap örfünde erken yaşta yapılan evliliklerinin yeri nedir? Hicaz Bölgesi’nde kız çocuklarının erken yaşta evlendirildiği tarihsel bir gerçektir. Bu görüşe göre Hız. Peygamber’in kızlarını da erken yaşta evlendirdiği bilgisine ulaşılmaktadır. O dönemle ilgili elde edilen misallerden yola çıkarak erken yaşta evliliğin o yıllarda yadırganan bir durum olmadığına ulaşılmaktadır. Tarafların rızası ve toplumun kabulü ile gerçekleşen

³⁹ Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak Mekke Yılları*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2008), 84-85.

⁴⁰ Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, 29.

evlilikler ne o dönemde ne de sonraki dönemlerde eleştiriye maruz kalmamıştır. Bu uygulamaların var olan Arap örfüne dayalı uygulamalar olduğu görülmektedir.⁴¹

Geleneksel anlayışta bir kızın ergenlik çağına gelmesi ile beraber evlenmesi için herhangi bir mahsurun bulunmadığı bilinmektedir. Evlilik için ergenlik çağına gelmek önemli olarak sayılmakta ve modern çalışmalarda bunlara yer verilmektedir. Bu bilgi kızların erken yaşta ergenliğe girdiklerinin bir belirtisidir. Bu nedenle Hz. Aişe'nin ergenlik çağına girmiş olarak evlenmesi o dönemin şartlarına göre gayet normal karşılanmaktadır. Eğer o döneme göre aykırı olan bir durum olsaydı bu olayla ilgili tenkitler muhakkak kaynaklara geçerdi.⁴²

Bu çalışma bir İslam tarihi çalışması olmadığı için Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile evliliğinde Hz. Aişe'nin yaşı ile ilgili ayrıntıyı tartışacak durumda değiliz. Ancak her halükarda alışılmış yaş küfüvetinin dışında olduğunu kabul ederek, Hz. Aişe ile evliliğinde de birçok sosyal, siyasi, dini vs neden ileri sürülebilir. Örneğin bir takım evliliklerine tam anlamıyla bir devlet adamı mantığıyla yaklaşan Hz. Peygamber bu evlilikleri siyasi ve sosyal ilişkileri güçlendireceği inancıyla yaptığını delillendirmektedir. Bu evliliklerin hangileri olduğuna kısaca değinmek gerekirse şöyledir: Hz. Aişe ile hicretin birinci yılında evlenince, Kureyş içinde önemli bir yeri olan Teymoğulları ile akraba oldu. O böylece Teymoğullarının İslam'a karşı düşmanlıklarını azaltmayı, dolayısıyla Kureyş'in Müslümanlara karşı direncini kırmayı hedefledi diyebiliriz.⁴³ Aynı şekilde Peygamber'imizin Hz. Hafsa ile evlenmesi, Hz. Ömer'in kabilesiyle ilişkilerini güçlendirmiştir. Beni Mahzum'dan Ümmü Seleme ile evlenerek İslam'a en büyük düşmanlığı yapan Ebu Cehil' in kabilesinin düşmanlığını önlemiştir. Ümmü Habibe ile evlenerek, Mekke lideri olan babası Ebu Süfyan ile ilişkilerini yumuşatmaya çalışmış, bir daha savaşta kendisinin karşısına çıkmamasını sağlamıştır. Beni Nadir liderinin kızı Safiye ile evlenerek Yahudilerin düşmanlığını azaltırken, Beni Mustalik'in liderinin kızı Cüveyriye ile evlenerek de bu kabilenin İslam'a girmesini sağlamıştır. Meymune ile evlenerek Meymune'nin 9 kız kardeşinin evli olduğu 9 kabile lideriyle bacanak olmuş ve onlarla yakınlık sağlamıştır. Diğer hanımı Zeynep binti Huzeyme ise Hevazin'in çok

⁴¹ Erul, "Hz. Aişe Kaç Yaşında Evlendi?", 642.

⁴² Erul, "Hz. Aişe Kaç Yaşında Evlendi?", 642.

⁴³ Son Peygamber, " Hz. Muhammed'in Çok Eşliliğinin Siyasi Boyutu"

güçlü bir kabilesine mensuptur.⁴⁴ Bu politik sebeplerden yola çıkarak şunu diyebiliriz ki Hz. Peygamber'in evliliklerinin temelinde “şehvet” ile ilgili bir durum söz konusu değildir.

Çok eşliliği sünnet hükmünde değerlendirip bu evlilikleri makul gören bir kısım Müslümanlar da, çok eşliliği eleştirip bu durumu kadınların değerini düşüren, kadınlara karşı zaafı olan bir kişinin davranışları gibi gören İslam karşıtı kişiler de Hz. Peygamber'in evliliklerinin her birinde farklı bir hikmetin olduğu gerçeğini göz ardı ederek hareket etmektedirler. Öncelikle Hz. Peygamber'in evliliklerinde dini temellerin olduğu gibi birçok sosyal sebepler de vardır. Örneğin Hz. Peygamber'in çok eşinin olması toplumda yaşanacak olan muhtemel kadınsal sorunların büyük bir kısmıyla Hz. Peygamber'in de karşılaştığı ve bu durumda neler yapılabileceği konusunda örneklik teşkil ettiği önem arz etmektedir. Bir cariyeyi azad edip onunla evlenmesi ve evlatlığın boşanmış hanımının gerçek oğlunun hanımı gibi sayılmayacağı kuralını bizzat hayatında yaşayarak sahabelere göstermiş ve bu sayede muallakta kalan iki önemli konuya açıklık getirmiştir. Zeynep b. Cahş'la evliliğini, bir cahiliye âdetini yıkmak için Allah istemiş ve Kur'an'da bu konuyla ilgili ayetler indirmiştir.

Hz. Peygamber'in çok eşle evliliğini veya Hz. Aişe ile evliliğini bir şehvetperestlik olarak gören Batılı bilginlerin birçoğunun bunun gerçekte böyle olmadığını farkında olduğunu ve art niyetli bir yaklaşım olduğu aşıkardır.. 50 yaşına kadar kendisinden 15 yaş büyük birisi ile tek eşli evlilik sürdürmüş bir Peygamberin, ondan sonraki evliliklerinde kendisinden oldukça genç ve oldukça yaşlı kadınların bulunduğu bir süreci sıradan insanların sıradan ilişkilerinde var olabilen şehvet düşkünlüğü gibi kavramsallaştırmalarla ifade etmenin iyi niyetli bir yaklaşım olmadığı hissi Hz. Peygamberin yaşadığı dönemin sosyal, kültürel, ahlak ve siyasi çerçevelerinden bakmayıp kendi kültürleriyle karşılaştırarak değerlendirmek isabetli olmayacağı gibi çok haksız veyanlış değerlendirmelere de neden olacaktır.

Araplarda “kız kocanın evinde büyür.” Anlayışının hâkim olduğu zihniyet ve 14 asır önceki örf, bugünkü bakış açısıyla yargılandığında isabetli değerlendirmelere ulaşılamayacaktır. Çünkü gelenekselliğin hüküm sürdüğü bölgelerde bugün dahi

⁴⁴ Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, 86.

böyle evliliklerin olduğu bilinmektedir.⁴⁵ Öncelikle tarihsel vakıalar tarihsel yorumculuk şartlarına uyularak eleştirilmelidir. Tarihteki olayların objektif yorumlanmasının en önemli şartlarından biri geçmişte yaşanmış olayı kendi döneminin şartlarına, geleneklerine, zihniyetine bağlı olarak yorumlamaktır. 14 asır öncesindeki durumu bugünün şartlarına göre yorumlamak her şeyden önce bahsedilen objektif yaklaşıma ters düşen bir tutumdur. Bunun yanı sıra kültürler arasındaki farklılıkları da unutmamak gerekir. Bölgenin iklim şartlarını ve kültürünü göz önüne alarak yorum yapmak o günkü evlilikleri anlamakta yardımcı olacaktır.

İnsanlar yaşadıkları toplumlardan bağımsız olarak düşünülemezler. O toplumun geleneğine bağlı kalmak zorundadırlar ve aykırı hareket etme gibi bir durum söz konusu değildir. Bu nedenle tarihteki bir olayı değerlendirirken zaman ve mekândan bağımsız değerlendirmek, bizleri sağlıklı sonuçlara ulaştıramayabilir. O sebeple Hz. Peygamber'in evlilik hayatını anlamaya çalışmak için yaşadığı dönemin sosyal, siyasî ve kültürel şartlarını göz önüne almak ve Hz. Peygamber'in toplumdaki konumunu düşünerek yorum yapmanın daha doğru bir yorumlama olacağı muhtemeldir.

1.5. TOPLUM VE KADIN

“Kadın” kavramı insanlık tarihi boyunca zihinleri meşgul etmiştir. Kadın konusu birçok sanat ve fikir alanlarında ilgi duyulan bir konu olmuştur. Bu nedenle de kadın konusu hayatın içinde soyutlaşmamış aksine aile kurumuyla beraber sürekli anılmıştır. Aile kurumu bir toplumun kültürünü tanımada önemli bir etkidir. Hemen her toplumda evlilik kurumunun oluşum kuralları dinî ve hukukî kurallar tarafından belirlenmiştir. İnsanlık tarihine bakıldığında farklı zamanlarda, farklı kültürlerde gerçekleşen evlilikler hayat tarzı ve ilişkiler olarak farklı normlarla düzenlenmiştir. Bu normların oluşumunda psikolojik, kültürel, ekonomik ve dini hayatın yansımalarını çok rahat bir şekilde görmek mümkündür.⁴⁶

Geleneksel toplumlarda kadının yaşam tarzına erkeğe nazaran daha dikkat etmesi gerektiği anlayışı hâkimdir. Ailenin bakımını üstlenen kadının bir yandan da

⁴⁵ Erul, “Hz. Aişe Kaç Yaşında Evlendi?”, 649.

⁴⁶ Nihat Nirun, *Sistemantik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Sayı: 73, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994), 315.

neslin devamını sağlayarak çocukları yetiştirme görevini de üstlenmesi onun ailedeki önemini daha da arttırmıştır. Kadına bu yükümlülükler verilmesinin yanı sıra kadının iş hayatına girmesi toplum içerisindeki yerine farklı bir anlam katmıştır.⁴⁷

1.5.1. Ailede Kadının Yeri

Aile, hukuk, din, ahlak, ekonomi, eğitim, siyaset gibi kurumlar toplumları düzenleyen bir araya getiren bir örgüt haline dönüştüren yapılardır. Toplumdaki bireylerin sosyalleşmesi de bu kurumlar sayesinde mümkün olmaktadır. Toplumdaki büyük ve küçük kurumların her birinin kendi içerisindeki işleyişi ve düzeni birbirleri arasındaki etkileşimin sağlıklı olmasını sağlayan önemli bir konudur.⁴⁸

Toplumda var olan en önemli müessese hiç şüphe yok ki ailedir. Yeni doğan bir bebek dünyadan bihaber yaşarken aile onun okulu olmakta ve onu hayatın her safhasına hazırlamaktadır. Bu “ilkokul “da da hiç şüphe yok ki en önemli vazife annededir. Anne bebeği karnına düştükten sonra bir eğitim vazifesine başlar ve çocuk kaç yaşına gelirse gelsin annenin bu vazifesi devam eder.

Tahir Çağatay bu konuya şöyle değinmiştir:

“Bir ana hamilelik esnasında alabildiği gıdayı besleyip geliştirmekte olduğu çocuğuyla paylaşmak zaruretinde olmakla kalmamakta, çocuk doğduktan sonra da uzunca bir zaman ana sütü ile beslenmek zorundadır. Doğumla başlayan bakım ve eğitim yükü tamamıyla ananın omzunda bulunmaktadır. Babanın eğitim alanındaki zahmete katılması işi oldukça geç başlar ve erken sona erer.”⁴⁹

Annenin yani kadının ailedeki yeri ciddi anlamda önemli ve vazifesi nedeniyle çok büyük bir konuma sahiptir. Çünkü toplumun temel taşı olan aile kurumunu şekillendiren kadın, her açıdan tecrübeleriyle sahip olduğu müesseseye sahip çıkmakta, ihtiyaçlarını gidermekte ve onu ayakta tutmaya çalışmaktadır. Bu nedenle bir kadın öncelikle ailede layık olduğu konuma getirilmeli ve temel ihtiyaçları karşılanmalıdır.

⁴⁷ Nirun, *Sistemik Sosyoloji*, 315.

⁴⁸ Doğan, *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, 159.

⁴⁹Nirun,*Sistemik Sosyoloji*, 316.

Genel olarak kadın ve özalde de annelik problemi yıllardır üzerine tartışılan, yazılıp çizilen bir sorundur. Özellikle toplumsal hayatın gelişiminin bugünkü noktasında mesele üzerine daha da eğilmesi gereken bir sorun halini almıştır.

Modern hayat düzeni ekonomi, sosyal ve sanayi alanında değişiklikler yaptığı gibi bir yandan da insan gücünü azami düzeyde kullanmayı amaçlamaktadır. Bu sebeple bu kurallara rağmen çalışmayı amaçlayan bireyler, sosyal hayatlarında bir takım değişikliklere gitmek zorunda kalmışlardır. Bir taraftan ailenin işlevi daralırken, diğer yandan kadınların aile için çalışmaları da eskiye oranla hafiflemiştir. Modern sistem kadının evde harcadığı zamanı ilim, sanat ve teknik alanlara yönlendirip faydalanmayı istemektedir. Bu sebeple modern düzenin en önemli meselesi de kadının iş hayatına girmesi olmuştur. Aileden başka kurumlarda çalışması, zaman harcaması aileyle arasına bazı sıkıntıları koymuştur. Fakat kadının sanayi toplumunda kendisine yer bulduğu konumdan sonra tekrardan eski beklentileri karşılamaşının zor olacağı bir gerçektir.⁵⁰

Modern hayat toplumdaki kadını yani anneyi yalnızca aile tekelinde tutmayı toplum için çalışan, ailesinin problemleriyle ilgilendiği kadar toplumun problemleriyle de ilgilenen bir rol içerisine koymuştur. Bu değişimlerin tabii ki bireye özalde katkılarının olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Fakat toplumun, kadından bu çalışma hayatıyla beraber geleneksel hayat tarzındaki kadının sorumluluklarını da hala bekliyor olması kadını sosyal hayatta zorlayan unsurlardandır.

1.5.2. İslam'da Kadın

Kadın problemi insanlık tarihi boyunca çok tartışılan bir mesele olmuştur. İnsanlık tarihine baktığımızda toplumdan topluma kadına verilen değer değişmiştir. Bazı toplumlar kadını tabiri caizse aşağılık konuma getirirken bazı toplumlarda kadın ve erkeği eşit konumda görmüş ve hatta erkeğin vermesi gereken değer bizzat kültürlerine yansımıştır. İslam kültürü üzerinden kadın konusuna eğileceğimiz bu

⁵⁰ Tahir Çağatay, “İçtimai Nizam - Kadın- Cemiyet, Aile Yazıları Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç”, Der. Beylü Dikeçligil, v.d. (Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990), 90-91.

konuda İslam'ı merkeze koyup öncesi ve sonrasına bakmamız yerinde bir yaklaşım olacaktır.

Öncelikle İslam öncesi Arap toplumunda var olan kadına karşı nefret söylemi uzun yıllar devam etmiş ve kadınları küçük görmekle kalmayıp, insanları kız çocuğundan utandıracak noktaya getirmiştir. Bu sapıklığın önü kesilmemiş, her geçen gün gittikçe toplumda bir töre halini almış ve hayatlarının alışıldık bir parçası haline gelmiştir. Öyle ki kız çocuğuna kıyamayıp öldürmeyen babalar dışlanmış, aşağılanmış. Cahiliye Araplarının kız çocuklarına karşı töre sebebiyle takındıkları bu tutumu apaçık bir katliam olarak kabul etmek mümkündür. Doğan kız çocuğunun bir utanç vesilesi sayılması, bakımı ve gözetilmesi ve hatta yük gibi kabul edilmesi, o günkü törenin kadına karşı nefret söyleminden kaynaklanmaktadır.⁵¹

Kur'an-ı Kerim'in indiği Mekke toplumunda çözülmesi gereken konulardan biri de bu nedenle kadın problemi olmuştur. Bunun çözülme şekli de ayetlere baktığımızda görülmektedir. Cahiliye Dönemi'ndeki Mekke toplumunun kadın anlayışı Kur'an-ı Kerim'de Nahl Suresi'nin 58-59. Ayetlerinde şu şekilde vurgulanmaktadır:

“Ne var ki onlardan birine bir kız çocuğu olduğu müjdelense suratı kapkara kesilir. İçini öfkeyle karışık bir hüznün kaplar; ona müjdelenen şeyin kendisinde oluşturduğu kötümser duygulardan dolayı, toplumdan kaçıp köşe bucak saklanacak delik arar; şimdi onu zillate katlanma pahasına tutsun mu, yoksa toprağa mı gömsün? Görüyorsunuz değil mi? Ne berbat akıl yürütüyorlar’

İslam'ın gelişiyle beraber Cahiliye Dönemi'nde bilinçsizce töre uğruna yapılan katliama ayak uydurup kız çocuklarını gömen sahabeler geçmişteki bu elim hatıraları akıllarına geldiğinde pişmanlıklarını dile getirmişlerdir. Peygamberimiz ise bu olayların tekrarlanmaması için İslam'ın öneminden her defasında bahsetmiştir.⁵²

Ömer b. Hattab bir rivayette der ki: “Allah'a yemin olsun ki, biz cahiliye döneminde kadınlara hiç değer vermezdik. Yüce Allah onlar hakkında vahiy gönderdikten sonra biz de kadınlara değer vermeye başladık.” Yine “Biz, cahiliye

⁵¹ Osman Güner, “İslam Düşüncesinde Kadına Yönelik Şiddet Söylemine Bir Bakış”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23/23(2007): 54.

⁵² Güner, “İslam Düşüncesinde Kadına Yönelik Şiddet”, 54.

döneminde kadınları, insandan saymazdık. İslam gelip de Yüce Allah, kadınlardan bahsedince, onların da bizim üzerimizde haklarının olduğunu gördük.”⁵³

Bu anlatılan hadiseler şunu göstermektedir ki Mekke erkekleri o dönem kadınları kendi bilinçaltılarında değersiz ve anlamsız bir varlık olarak kabul etmişlerdir. Geçmişteki bazı alışkanlıkların kolay kolay silinemeyeceğini, bilinçaltında yer ettiğini şu örnek göstermektedir.

“Abdullah b. Ömer, Resulullah “Kadınlara, geceleyin mescide gitmeleri için izin verin” buyurdu, deyince oğlu Vâkıd ona, “Vallahi onlara izin vermeyiz, onlar bu izni fitne ve fesada yol edinirler” diye karşılık verir. Abdullah b.Ömer oğluna kızır, öfkelenir hatta onu döver ve: “Ben sana Resulullah izin verin” buyuruyor, diyorum, sen de çıkıyor ve “hayır, izin vermeyiz diyorsun” diye bağırmıştır.”⁵⁴ Bu diyalog sahabeler her ne kadar Resulullah’ ın getirdiği buyruklara itiraz etmeden uysalar da, kadınlarla ilgili aldığı yeni kararlara uyma konusunda zorlandıkları zamanlar olduğunu, eskiden kalma alışkanlıklarını terk etmelerinin kolay olmadığını göstermektedir.

Cahiliye döneminde babaların kız çocuklarından utanmasının iki sebebi vardır. Bunlardan biri kız çocuğunun fuhşa düşme endişesi diğeri ise evlenmemesi ve bu sebeple ailesine yük olmasıdır. Bu tutumun sebebi de o günkü toplumun içinde bulunduğu ahlaki durumdan kaynaklanmaktadır. Arapların göçebe hayat sürmeleri de bu yaklaşıma sebep olabilecek davranışlardandır.⁵⁵

Resulullah zamanında o güne kadar görülmemiş derecede verilen kıymet, maalesef ki Hz. Peygamber’den sonraki dönemlerde düşüş göstermiş ve zamanla korkunç bir hale bürünmüştür. Özellikle sanayi çağından sonra ve Batılılaşma akımıyla kendini gösteren bu değişim kadınlara bir yandan birden fazla hak tanırken diğeri yandan kadını sömüren unsurların sayısını arttırmıştır. Bu aşamaya gelindiğinde, İslam toplumu Batı toplumunun etkisine sanayileşme dönemiyle beraber girmiştir. Bu girişle beraber toplumda iki farklı kesim ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri Batı’yı körü körüne taklit eden bir kesim, diğeri ise atalarından kalan mirası ve geleneği aynı şekilde devam ettirmeye çalışan bir kesimdir. Bu iki grubun

⁵³ Abdulhalim Ebu Şakka, *Tahrirü'lMer'e İslam Kadın Ansiklopedisi*, (İstanbul: Gerçek Hayat Yayınları, 2011), 1:103.

⁵⁴ Zeki Tan, “Mekkî Ayetlerde Kadın Tasavvurunun İnşasında Ahlakî Zemin”, *Marife*, 3 (2012): 120.

⁵⁵ Güner, “İslam Düşüncesinde Kadına Yönelik Şiddet”, 54.

da kadına bakışı birbirinden farklı olmuştur. Bu zıtlık iki taraftan birini tamamen şeraite uyan diğer tarafı ise bunu bozmaya çalışan bir hale koymuştur.⁵⁶

Bugün Müslüman toplumlarında kadının konumunun düşük olması özellikle az gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerin kırsal bölgelerinde çokça görülmesi iki nedene bağlanmaktadır. Bunlardan ilki Hz. Muhammed (sav), zamanında kadınlara verilen değer ve özgürlüğün Hz. Peygamber'den sonra kısıtlanmasıdır. Bir diğeri ise zamanın değişmesi ve topluma katılan yeniliklerin toplum tarafından İslam'ın şartlarına göre yorumlanmayıp topluma aktarılmayıdır. Bu nedenlere bağlı olarak İslam'ın kadına bakışı açısından farklı çevrelerden haksız eleştiriler gelmiştir ve gelmeye de devam etmektedir. Buhari'de geçen bir *aktarımda Hz. Ömer'in oğlu Abdullah'in* ; “Biz Hz. Muhammed döneminde hakkımızda ayet iner endişesiyle kadınlarımıza bir şey diyemez olmuştuk ama onun vefatından sonra kendimizi daha serbest hissetmeye başladık.” sözü bunun belirgin kanıtıdır.⁵⁷

İslamiyet'in topluma girişiyle beraber toplumda ezilen birçok insanın yeni haklar elde etmesiyle kadınların da Cahiliye Dönemi'nde üzerlerinde kurulan birçok baskı kalkmıştır. Buna rağmen İslam'ın kadınlara getirdiği yeni haklar değişen zamanın şartlarına göre yorumlanmadığı için İslam dinin kadınlara yaklaşımı konusunda farklı algılar oluşmuştur. Bu konuda Rum Sûresi 21. Ayette geçtiği üzere “Yine O'nun ayetlerinden (kudretinin delillerinden) ki, sizin için nefislerinizden, kendilerine ısınırmanız diye eşler yaratmış ve aranızda bir sevgi ve bir esirgeme koymuştur. Şüphesiz bunda düşünecek bir kavim için ayetler (ibretler) vardır!⁵⁸” buyrulmuştur. 610 yılındaki Arabistan toplumu ile bugünkü toplum arasında karşılaştırma olmayacak derecede farklılıklar vardır. İslam toplumları medeniyet ve zihniyet konusunda 18. Yy.dan itibaren gelişen teknolojiye ve değişen topluma ayak uyduramamıştır. Örneğin modern dünyada kadın iş hayatına girmiş ve daha farklı roller yüklenerek aktifleşmiştir. Fakat İslam dünyasından kadın haklarıyla ilgili dinî yorumlar yapılmamış ve Peygamberimizin uygulamaları günümüze göre

⁵⁶ Ebu Şakka, , *Tahrirü'lMer'e*, 79-80.

⁵⁷ Kurt, *Aile ve Din*, 398.

⁵⁸ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili Kur'an-ı Kerim Meali*, (İstanbul: Merve Yayın-Dağıtım, 1993), 407.

yorumlanmamıştır. Böylece bu konuda İslam dünyasının geride kaldığı söylenebilir.⁵⁹

Kanun koyucu Allah'ın Kitabı'nda ve Resul'ünün sünnetinde kadın ve erkek eşittirler. Bu hitap, insanî değerlerden başlayarak cezaî sorumlulukların açıklanmasına doğru bir seyir takip eder. Tabii ki burada kanun koyucunun belirttiği bir kısım farklar da vardır. Asıl olan eşitliktir. Farklar asıla göre istisna durumundadır. Asılı bozmak, Allah'ın dinine düşmanlık büyük hatadır. Kur'an-ı Kerim'de ve Rasulullah'ın sünnetlerinde kadın ve erkeğin eşit olduğu vurgulanmıştır. Ahlaki tutumlardan başlayarak cezaî sorumluluklara kadar her alanda kadın ve erkeğe belli uyarılar ve sorumluluklar yüklenmiştir. Bazı durumlarda farklılıklar olsa da aynı asıldandırlar.⁶⁰

İmam İbn Rüşd şöyle der: “Kadın ve erkek temelde birdir. Fakat aralarında şer’ an bir kısım farklar vardır.” Allah Teâlâ, bazen kadınlara erkeklerle beraber hitap etmektedir. Bu Allah'ın hem bir fazlı, hem de eşitliğe verdiği önemin bir göstergesidir. Kadın ve erkek aynı asıldandır.⁶¹

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan da eşini yaratan ve her ikisinden pek çok erkek ve kadını (yeryüzüne) dağıtan Allah'tan sakının. Kendisiyle birbirinizden istekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabadan da sakınınız. Şüphesiz Allah üzerinizde gözeticidir.” (Nisa, 1)

Allah Teâlâ'nın ayetlerine ve Hz. Peygamberin hadislerine baktığımızda kadınlara verilen değer nasıl olması gerektiği gayet açık bir şekilde ifade edilmektedir. Allah'ın emanetleri diye Peygamberimizin bildirdiği kadınlar sürekli ilgiye ve şefkate muhtaç şekilde yaratılmış varlıklardır. Bu nedenle Allah onları birer ‘emanet’ olarak erkeklere göndermiştir. Ebu Hureyre, Peygamber (sav)'in şöyle buyurduğunu bildiriyor: “Kadın, kaburga kemiği gibidir. Onu düzeltmek için zorlarsan kırarsın; onu olduğu gibi kabul edip eğriliği ile bırakırsan güzel geçinirsin.” Böylece Hz. Peygamber (sav), bu hadisinde kadınlara karşı hassas olunmasını bir kez daha ümmetine hatırlatmıştır. Kadınların İslam dinindeki değerinin ne kadar büyük

⁵⁹ Kurt, *Aile ve Din*, 398.

⁶⁰ Ebu Şakka, *Tahrirü'lMer'e*, 80.

⁶¹ Ebu Şakka, *Tahrirü'lMer'e*, 80.

olduğu aşikârdır. Fakat maalesef Müslüman toplumu kendi asıl kaynaklarından uzaklaşıp farklı zihniyetlerle harmanladığı dini, kadınlara ikinci sınıf muamelesi yapan bir konuma getirmiştir. Bunun böyle olmadığını anlamak ve anlatmak için ayetler ve hadisler üzerinde durup düşünmemiz gerekmektedir. Hz. Peygamber (sav), veda hutbesinde kadınlar konusunda uyarıda bulunmuş ve “ Ey İnsanlar! Kadınların haklarına riayet etmenizi ve bu hususta Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınlarınızı Allah’ın emaneti olarak aldınız. Onların namus ve iffetlerini Allah adına söz vererek helal edindiniz. Dikkat edin! Sizin kadınlar üzerinde hakkınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin onlar üzerindeki hakkınız iffet ve namuslarını korumalarıdır. Kadınların sizin üzerinizdeki hakları geleneklere uygun biçimde yiyecek ve giyeceklerini sağlamanızdır. Kadınlar hususunda Allah’tan korkun ve onlara en iyi şekilde davranın.”⁶² sözleriyle evrensel olarak İslam’daki erkek ve kadın haklarını açıklamıştır.

Çağımızda aile içi şiddet ve toplumsal şiddet her geçen gün hız kazanarak büyümektedir. Şiddete dönük tahrik edici unsurların çoğalması ve insanların hoşgörüden uzaklaşarak şiddet yolunu seçmesi insanların dini metinlere ve onların manevi öğretilerine olan ihtiyacını bir kez daha göz önüne getirmektedir. Hz. Muhammed (sav) eşine karşı şiddet gösterenler hakkında şöyle buyurmuşlardır: “Ben, sizden göğsünü gererek ve öç alırcasına eşini dövenden tiksiniyorum.”⁶³ Görüldüğü gibi gerek hadisler gerek ayetler olsun dini metinler toplumdaki barışı sağlama ve sorunlara çözüm üretme potansiyeline sahiptir. Toplumdaki farklılıkları ve çatışmaları asgari düzeye indirmek, toplumu bir arada huzur içinde yaşatmak ancak ilahi metinlerin öğretileri sayesinde olabilmektedir. Toplumda yaşanan bireyler arasındaki şiddet eğilimi, adaletsizlik ve maddi çıkarların artması, hoşgörüyü ve şefkati azaltan unsurlardandır. Bütün bu sayılanlara bir de önü alınamaz bir halde tırmanan kadına karşı şiddet olgusu eklendiğinde durumun vahameti kendini göstermektedir. Cinsiyet farklılığının toplumu bütünleştirici bir yapıda olması gerekirken kadınlar aleyhine dönüşen bu durum geçmişte kalan cahiliye adetlerini tekrardan ortaya çıkarmaktadır. Her ne kadar modern bir toplumda yaşasak da cahiliyenin modernizm içinde kendine yer bulduğu yadsınamayacak bir gerçektir.

⁶² Casım Avcı, v.d, *Hz. Muhammed’in Hayatı*, (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 260-261.

⁶³ İbn Ebi’-d-Dünya, *Hadislerde Aile*, 230.

Kız çocuğunun doğumuyla beraber toplum içine çıkamayacak hale geldiğini düşünen, teessüre kapılan baba modeli, İslamiyet’le beraber Arap Yarımadası’nda bitme noktasına gelmiştir. Kur’an-ı Kerim’de Allah-u Teala, bu konuyla ilgili “Onlardan biri Rahman olan Allah’a isnat ettiği kız çocuğu ile müjdelendiği zaman yüzü simsiyah kesilir de öfkesinden yutkunur durur.”(Zuhruf-17)⁶⁴ Ayetiyle kız çocuklarına karşı o günkü velilerin davranış ve tutumlarını bir kez daha kınamıştır. O dönemde Meryem Suresi’nin nazil oluşu Mekkeli Araplara kadının İslam dinindeki değerini anlatmak için önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir. Tarihsel süreçte Arap toplumunda olmak üzere birçok İslam toplumunda yeniden boy gösteren bu durum Kur’an-ı Kerim’de yasaklanmış olmasına rağmen toplumda hala adet ve töre adı altında uygulanmaya devam etmektedir.⁶⁵

Kur’an-ı Kerim’in indiği ortam sosyal açıdan değerlerini kaybetmiş, toplumsal sınıflaşmalar meydana gelmiş ve herhangi bir değere layık görülmeyen kişiler (köleler, cariyeler, vs.) birçok haktan mahrum bırakılmıştır. İlahi mesajlar bu nedenle bu toplumda sınıf ayrımını ortadan kaldırmak, haksızlıklara son vermek ve insanlar arasında kardeşliği benimsetmek amacıyla gönderilmiştir. Cahiliye toplumunda varlıkları hiçbir anlam ifade etmeyen kadınların değer kazanması ve bazı haklarının olduğunun vurgulanması Kur’an’da gösterilen rol-model kadın şahsiyetler aracılığıyla insanlara benimsetilmiştir. Kur’an-ı Kerim insanlık tarihine olumlu ya da olumsuz katkılar yapan hiçbir şahsın unutulmasını yok olmasını istememiş, bu nedenle tarihteki önemli şahsiyetlere ayetlerde yer vererek insanların bir takım dersler çıkarmasını istemiştir. Kur’an-ı Kerim zikrettiği karakterlerin yaşadığı tarihi, ismini, cinsiyetini, fiziğini, anatomik özelliklerini değil, karakterini ve ürettiğini önemser. Bu değerleri başat ve görünür hale getirip yeni karakterlerin inşasını temin eder.⁶⁶ Mekke toplumunda kadın yalnızca bir meta olarak görülürken İslamiyet’le beraber değerli bir hale gelmiştir ve Kur’an’da örnek gösterilen kadın roller yeni bir toplum inşasında önemli bir yere sahip olmuştur. Böylece kadın bir meta olmaktan çıkmış ve kendi başına bir birey olarak toplumda yerini almıştır.

Hıristiyan ve Yahudi inançlarının aksine İslam dininde Hz. Adem ve Hz. Havva meselesinde yalnızca kadın suçlanmamış, kadın ve erkeğin hatası aynı şekilde

⁶⁴ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 491.

⁶⁵ Tan, “*Mekkî Ayetlerde Kadın*”, 121.

⁶⁶ Tan, “*Mekkî Ayetlerde Kadın*”, 130-131.

cezalandırılmıştır. Yahudilik ve Hıristiyanlığın kadına karşı tutumlarının aksine İslam dininde kadına daha çok değer veren bir yaklaşımın olduğu ayetlerde ve Hz. Peygamber'in uygulamalarında bizzat görülmektedir. Hıristiyanlıkta doğan çocukların günahkâr doğduğu ve bu yüzden vaftiz edilerek günahlarından arındırılmasına karşı İslamiyet'e göre doğan tüm bebekler günahsız bir şekilde dünyaya geldiği kabul edilmektedir. İslam dinindeki bu yaklaşım da kadın ve erkeğin eşit olarak yaratıldığına bir misal olarak verilebilir.⁶⁷

Sonuç olarak kadın, İslamiyet'te doğduğu günden öldüğü ana kadar haklarının korunduğu bir yere getirilmiştir. Kadına hukuki olarak da değer verilmiş ve bu sosyal hayatta da Peygamberimiz tarafından bizzat uygulanmıştır. Allah, erkeğin de kadının da Rabbidir. Maalesef görüyoruz ki kadın hakkındaki bazı yanlış düşünceler Müslümanların zihinlerini bulandırarak kadının şahsiyeti ve rolleri konusundaki düşüncelerini bozmaktadır. Buna bağlı olarak erkeklerin kadınlarla olan ilişkileri kötüleşmekte, Allah'ın çizdiği sınırlar çiğnenerek kadınlarla olan ilişkileri kötüleşmekte ve kadınlara haksızlık edilmektedir. Özellikle bu durum, ümmetin nübüvvet çizgisinden, yani İslami yoldan saptığı son dönemlerde çokça görülmektedir.⁶⁸

⁶⁷ Güner, “İslam Düşüncesinde Kadına Yönelik Şiddet”, 7.

⁶⁸ Ebu Şakka, *Tahrirü'lMer'e*, 23.

2. BÖLÜM: ERKEN YAŞTA EVLİLİK PROBLEMİ

2.1. ERKEN YAŞTA EVLİLİK NEDİR?

Evlilik hukukî ve dinî olarak bireylerin özgür iradeleriyle tercih ettikleri bir yaşam biçimi ve bireysel bir haktır. Evliliğin meşru sayılabilmesi için evlilik yaşını dolduran bireylerin hukukun kurallarına göre belirlenen şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra bireyin hem fizikî hem de aklî olgunluğa erişmesi ile birlikte evliliğin sorumluluklarını anlayabilecek bir yaşta olması da evliliğin sıhhati için önemli bir unsurdur.⁶⁹

Türk Medeni Kanunu'nda belirtilen yaşın altında yapılan evlilikler “erken yaş evlilikleri” olarak adlandırılmaktadır. Erken yaş evliliklerine maruz kalan kız çocukları ise “çocuk gelin” kabul edilmektedir. Kanundaki evlilik yaşını doldurmamayan bireylerin evliliği kanun önünde suç sayılmaktadır. Bu evliliğe sebep olan kimseler de aynı cezadan dolayı sorgulanmaktadır. Fakat yasaları dikkate aldığımız zaman bu konuda birlikteliğin tam olarak sağlanmadığı görülmektedir. Bunun en önemli göstergelerinden biri de erken yaş evliliğini tanımlayacak kavramların tam olarak netleşmemesidir. Erken yaş evliliklerine bir kısım “evcilik oyunu” kavramını kullanarak durumu eleştirel bir dille tanımlarken diğer bir kesim “evlilik” kavramını kullanarak bu durumu normalleştirmeye sebep olmaktadır.⁷⁰

Bugün yaşanan birçok erken yaş evliliğinin sebeplerine baktığımızda en başta aile zoru karşımıza çıkmaktadır. Erken yaşta yapılan bu evliliklerin temelinde ailenin baskısından kurtulma, rahat hayata kavuşma, âşık olma gibi sebepler de görülmektedir. Bu sebeplerin hiç biri erken yaş evliliğini meşru kılmaya yeterli değildir. 18 yaş altı yapılan tüm evlilikler hukuken çocuk evlilikleri olarak görülmektedir. Erken yaşta gerçekleştirilen bu evlilikleri yapan bireyler fizyolojik olarak tam gelişemediği için bir takım sıkıntılara neden olmaktadır. Henüz ergenlik

⁶⁹ Özgül Elitok, v.d., *Bilgilen Güçlen Proje Raporu Erken Evlilik Sorunu*, (Antalya: aileder, 2014), 7.

⁷⁰ Arslan, *Oyundan Düğüne Hayatlar*, 15.

çağı içerisinde olan kız çocuğu bir takım ruhsal ve biyolojik sıkıntılarla baş etmeye ıtilmektedir. Bu sıkıntılara karşı yer yer ihmalkâr yaklaşımlar bireyin hayatına kastedecek dereceye gelmektedir.⁷¹

Erken yaş evliliklerinde mağdurların genelinin bayan oluşu toplumdaki kadın-erkek eşitsizliğini pekiştirmektedir. Geleneksel yapıya bağılı olarak ataerkilliğin etkisiyle kadının yaşamsal imkânlarının ve hayat tercihlerinin azalması, toplumlarda kadını evliliğe iten sebeplerdendir Her ne kadar meşru bir evlilik olmasa da kültürel çevre bunu normalleştirmekte ve bireylerin sağlıklı düşünmesine engel olmaktadır.⁷²

Gelişmiş ülkelere oranla gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde fazla olsa da hemen her ülkede erken yaş evliliği görülen bir vakiadır. Ancak genel tutum gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin geleneksel yapısından kaynaklandığı yönündedir. Erken yaş evliliklerinin sebeplerine bakıldığında sosyo-kültürel, ekonomik ve eğitimsizlik gibi nedenler karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple devlet eliyle ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliğiyle birçok proje hazırlanmış ve kız çocuklarının eğitime kazandırılması için çalışmalar yapılmıştır.

Geleneksel aile yapısının hâkim olduğu toplumlarda ataerkil baskıyla erken yaş evliliği normalleşmiş ve meşrulaştırılmıştır. Çünkü toplumsal kabul bu evlilikleri normalleştirmiştir. Hukukta yasaklanmış olmasına rağmen aileler bir çıkış yolu bularak gayr-i resmî evliliklere göz yummakta ve dini nikâhın yeterli görülmesi sebebiyle kayıt dışı birçok evlilik oluşmaktadır. Bu evliliklerin azalması için öncelikle toplumsal bilincin uyandırılması ve bu evliliklerin “sorun” olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.⁷³

2.2. TÜRKİYE’DEKİ ERKEN YAŞTA EVLİLİK ORANLARI

Az gelişmiş ülkelerde sıklıkla görülen erken yaş evlilikleri, gelişmekte olan ülkeler arasında sayılan ülkemizde de çokça görülmektedir. Yapılan birçok projeye ve devletin aileye yönelik politikalarıyla birlikte son 60 yılda erken evlilik oranlarında

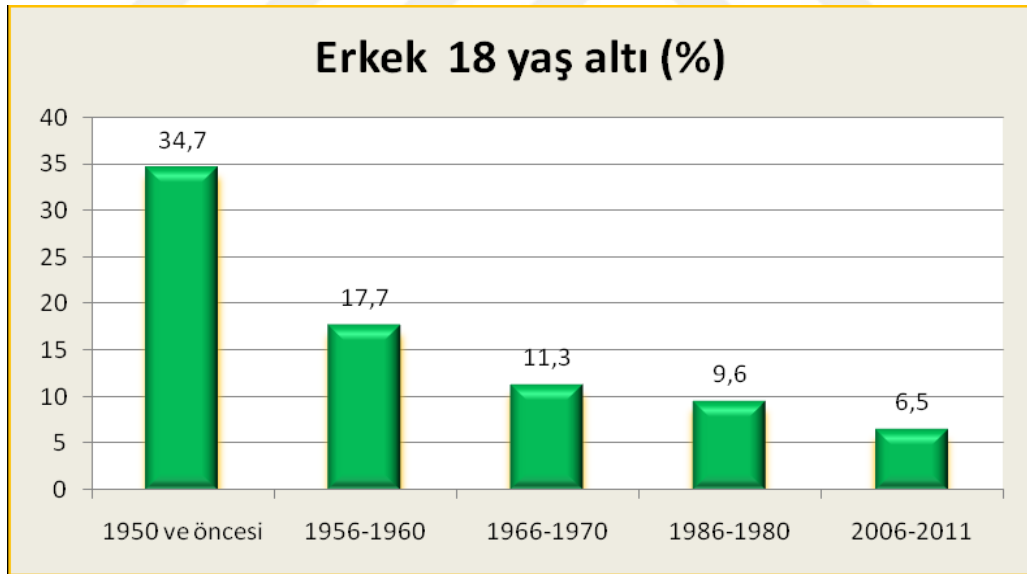
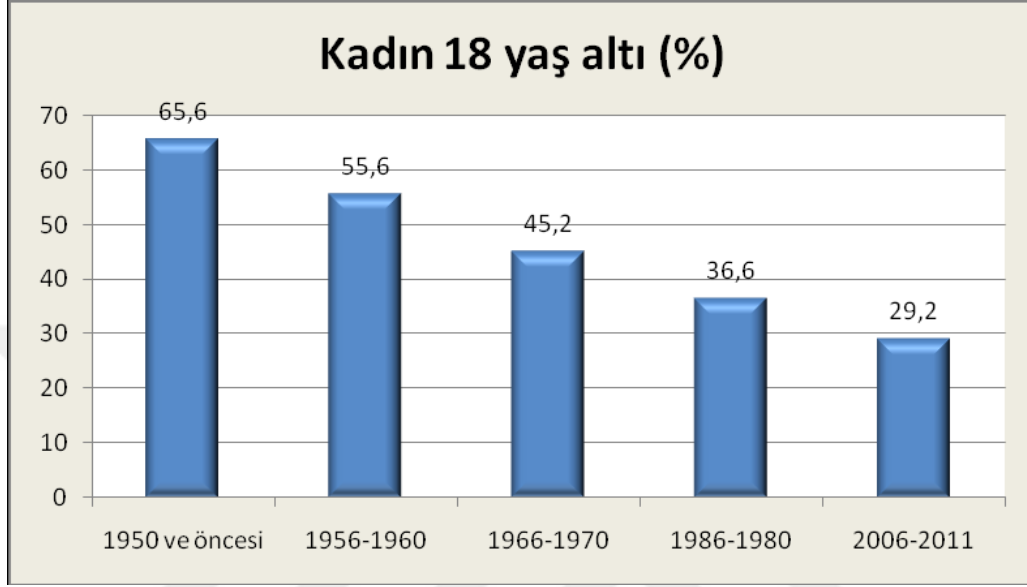
⁷¹ Özgül Elitok, v.d., *Bilgilen Güçlen Proje Raporu Erken Evlilik Sorunu*, (Antalya: aileder, 2014), 8.

⁷² Elvan Aydemir, *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler*, (Ankara: USAK Raporları,2011), 1.

⁷³ Ayşe Kılıç, “Çocuk Gelin Sorunu”, *Eğitim Dergisi*, 33(Ocak, 2012): 3.

düşüş görülse de yine bir sorun olarak görülmeye devam etmektedir. Aşağıda Türkiye Aile Yapısı Araştırma (TAYA) Raporu'nda cinsiyete göre son 60 yıldaki değişim istatistiği verilmiştir: ⁷⁴

Şekil 2.1. Türkiye’de Yıllara Göre Erken Evliliklerin Yaşa ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Kaynak: Bilgilen Güçlen Proje Raporu Erken Evlilik Sorunu, ed.Özgül Elitok, Güngör Çabuk, Kasım 2013- Nisan 2014, Aile Danışmanları Derneği (aileder), s.14, 18.03.2016.

Grafığe göre evlilikler yıllara göre ciddi değişimler göstermiştir. 1950 ve öncesi kadınların erken yaş evlilik oranı %34,7'dir. Oran olarak iki katına yakın bu

⁷⁴ Özgül Elitok, v.d., *Bilgilen Güçlen Proje Raporu Erken Evlilik Sorunu*, (Antalya: aileder, 2014), 14.

oran 2000’li yıllara yaklaştıkça istikrarlı bir şekilde düşüş göstermiştir. 2011 yılına gelindiğinde ise kadınların oranı %29,2 olduğu görülmüştür. TÜİK’in resmi evlenme verilerinde hâkim kararıyla (16 yaş) ya da anne-baba kararıyla (17 yaş) gerçekleştirilen evlenme oranları ise 2011 yılında %7,2’dir. Resmi kayıtlarla sahadan toplanan veriler karşılaştırıldığında kız çocuklarının %22’sinin resmi kayıtlar dışında erken evlilik gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu durumu göz önüne aldığımızda resmi kayıtların yanı sıra 16 yaş altı gayr-i resmî evliliklerin de olduğunu kanunla beraber resmi nikâhın kısılmadığı evlilikleri de hesaba katmak gerekmektedir.⁷⁵

Erken yaş evliliklerinin sürdürüldüğü bölgelerde sosyo-ekonomik düzey ile çocuk yaşta gelin olma durumu doğru orantılıdır. Bu tür evliliklerin sıkça görüldüğü yerler özellikle gelişmemiş ve az gelişmiş ülkelerde azımsanmayacak derecede çoktur. Sosyo- ekonomik durumun yanı sıra eğitim seviyesi de bu evliliklerin oranına etki eden önemli bir kıstastır. Birleşmiş Milletler İktisadi ve Toplumsal İşler Birimi tarafından 2000 yılında yapılan Evlilik Modellemeleri Araştırması’nda ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile çocuk gelinlere rastlanma oranları arasındaki doğrudan bağ ortaya konulmuştur.⁷⁶

2.3. ERKEN YAŞTA EVLİLİĞİN NEDENLERİ

Dünya’nın birçok ülkesinde sorun olarak kabullenilen erken yaş evliliği, ülkemizde de önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Bu sorunun çözümü için çalışmalar ve projeler yürütülse dahi özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde toplumsal kabuller buna engel olmaktadır. Bu nedenle toplumda var olan geleneksel zihniyet, erken yaşta evliliğe sebep olan en önemli etkenlerden biridir. Ataerkil düzenin sürdürüldüğü toplumda kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmesi toplumsal bir kabul gibi görünmüş olup normalleştirilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle erken yaş evlilikleri ile mücadele etmek, toplumsal bir reformu gerektirmektedir. Erken yaş evlilikleri her ülkede ve her toplumda olumsuz sonuçlar doğuran, toplumların gelenekten veya başka sebepler dolayısıyla çözmeye çalıştığı bir sorundur. Bu sebeple toplumda var olan bu sorunu tek bir nedene

⁷⁵ Özgül Elitok, v.d., *Bilgilen Güçlen Proje Raporu Erken Evlilik Sorunu*, (Antalya: aileder, 2014), 16.

⁷⁶ Elvan Aydemir, *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler*, (Ankara: USAK Raporları,2011), 7.

indirmek doğru olmayacaktır. Birçok nedene bağlı olarak ortaya çıkan bu durumu daha iyi analiz edebilmek için nedenler üzerinde durmak ve bunların insan hayatındaki etkilerini incelemek gerekmektedir.

Dünya üzerinde gerçekleştirilen erken yaş evliliklerinin çoğunluğu resmi kayıtlar altına alınmadığı için istatistiklerin gerçek durumu tam olarak yansıtmadığı düşünülmektedir. Bu nedenle erken yaşta yapılan evliliklerin nedenlerini belirlemek zorlaşmaktadır. Aynı zamanda bu nedenlerin ülkeden ülkeye farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Fakat erken yaş evliliklerinin temel sebeplerine bakacak olursak geleneksel bir olgu olduğu ve ataerkil aile yapısının olduğu toplumlarda daha çok görüldüğü tespit edilmiştir. Türkiye açısından değerlendirdiğimiz zaman karşımıza ekonomik, kültürel, eğitim ve yanlış din algısı gibi sebepler çıkmaktadır.

2.3.1. Kültürel Nedenler

Toplumdaki çok eşlilik (poligami), çok çocuklu ailelerin çocuklarına değer vermemesi, çok eşli evliliklerde yaşanan üvey anne- üvey evlat ilişkileri, ebeveynlerin eğitimsizliği, kız çocuğunun namusunun korunması için bir an önce evlendirmenin çare olduğu algısı kadının bir meta olarak görülmesi vb. birçok bunun gibi sebepler sosyo- kültürel sebeplerdendir.⁷⁷

Geleneksel toplumda aileler kız çocuklarını belli bir zamana kadar onlara emanet edilmiş bir varlık olarak görmektedirler. Bu sebeple kız çocuklarının, halk diliyle henüz ‘gözleri açılmadan’ evlendirilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Küçük yaşta evlendirmek kızın ailesi için namusa leke gelmemesi yönünden iyi bir şey gibi algılanırken, erkeğin ailesi tarafından da kızın küçük yaşta olması ailenin kültürüne hemen alışması ve söyleneni yapması bakımından uygun gelmektedir. Bu sebeple de küçük yaşta evlendirmek iki aile tarafından da gurur kaynağı gibi görülmekte ve bu kültürün içinde yaşayan kız çocukları da bu gelenekten olumsuz etkilenmektedir. Kimi zaman evliliğin ne olduğunu bilmeden istemekte ve kimi zaman da evliliği istememesine rağmen buna mecbur bırakılmaktadır.⁷⁸

⁷⁷ Meral Sungurtekin Özkan,, “Erken Yaşta Evliliklerin Önlenmesi Konusunda Yargının Üstlenebileceği Rol”, *Journal of Yaşar University* , 8/Özel (2013): 2179.

⁷⁸Sare Mihçioğur, v.dğr., “Çocuk gelinler ve Beklenen Olumsuz Sonuçlar”, *Sağlık ve Toplum*, 1 (Ocak-Mart, 2010): 7.

Geleneklere bakıldığında örf-adetler ve toplumdaki dini kurallar kimi zaman erkeklerin egemenliğini korumak maksadıyla uygulanmaktadır. Resmî yasalara uyulmayıp paralel yasalar denebilecek toplumsal gelenekler devreye konularak resmî yasak olsa dahi birçok işlem bu yöntemle halledilmeye çalışılmaktadır. Örneğin resmî nikâhı olmayan kadınlar için önemli bir konu olan dinî nikâh sözleşmesi, İslamî yorumlara göre önemli olmasına rağmen birçok kadının dinî nikâh sözleşmesi bulunmamaktadır. Dinî nikâh konusunda ailelerin yaptığı birçok hata sebebi ile kız çocukları mağdur edilmekte ve istemedikleri evliliklere mağdur bırakılmaktadır. Nikâhın gerçekleşmesi için öncelikle nikâh kıyılacak bireylerin iradelerinin olması ve kendi istekleriyle evliliği kabul etmeleri şart iken birçok aile taraflara söz hakkı tanımadan ticarî bir amaçla veya bir kan davası uğruna evlilikleri gerçekleştirmektedirler. Böyle durumda kadına resmî nikâh yapılmayıp birçok hakkı elinden alındığı gibi dinî nikâhta da kadının kazanacağı haklar ailelerin menfaatlerine kurban edilmektedir.⁷⁹

Ataerkil yapılarda erken yaş evliliklerini haklı gösteren ve normalleştiren değerlerin ve alışkanlıkların güçlü bir etkisi vardır. Geleneksel aile yapısının devam ettiği toplumlarda kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmesi bir gelenek olarak devam etmektedir. Bu nedenle bir sorun olarak görünmemesi yine bir gelenek algısından kaynaklanmaktadır. Geleneksel ailelerde özellikle kırsal kesimlerde söz genelde aile büyüklerine ait olduğundan böyle konularda gençlerin karar ve tercih gibi hakları da yok sayılmaktadır.⁸⁰

Toplumumuzda evlilikle ilgili en önemli noktalardan biri kızın iyi bir evlilik yaparak statü sahibi olmasıdır. Bu sebeple kız ve erkek arasındaki yaş farkına ve kızın tercihi bakılmaksızın bir ticari anlaşma mantığıyla evlilikler gerçekleştirilmektedir. Bazı ailelerde kızın evlilik için onayı alındığında bir lütuf muamelesi yapılmaktadır. Kızların küçük yaşta evlendirilmesi sebebiyle okuldan alınma olayları çoktur fakat bu durum kırsal bölgelerde yaygın olduğu için olağan karşılanmaktadır. Kızın küçük yaşta evlendirilmesini tamamen kocaya mahkûm bir hayata sürüklemek olduğu pek de önemsenmemekte şiddete maruz kalsa dahi bu

⁷⁹ Pınar İlkaracan, *Doğu Anadolu'da Kadın ve Aile*, 75. *Yılda Kadınlar ve Erkekler*, (İstanbul:Tarih Vakfı Yayınları, 1998), 191.

⁸⁰ Özgül Elitok, v.d., *Bilgilen Güçlen Proje Raporu Erken Evlilik Sorunu*, (Antalya: aileler, 2014), 19.

durum onun kaderi olup çekmek zorunda olduğu zihniyetiyle normalleştirilmeye çalışılmaktadır.⁸¹

Toplumda egemen olan zihniyet yalnızca kadınların özgürlüklerini sömürmekle kalmamakta aynı zamanda çocukları da özgürlüklerinden alıkoymaya ve iradelerini sınırlandırmaya çalışmaktadır. Bu sebeple bu baskıcı yapıda evlilik bazen kız çocukları için bir kurtuluş olarak görülmektedir. Çevresindeki örnek olaylar çocukta bu durumu normalleştirmekte ve etki altında bırakmaktadır. Bu bölgelerde bu tür zihniyetleri kırmanın yolu çocuklara olumlu etki edecek rol modellerle buluşturmak, eğitilmiş bireylerle vakit geçirmesini sağlamak olacaktır.⁸²

2.3.2. Ekonomik Nedenler

Erken yaşta evliliklerin çokça görüldüğü ailelerin özellikle düşük gelirli ailelerden oluşması, erken yaşta evlilik sebeplerinden birinin de ekonomik neden olduğunu göstermektedir. Ulusal düzeyde maddi geliri düşük ailelerde bu durum daha fazla görülürken küresel konjonktürde ise gelişmişlik düzeyleri düşük ülkelerde sıklıkla görülmektedir.

Erken yaşta evlilikler ile ilgili çalışmalar yapan Plan Örgütü'nün İngiltere'de sundukları "Breaking Vows: Early and Forced Marriage and Girls' Education" isimli raporda erken yaşta yapılan evlilikler ile ilgili sosyo-ekonomik düzey arasında doğrudan bir bağ olduğunu ortaya koymuşlardır. Türkiye'nin de içinde bulunduğu Avrupa ülkelerinde erken evlilik oranı %10 iken Afrika ve Asya ülkelerinde %70 olarak görülmektedir. Örneğin Plan Örgütü'nün Nijerya'da 36 kasabada yapmış oldukları araştırmada erken yaşta yapılan evliliklerinin hem kendileri hem de aileleri için bir kurtuluş yolu olarak gördükleri sonucuna varmışlardır.⁸³

Ekonomik nedenlere baktığımızda öncelikle yoksulluk ve kız çocuklarının başlık parası karşılığı evlendirilmesi, mirasın bölünmesinin önlenmesi ve ailenin mal varlığının korunması gibi sebepler sayılabilir. Bu sebeplerden dolayı küçük yaşta

⁸¹ Kılıç, *Çocuk Gelin Sorunu*, 4.

⁸² TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, *Erken Yaşta Evlilik Hakkında İncelemeler Yapılmasına Dair Rapor*, (Ankara:TBMM Yayınları, 2010), 23.

⁸³ Plan UK, *Breaking Vows: Early and Forced Marriage and Girls' Education*, (2011) (akt. Elvan AYDEMİR), 17.

evliliğe itilen kız çocuğu yemekten temizliğe, çocuk bakımından ekonomiye katkıya kadar birçok beklentiyle karşı karşıya gelmektedir.⁸⁴

Maddi durumu kötü olan ailelerde bu durumların sıklıkla görülmesi çocuk sayısının çok olması ve böylece nüfusun fazla olmasının geçimi daha da zorlaştırmasıdır. Bir nüfusun azalması dahi aileyi maddi olarak rahatlatacağı için kız çocuklarının evlenip gitmesi daha cazip gelmektedir. Bunun yanı sıra ailelere başlık parası sayesinde bir miktar kazanç sağlanması da ailelerin evlilik olayına sıcak bakmasını sağlamaktadır. Bunun etkisiyle küçük yaşta kız evlendirmek normal bir evlilik gibi düşünülmekte ve tercih edilmektedir. Öyle ki maddi durumu kötü olan aileler arasında kız çocuğunu maddi durumu iyi olan bir aileye vermek, rekabet yaşanmasına yol açmış ve kız çocukları arasında da bir tür gurur duyma meselesi haline gelmiştir. Baba evinde yaşayamadığı hayatı koca evinde yaşama ve iş yükünden kurtulacağı hayaliyle evliliği bir çıkış yolu olarak görmektedir.⁸⁵ Sonuç olarak ailenin erken yaşta evlendirme isteği ile ekonomik gelir seviyesi birbiriyle alakalı olan bir durumdur. Araştırmalara göre maddi sıkıntısı olmayan ailelerde kırsal kesimde dahi kız çocuklarını geç bir yaşta evlendirme eğilimindedirler.⁸⁶

Türkiye’de son yıllarda yapılan araştırmalarda özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde ve ülkenin diğer farklı bölgelerinde maddi sıkıntıları yaşayan ailelerde küçük kızları, onlardan yaşça büyük kişilerle hatta kimi zaman 20- 30 yaş farka rağmen evliliğe zorlamaktadırlar. Bu yalnızca Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde varmış gibi lanse edilse de bu böyle değildir. Büyükşehirlerde de bu duruma benzer birçok vaka ile karşılaşılmaktadır. Özellikle kız çocuklarının refah hayat seviyesine ulaşması ve aileye gelebilecek maddi destek ihtimali ailenin ve kız çocuğunun bu evliliklere razı olmaları için önemli bir etken olarak kabul görmektedir.⁸⁷

Ekonomik sıkıntılar nedeniyle ailelerin kız çocuklarını evlendirme sürecinde erkeği ve ailesini araştırmadan maddi çıkar sağlamak amacıyla hareket ettikleri birçok vakada kendisini göstermiştir. Bu çıkarıcı zihniyet ilerde sorunların yaşanacağı

⁸⁴ Özkan, *Erken Yaşta Evliliklerin Önlenmesi*, 2179.

⁸⁵ Kılıç, *Çocuk Gelin Sorunu*, 4.

⁸⁶ Mihçioğur, v.dğr., *Çocuk Gelinler ve Beklenen Olumsuz Sonuçlar*, 6.

⁸⁷ Özgül Elitok, v.d., *Bilgilen Güçlen Proje Raporu Erken Evlilik Sorunu*, (Antalya: aileler, 2014), 19.

evliliklere yol açmaktadır. Bu yollarla kurulan evliliklerde çiftler aradıkları saadeti bulamamakta hatta kimi zaman bu evliliklerde erkeğin kuma getirme girişiminde bulunması veya kadının evden kaçma, intihar gibi durumlarına şahit olunmaktadır. Kızını evlendirme niyetinde olan velinin kendi rızasından önce kızının rızasını alması nikâhın sahih olması açısından ilk şarttır. Kız çocuğunu istemediği bir hayata sürükleyip kaderine razı olmasını beklemek İslam'daki 'kadere iman' anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Ebeveynler birey böyle bir karar alırken danışmalı ve olumlu-olumsuz her yönünü düşünerek hareket etmelidir.

2.3.3. Eğitimsizlik

Erken evliliklerin sıklıkla yaşandığı toplumda ortak olarak görülen bir diğer sebep eğitimsizliktir. Eğitim seviyesi ortalamanın altında olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde aileler kız çocuklarını evlendirmek pahasına eğitim hayatını yarıda bıraktırıp gelin olmasını istemektedirler. Eğitimin evlilik münasebetiyle ikinci plana atılması bazı bölgelerde kız çocuklarının eğitim hayatının "olmasa da olur" algısında olduğunu göstermektedir.

Eğitim seviyesi düşük ailelere baktığımız zaman erken yaşta kız evlendirme olaylarının daha sık yaşandığı görülmektedir. Toplumdaki genel yaklaşım erkeğin belli bir seviyesine gelmesi askerlik yapıp iş sahibi olması ve sonrasında evlenmesi iken kız çocukları için durum böyle değildir. Kız çocuğunun eğitimi yarıda bırakması bir problem olarak görülmemekte ve eğitim hayatına rahatlıkla son verilebilmektedir. Ayrıca ergenlik çağına giren kız çocuklarının fiziksel değişimleri de aileyi rahatsız etmekte ve karma ortamdan uzaklaştırılması gerektiğini düşündürmekte, bu sebeple de çocuklar eğitim hayatından uzaklaştırılmaktadır.⁸⁸

Kur'an-ı Kerim'in kadına verdiği en önemli değer onu tam bir birey olarak görerek ona sorumluluklar yüklemesidir. Kadının toplumdaki diğer bir önemli konumu da düşünce özgürlüğüdür. Kur'an, kadına bu açıdan fazlasıyla değer vermiş, tarih sahnesinde önemli rolleri olan birçok kadından bahsetmiş ve onların yaptıkları işleri anlatarak cahiliye toplumunda hor görülen kadını derece olarak yükseltmiştir. İslam'da kadına yüklenen bu sorumlulukların göz ardı edilerek, kadına karşı

⁸⁸Mihçioğur, v.dğr., *Çocuk Gelinler ve Beklenen Olumsuz Sonuçlar*, 7.

oluşturulan olumlu bakış açısı yerine bazı menfi yorumlar sebebiyle İslam'ın kadına bakış açısı eleştirilmiştir. Bu yorumlar bilinçli bir şekilde İslam toplumuna aşılarmaya çalışılmış ve olumsuz bir bakış açısı kişilerce kabul edilmiştir. Çoğu Cahiliye Dönemi'nden kalma veya başka kültürlerden İslam'a giren bu davranışlar bugüne dek süren olumsuz bakış açısı zihinlere yerleştirilmeye çalışılmıştır.⁸⁹

İslam dini kadına düşünce ve ifade özgürlüğü tanımıştır. Cahiliye Dönemi'nde akıldan yoksun olduğuna inanılan kadın hakkında ayetler indirerek değer vermiş ve kadın o güne kadar toplumdaki değer en üst mertebesine varmıştır. Bizzat Peygamberimizin hayatına baktığımızda da bu durumun böyle olduğunu görmekteyiz. Hz. Peygamber, ailesi için alacağı kararlarda eşlerinin ve kızlarının da fikirlerini almış ve yeri geldiğinde onların fikirlerine göre hareket etmiştir. Hudeybiye Antlaşması'nın ardından Ümmü Seleme'nin önerisi dinleyen ve ona göre hareket eden Peygamberimiz eşlerinin söylediklerini ne kadar önemseydiğini göstermiştir. Hz. Ali'nin kendinizi ve çocuklarınızı ateşten koruyunuz. (Tahrir Suresi-6) ayet-i kerimesi hakkında şöyle söylemiştir: "Onlara öğretin ve onları eğitin."⁹⁰ Bu sebeple bugün toplumdaki kadını ikinci sınıf görmeyen İslam'dan kaynaklanmadığını bilmek ve kadın olsun erkek olsun ilim öğrenmenin tüm Müslümanlara farz olduğunu bilmek gerekmektedir. Bu sebeple evlendirme bahanesiyle kız çocuğunun eğitim hayatından uzaklaştırarak cahilliğe mahkûm edilmesi ağır bir vebaldir. Bundan dolayı kız çocuğuna gereken eğitimin verilmesinden sonra evlilik yoluna kendi isteğiyle girmesi bir İslam toplumunda olması gereken bir davranıştır.

2.3.4. Şiddet

Erken yaş evliliklerinin bir diğer sebebi aile içinde yaşanan şiddet olaylarıdır. Babadan ya da anneden görülen feli veya sözlü şiddet çoğunlukla kız çocuklarının evlenmeyi tercih etmekte ve bunu sahip olduğu hayattan kurtuluş olarak görebilmektedir. Yanlış kararlar almaya sebep olan bu durum çok çocuklu ve eğitim seviyesi düşük olan ailelerde ve üveyliğin olduğu ailelerde özellikle sıkça

⁸⁹ Rıza Savaş, "Tarihî Seyri İçinde Kadının Sosyal ve Siyasi Konumu" Sayı: 286, (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 133.

⁹⁰ İbn Ebi'd-Dünya, *Hadislerde Aile*, 161.

görülmektedir. Kız çocuklarını sağlık açısından ve sosyal yönden olumsuz etkileyen ve ciddi izler bırakabilecek “erken yaş evliliği” ve “zorla evlendirilmeler” kadına yönelik şiddet kapsamında değerlendirilmektedir. Kadının en temel haklarına kasteden şiddet, toplumdaki geleneklerden kaynaklanan kadına karşı erkeğin övülmesi ve erkeğin kadına karşı bir üstünlük göstergesi olarak kullandığı güçtür. Toplumumuzda erkeğe doğduğu andan itibaren bir değer biçilmekte ve bu değer sebebiyle erkeğin yaptığı her şeyin mubah olduğuna inanılmaktadır. İslamiyet’e ters düşen bu düşünce geleneklerden ve töreden kaynaklı olmasına rağmen, dine mal edilmeye çalışılmaktadır.⁹¹ Cahiliye Devri’nde kadınların erkekler tarafından şiddete maruz kaldığı, hakaret edildiği, erkeğe mahkûm bir hayata sürüldüğü görülmekte ve İslam’ın ilk indiği zamandan itibaren bu düşüncelerle mücadele içine girmeye başladığını görmekteyiz. Kadına şiddeti İslam’ın emri gibi göstermeye çalışan kimseler kendilerine kanıt olarak Nisa Suresi 34. Ayeti göstermektedir. Söz konusu ayet şöyledir:

“Baş kaldırmalarından endişe ettiğiniz kadınlara gelince de evvela kendilerine nasihat edin, sonra yattıkları yerde yalnız bırakın, yine dinlemezlerse dövün; dinledikleri halde incitmeye bahane aramayın; çünkü Allah çok yüksek, çok büyük bulunuyor.(Nisa-34)”⁹²

Ayete baktığımızda kadının her türlü davranışından dolayı dövülmesinden bahsedilmemektedir. Aksine kadına şiddete alışmış kişiler için şiddet öncesinde birçok seçenek sunulmuştur. Mantıken düşünüldüğünde sinirli bir anda erkeğin bu seçenekleri sırasıyla yapması öncelikle ilk sinir halini geçiştirecek ve erkeğin bir kez daha düşünmesini sağlayacaktır. Ayetleri yorumlarken öncelikle acımasızca yorumdan kaçınılması gerektiği ve ayetin bahsetmek istediği asıl meselenin ne olduğu anlaşılmalıdır. Aksi takdirde bu durum ayeti işimize geldiği gibi yorumlamak olur ki bu da İslam’a ters bir davranıştır.⁹³

Aile içi şiddet, geçimsizlik, baskı, çocuk sevgisinin yokluğu, küçük yaşlarda anne veya babadan birinin kaybedilmesi ve üvey anne veya babaya sahip olunması

⁹¹ Mihçioğur, v.dğr., *Çocuk Gelinler ve Beklenen Olumsuz Sonuçlar*, 8.

⁹² Yazır, *Hak Dili Kur’an Dili*, 83.

*Serkeşlik: İtaatsizlik, kafa tutmak. Kadının kocasına kafa tutup, isyankâr bir vaziyet almasıdır.

⁹³ Savaş, *Tarihî Seyri İçinde Kadının Sosyal ve Siyasi Konumu*, 131.

çocuklarda evlenme sonucunda bu durumdan kurtulabileceği inancını geliştirmekte ve erken yaşta evliliklere yol açmaktadır.⁹⁴

2.3.5. Dini İnanışların Yanlış Algılanması

Tarihte birçok toplumun geleneklerinin, törelerinin şekillenmesi öncelikle mensup oldukları dine göre şekillenmiştir. Toplumsal yaşantılara dinî unsurlar etki etmiştir. Tarım toplumlarında toprağa ve güneşe ilahlık sıfatı yüklenmesi buna örnek olarak gösterilebilir. İslam dini gelmiş olduğu toplumun bazı özelliklerini peyderpey kaldırmış olsa da bazı özelliklerini de kaldırmamıştır.

Cahiliye Araplarında kızın istenmesi, velinin kabul etmesi ve evlendirmesi, mehir ödemek ve şahitler huzurunda nikâhın kıyılması, İslam Döneminde kıyılan nikâhla hemen hemen aynıdır. Fakat Cahiliye Dönemi'ndeki nikâh akdi daha çok ticari bir akit gibiyken İslam'dan sonra, önceki dönemde kadına verilmeyen mehir kadının hakkı olarak görülmüştür.⁹⁵ Bu nedenle Cahiliye Dönemi'nde kadın isteyip istememe hakkına sahip olmadığı gibi kocası tarafından sebepsiz boşanabilirdi. Bunun yanı sıra erkeğin başlık parası vermemek için kız kardeşini veya kızını başka bir kadınla değiştirerek evlenmesi de Cahiliye Araplarında bilinen bir evlilik şekliydi. Nikâhta asıl olan tarafların rızası ile kıyılmasıdır. Cahiliye Dönemi'nde kızın velisinin iradesi yeterli sayıldığı gibi kızın kaçırılması veya rızası olmadan yapılan evliliklerde olmuştur. Aileler tarafından hoş karşılanmayan bu durum, yine de kaçırana evlendirmeye sonlandırılmaya çalışılmıştır. Hz. Peygamber (sav) döneminde ise nikâh akdi kadın ve erkeğin aynı anda veya temsilcilerinin onlar adına orda bulunmasıyla evlilik iradelerini bizzat kullanmaları ile gerçekleştirilirdi. Hz. Peygamber (sav), görüşü alınmadan dul kadının; izni alınmadan genç kızın evlendirilmesini yasaklamış ve öncelikle iradelerinin alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bugün toplumumuza baktığımızda da ne yazık ki bu tarz vakalarla gündelik hayatta sık sık karşılaşmaktayız.⁹⁶ Bu da göstermektedir ki dinin evliliği

⁹⁴ TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, *Erken Yaşta Evlilik Hakkında İncelemeler Yapılmasına Dair Rapor*, (Ankara:TBMM Yayınları, 2010), 14.

⁹⁵ Adnan Demircan, "Cahiliye ile İslâm Nikâh Uygulamaları Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar Farklı Bir Yaklaşım", *Dinlerde Nikâh, Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı*, (İzmir, 6-8 Nisan 2012), İSAV, (İstanbul: Esen Ofset, 2012), 40.

⁹⁶ Demircan, *Cahiliye ile İslâm Nikâh Uygulamaları*, 42-43.

teşvik etmesiyle toplumdaki bazı kesimlerin, İslam'ın yasakladığı adetleri hala uyguluyor olması İslam toplumu için üzücü bir durumdur. İslam dininin bu noktada eleştirilere açık kapı bırakmasının en büyük sebepleri ise İslam âlimlerinin değişen dünya karşısında yeni reformlar getirmemeleri ve topluma örf ile din arasındaki farklılığın benimsetilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Toplum olarak İslamiyet'i kabul etmemizin ardından birçok alandaki ritüellerimiz İslamiyet çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır. Bu giyim kuşamdan, insan ilişkilerine kadar her şeyi kuşatmıştır. Evliliği de bu çerçevede incelemek mümkündür. Evlilik ritüelleri de dinî kaidelerden bağımsız olmadığı için etkilenmiştir. Fakat bu ritüellerin kiminin dinden kaynaklanarak değiştirilmesi, kiminin töredeki gibi kalması ve çoğu insanın gözünde adet ve örflerin dinî emir gibi algılanması “yanlış din algısını” ortaya çıkarmıştır. Bu da din adı altında törelerin yanlış uygulamalarını devam ettirmek için insanlara bir yol açmış ve sonraki nesillere de bu şekilde aktarılmaya devam etmiştir.

Buhari ve Müslim'de geçen Hz. Aişe'nin evlenmesini, kendi kızlarının da erken yaşta evlendirilmesi gerektiği şeklinde algılayan, bunun sünnet olduğunu vurgulayarak kız çocuğunun fikri dahi alınmadan evlendirilmesi maalesef toplumdaki önemli dini yanlışlardandır. Bu nedenle toplumda yaşanan bir takım yanlış hadiselerin meşrulaştırılması konusunda din alet edilmemeli ve bu konuda toplumun özellikle hassas olması gerekmektedir. Toplumda uzun yıllardır kanayan bir yara olan erken yaş evliliklerinin önemli nedenlerinden biri zorla yaptırılan evliliklerdir. Hz. Muhammed (sav) döneminde yaşanan bazı olaylar bizlere bu konuda yol gösterme açısından önem teşkil etmektedir. “Hz. Peygamber, evlenme konusunda kızlara baskı yapılmamasını emretmiştir. Sahabeden bir kız amcaoğluluyla evlenmek istemiş fakat babası onu başkasıyla evlendirmiştir. Kız, Hz. Peygambere gelip olanları anlatmış, Efendimiz, kızın babasını getirtmiş ve ona, “ İstemediği halde mi onu evlendirdin? diye sormuştur. Adam, “Evet” deyince Hz. Peygamber kıza “ Git, nikâhın yoktur, dilediğinle evlen !” demiştir.”⁹⁷

İslami açıdan aile hayatında kadın bazı kesimler tarafından söylendiği gibi değersiz değildir. Evlenecek kız veya kadın bir erkekle zorla evlendirilemez, bu

⁹⁷ Mehmet Akbaş, “Resulullah Döneminde Evlilik ve Düğün,” *Derin Tarih Dergisi*, 5 (2016): 123.

evlilik geçersiz sayılır. Çünkü evliliklerde esas olan tarafların bu evliliği ve evlenecekleri kişiyi kabullenmesidir. Bu nedenle istenilmeyen evliliklere engel olmak için din görevlilerinin de bu konuya hassas olmaları gerekmektedir. Eğer din adamları 18 yaşını doldurmamış bireylerin iradeleri olmadan nikâhını kıymazsa bu bireylerin evliliği toplum tarafından meşru sayılmaz ve gerçekleşmesi mümkün olmaz. Bu da yapılacak gayr-î resmî evliliklerin önüne geçilmesi için önemli bir adımdır.

İslam âlimleri bu konuda Hz. Peygamber'in tavsiyelerine uyarak hareket etmiş ve toplumu bilinçlendirmeye çalışmışlardır. Bu konuda önemli açıklamalarda bulunan bir İslam alimi de Gazali' dir. Gazali, evlilik konusunda öncelikle velileri uyarılmış ve kız çocuklarının menfaatlerine göre hareket edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. “Babalar, kızlarını çirkin ve kötü huylu ya da geçimini sağlamaktan aciz birine vermemelidirler. Şayet kızın evlendirildiği erkek onun dengi olmazsa bu nikâh geçerli olmaz. Aynı şekilde babanın kızını fasık (günahkâr) birine vermesi de caiz değildir.”⁹⁸

Kaynaklarda kızın erkeği görmesiyle ilgili yeterince bilgi verilmesi de sünnete baktığımızda evlenecek olan çiftlerin birbirini görmesi ve bu görüşme sonucu karar vermesi önemli görülmüştür. Kaynaklarımızda evlilik niyetinde olan sahabelerin evleneceği kadını gidip görmesine, beğenmesine rastlamaktayız.⁹⁹

Geleneksel toplumlara bakıldığında dini nikâhın resmi nikâhtan daha önemli olduğu görülmektedir. Bu hassasiyet bilindiği için insanlar tarafından kötüye kullanılmakta ve kız çocukları henüz resmi evlilik yaşını doldurmadan gayr-i resmi evlendirilmektedir. Toplumca kabul edilen imam nikâhları olduğu için yıllarca resmi nikâh hakları onlara verilmemekte ya da ertelenmektedir. Öyle ki bu sebeple üzerine kuma gelen kadınların sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Bu noktada en önemli görev din adamlarına düşmektedir. Böyle bir durumda haksız yere kadınlara nikâh kıymanın yanlış olduğunu anlatmaları ve bizzat nikâh kıyılacak kızın olmadığı durumda veya resmi nikâhı belgeleyen bir belgenin ibraz edilmediği durumlarda nikâhı kıymamaya hassasiyet göstermeleri gerekmektedir. Bu yaklaşım ile erken yaş

⁹⁸ Aytakin Demircioğlu, “Gazali Felsefesinde Evlilik Öncesi Eğitim: Eş Seçerken Dikkat Edilmesi Gerekenler”, *EKEV Akademi Dergisi*, 59 (Bahar,2014): 87.

⁹⁹ Akbaş, “*Resulullah Döneminde Evlilik ve Düğün*”, 123.

evliliklerine bir sebep olarak gösterilebilecek yanlış din algısı asgari düzeye indirilebilmek muhtemeldir.¹⁰⁰

2.4. ERKEN YAŞTA EVLİLİĞİN SONUÇLARI

Erken yaş evlilikleri beraberinde birçok problemi de meydana getirmektedir. Sorunlar yalnızca evlendirilen bireyleri ya da ailelerini değil kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı olarak toplumu da etkilemektedir. Tıpkı bir domino etkisiyle tüm toplumda olumsuz sonuçlar yaratmaktadır. Fiziksel ve ruhsal gelişimini tamamlamadan evlendirilen kız çocukları eğitimsizlik, yoksulluk, özgüvensizlik çukuruna itilmekte ve bazen fiziksel, duygusal ve cinsel şiddete maruz kalmaktadırlar. Erken yaş evlilikleri bu tür birçok olumsuz sonuca neden olmaktadır. Bu sonuçlar detaylı olarak alt başlıklar halinde aşağıda incelenecektir.

2.4.1. Şiddet

Şiddet, uygulayıcısı tarafından bilinçli olarak karşıdaki kişiye ya da kişilere, kurum ya da kuruluşlara hatta canlı diğer varlıklara çeşitli amaçlar adına çıkar elde etmek, onlara karşı üstünlük ya da hâkimiyet kurmak, istenilen hal ve hareketlerin elde edilmesini sağlamak, maddi ve manevi çıkarların elde edilmesi amacıyla fiziksel, sözlü, psikolojik uygulanan kişi ya da kişilerin kurum ya da kuruluşların hatta canlı diğer varlıkların yaşam, özgürlük, irade, istek, hak ve sağlıklarına zarar verici, bu hakları ortadan kaldıran, geçici süre ile bunların ortadan kaldırılmasını sağlayan hal ve hareketlerin tümüne denir.¹⁰¹ Kız çocuğunun sahip olduğu hakları ihlal eden en büyük engel kadına yönelik şiddet olmuştur. Bunun altında yatan en önemli sebep ise kadınla erkek arasında eşit olmayan güç ilişkileridir.¹⁰² Şiddeti erken evlilik açısından değerlendirdiğimizde kız çocuklarının küçük yaşta zorla evlendirilmesi bir psikolojik şiddet türüdür. Bunun yanı sıra kız çocuklarının kendilerinden yaşça büyük kişilerle zorla evlendirilmesi cinsel istismara ve fiziksel şiddete maruz kalmalarına sebep olmaktadır. Araştırmalara göre bu tarz evlilikler toplumdaki kadın-erkek arasındaki farkı gittikçe arttırmaktadır.

¹⁰⁰ Arslan, *Oyundan Düğüne Hayatlar*, 34.

¹⁰¹ Wikipedia. "Şiddet". Erişim: 15 Aralık 2016. 00:28, <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eiddet>.

¹⁰² Mihçioğur, v.dğr., "Çocuk Gelinler ve Beklenen Olumsuz Sonuçlar", 8.

Kız çocuklarının küçük yaşta eğitimlerini tamamlayamadan evlendirilmeleri, eşleri tarafından fiziksel, sözlü, duygusal ve cinsel şiddete maruz bırakabilmektedir. Bu durumla karşı karşıya kalan birey evden kaçma, boşanma ve hatta intihar gibi birçok yola başvurmaktadır. Böyle bir ailede yetişen çocuk da bu olaylardan psikolojik olarak etkilenmekte ve ciddi travmalar geçirmektedir. Birçok çocukta kalıcı hasarlar bırakan psikolojik sıkıntılar görülmektedir. TÜİK 'in 2014 yılındaki araştırmasına göre bu tür ailelerdeki çocuklarda görülen rahatsızlıkların oran küçümsenmeyecek derecededir. Aile içinde şiddet gören ve görmeyen çocuklar arasındaki fark aşağıdaki tabloda net bir şekilde görülmektedir.

Tablo 2.1. Şiddetin Çocuklardaki Etki Oranları

Şiddetin Çocuklar Üzerindeki Etkisi	Anne Şiddet Yaşamış (%)	Anne Şiddet Yaşamamış (%)
Sık sık kâbus görme	33	20
Yatağını ıslatma	28	18
Çekingen/içine kapanık olma	56	43
Anneye/diğer çocuklara karşı saldırgan olma	38	20
Hırçınlaşarak ağlama	59	36

Tabloda da görüldüğü üzere aile içindeki şiddet ebeveynlerden ziyade çocuklar üzerinde kalıcı hasarlara neden olmaktadır. Bu nedenle evlilik yalnızca evlenen çiftleri değil bu ailede yetiştirilecek çocukları düşünülerek kurulmalıdır. Aksi takdirde gelenekler ve aile büyüklerinin isteği yerine getirilsin diye bilinçsizce kurulan ailelerde bu vakaların görülmesi kaçınılmaz olacaktır.

Bazı kesimler kadına şiddeti dinî sebeplere bağlamaktadır. Fakat bu konuda bir sebep aramak doğru bir yaklaşım değildir. Kadına karşı şiddet tarihin her döneminde uygulanmıştır. Hemen her toplumda şiddet uygulamakta olan bireyler vardır. Bu sebeple bunu dinsel bir davranış gibi görmekten ziyade psikolojik bir sorun ve davranış bozukluğu olarak görmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Yalnızca Müslüman toplumlarda, az gelişmiş veya gelişmekte olan toplumlarda değil modern Batı dünyasında da aile içi şiddet oldukça yüksek bir orandadır. Bu sebeple Belçika'da 1997'den bu yana kadına şiddete yönelik çalışmalar yapılmakta fakat bu konuda hala sıkıntıların yaşandığı gözlenmektedir.¹⁰³

¹⁰³ Güner, "İslam Düşüncesinde Kadına Yönelik Şiddet", 2.

2.4.2. Sağlık

Erken yaşta evliliğin sonuçlarından biri olan sağlık sorunları kız çocuklarının henüz biyolojik ve psikolojik gelişimlerini tamamladıkları için ortaya çıkan bir durumdur. Küçük yaşta evlenen ve anne olmaya zorlanan kız çocuklarının yaşadığı birçok sağlık problemi bayanda kalıcı sorunlar da bırakmaktadır.

Kızların 14 yaşında adet görmeleri ile birlikte 14-21 yaş aralığı “genital olgunlaşma” süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu yaş aralığı kız çocuklarının *cinsel gelişim çağı* olarak kabul edilmektedir. Bu yaş aralığında evlenen kız çocuklarında evlilik sonrası hamile kalamama problemleri, prematüre gebelik, rahim kanseri gibi hastalıklar ortaya çıkabilmektedir. Kız çocuklarının 18 yaşını doldurmadan evliliğe zorlanması ve cinsel ilişkiye girmeye zorlanması kız çocuğunda kalıcı psikolojik sıkıntılara yol açmaktadır. Bu sebeple ulusal ve uluslar arası belgelerde 18 yaş altı evlilikleri *kız çocuklarına yönelik şiddet* kapsamında değerlendirilmektedir.¹⁰⁴

Genç gebe kadının hem ergenlik çağına, hem evliliğe, hem de annelik rolüne uyumu, önemli ve güç olaydır. Erken yaşta evlenme sonucunda bir de gebelik ortaya çıktığında, hem biyolojik gelişim yetersizdir, hem de doğacak bebeğe bakacak bilgi birikimi ve sorumluluk bilinci gelişmemiştir. Bu kadar sorunlu bir durumda anne-baba, doğacak bebek, aile ve hatta toplum bu durumdan etkilenecektir. Kısaca burada zincirleme bir sarmal vardır. Yetersiz eğitim bilgisizlik- erken evlilik-toplumsal izolasyon- istenmeyen gebelik-riskli gebelik-gebeliğe uyumsuzluk- anemi-beslenme yetersizliği- erken doğum-riskli yeni doğan- anneliğe uyumsuzluk-baş etmede yetersizlik-aile sorunlarında artma-yoksunluk ve yoksullukta artma-aile içi şiddette artma vb. gibi durumlar ortaya çıkacaktır.¹⁰⁵

Adölesan veya ergenlik, çocukluktan döneminden erişkinliğe fiziksel, cinsel ve psiko-sosyal bir geçiş dönemidir.¹⁰⁶ Dünya Sağlık Örgütü (WHO), adölesanlığı 10-19 yaşlar arasında olduğunu belirtmiştir. Bu dönemde gebe kalınması ise “*adölesan gebelik*” olarak adlandırılır. Adölesan gebelik risk faktörleri taşıyan bir

¹⁰⁴ Kılıç, “Çocuk Gelin Sorunu”, 3.

¹⁰⁵ Özgül Elitok, v.d., *Bilgilen Güçlen Proje Raporu Erken Evlilik Sorunu*, (Antalya: aileder, 2014), 9.

¹⁰⁶ Wikipedia. “Ergen”. Erişim: 16 Ekim 2016. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ergen>.

süreçtir. Adölesan gebeliklerle ilgili yapılan çalışmalarda öncelikle bu gebeliklerin oluşmasında adet olma yaşı, cinsel ilişki sıklığı, ırk, etnik durum, aile yapısı çiftlerin birbiri ile olan ilişkileri, çiftin eğitim ve iş durumu, sosyo-ekonomik düzeyine etkisi olduğu söylenmiştir.¹⁰⁷

Erken yaştaki hamileliklere bağlı düşükler ve ölü doğumlar gibi fiziksel sorunların yanında erken yaşta alınan ağır sorumlukların sebebiyet verdiği psikolojik sorunlar, özellikle sosyalleşememe, ataerkil ailede maruz kalınan baskılar ve özellikle kayınvalide ve pederden gelen baskı ve talepler, içe kapanma vb. dayanan ruhsal sıkıntılar, bireysel anlamda ortaya çıkan olumsuzluklardır.

Tablo 2.2. Yıllara Göre Doğum Yapan Kadın Sayıları¹⁰⁸

Annelerin Yaş Grubuna Göre Doğumlar (2001-2013)	Toplam Doğum yapan Kadın Sayısı	Doğum Yapan Anne Sayısı	Çocuk
2001	1 323 341	53 578	
2005	1 244 041	36 647	
2009	1 265 071	32 401	
2013	1 283 062	20 700	

Tablo 2.3. Yaş Grubuna Göre Doğum Yapan Anne Sayıları¹⁰⁹

Annelerin Yaş Grubuna Göre Doğumlar (2001-2013)		Yaş Aralığına Göre Doğum Yapan Anne Sayısı		
Yıl	Yaş	-15	15-17	18+
2001		2 730	50 848	1 269 763
2005		1 721	34 926	1 207 394
2009		918	31 483	1 232 670
2013		326	20 374	1 262 362

Tablo 2 ve 3'e göre her ne kadar çocuk anne doğum oranlarında azalma görülse de oranların ülkemiz için hala küçümsenmeyecek bir derecede olduğu

¹⁰⁷ Meltem, Demirgöz; v.d., "Adölesan Gebelik" *Türkiye Klinikleri*, 28/6 (İstanbul, 2008): 947-948.

¹⁰⁸ TÜİK. "İstatistiklerle Çocuk Nisan 2015". Erişim: 14 Haziran 2017. <http://www.tuik.gov.tr>.

¹⁰⁹ TUIK, "İstatistiklerle Çocuk Nisan 2015".

görülmektedir. Bu nedenle izlenen politikaların daha da kapsamlı hale getirilerek genişletilmesi yapılabilecek en önemli çalışmalardandır.

Erken evliliklerin önlenmesinde öncelikle bir takım yasal düzenlemelerin yapılması, anne- baba- çocuk eğitimlerinin artması, yanlış din algılarının ve geleneksel uygulamaların engellenmesi, erken evlilik yapanların ve yaptırınların tespit edilip haklarında hukuki işlem yapılması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması için çalışmaların yapılması gerekmektedir. Erken evlilikler konusunda yalnızca belli bir süre değil sürekli olarak bilinçlendirme çalışmaları yapılmalı ve hassasiyetle üzerinde durulması gerekmektedir. Erken yaş evliliklerinin evlilikten çok daha ötesi olduğunu anlamak ve anlatmak, bu konuda gerekli bilinçlendirme yapmak gerekmektedir.

2.4.3. Toplumdan Soyutlanma

Türkiye'de küçük yaşta yapılan evlilikler normalleşerek artarken yaşanan bir takım olumsuzluklar da bununla beraber artmaktadır. Erkek egemenliğinin kabul edildiği toplumlarda erken yaş evlilikleri meşrulaştırılmaktadır. Bu durum özellikle kız çocuklarının toplumdaki eşitsiz konumları ve tercih haklarının olmadığını pekiştirmektedir.

Erken yaş evlilikleri kimi zaman kendisinden 10-15 yaş büyük bir erkekle, başlık parası bahanesiyle tecavüzcüsüyle veya kan yerine evlendirilme şeklinde kendisini göstermektedir.¹¹⁰ Bu şekilde evlenen bir kız çocuğu evliliği yalnızca çocuk doğurmak ve eşe hizmet etmek olarak görür ve hiçbir konuda söz hakkına sahip olmayacağını bilerek kendine ait bir dünya görüşü oluşturamaz.

Küçük yaşta evlilikler genel itibari ile ticari anlaşma mantığı veya cinsellik üzerine kurulan evlilikler olması nedeniyle fiziksel ve duygusal anlamda birçok yanlış davranışlar, cinsel istismar ve ilgisizlik çokça görülen hadiselerdendir.¹¹¹ Bu davranışlar kız çocuğunu toplumdan uzaklaştırarak içine kapanmaya ve psikolojik travmalar yaşamasına sebep olmaktadır. Bir araştırmaya göre erken yaşta evlenen kız

¹¹⁰ Özgül Elitok, v.d., *Bilgilen Güçlen Proje Raporu Erken Evlilik Sorunu*, (Antalya: aileder, 2014), 12-13.

¹¹¹ Özgül Elitok, v.d., *Bilgilen Güçlen Proje Raporu Erken Evlilik Sorunu*, (Antalya: aileder, 2014), 12-13.

çocuklarının %1,2'sinin maruz kaldığı şiddet, istismar, hareket gibi sebeplerle intiharı düşünmediği fakat %8,8'inin intihar girişiminde bulunduğu veya intihar ettiği sonucu ortaya çıkmıştır.¹¹²

2.4.4. Eğitim

Erken yaşta yapılan nişanlılık ya da evlilik gibi nedenlerden dolayı eğitim hayatları sekteye uğramakta ya da tamamen son bulmaktadır.(bkz. Ek-3) Eğitimi yarıda kesilmiş bir kız çocuğu toplumdaki üretimden, meslek sahibi olmaktan ve çalışma haklarından mahrum bırakılmaktadır. Bununla beraber kişisel bir takım haklardan da mahrum kalan kız çocuğu özgürlüğün kısıtlanması, eğitimsizlik ve yoksulluk çemberinde yaşamaya mahkûm edilirler.

Türkiye'de uzun yıllar kız çocuklarının eğitime katılmasına yönelik kampanyalar, yasal düzenlemeler yapılmasına rağmen özellikle kırsal alanda ve alt sosyo kültürel ortamlarda hala okula devam etme oranlarının düşük olduğu bilinmektedir. Son yıllarda okul hayatına kızların katılması oranlarında artış görülmesine rağmen, cinsiyetler arasında karşılaştırma yapıldığında yine de dezavantajlı grup olarak karşımıza bu grup çıkmaktadır. Kız çocuklarının ev içine konumlandırılması, eğitim olanaklarından mahrum edilmesi geleneksel bir düşünce yapısında devam etmekte ve bu durum kız çocuklarının büyük çoğunluğunun küçük yaşta evlendirilmesine neden olmaktadır.¹¹³

Kız çocuğunun eğitim hayatının sona ermesi ile eğitim hayatından uzaklaştığı gibi aynı zamanda da iş hayatına girememektedir. Kendisine ait gelirin olamayışıyla tamamen eşe bağımlı bir hayat ve erkeğin tek başına çalışması bir takım maddi yetersizliklerin de peşinden getirecektir. Bununla beraber çiftler arası iletişimsizlikler ve maddi sıkıntılardan dolayı aile içi şiddet de eklendiği zaman bunun yalnızca bireysel bir durumdan ziyade dolaylı olarak toplumu etkileyecek bir hal alacağı kaçınılmazdır.¹¹⁴

¹¹² Arslan, *Oyundan Düğüne Hayatlar*, 84.

¹¹³ Özgül Elitok, v.d., *Bilgilen Güçlen Proje Raporu Erken Evlilik Sorunu*, (Antalya: aileler, 2014), 21.

¹¹⁴ Özkan, "Erken Yaşta Evliliklerin Önlenmesi", 2178.

2.4.5. Sosyal Haklardan Mahrum Olmak

Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde erken yaşta evliliğin görülmesi öncelikle işsizlik, gelenek-görenek, ataerkil yapı, ekonomik gelirin düşük olması vb. durumlardan kaynaklanmaktadır. Bu durumlar ortadan kaldırılmadıkça her geçen gün artışa neden olacak ve bu durum sosyal hayatı da etkileyecektir. Erken yaşta evlilik bireyi toplumdan soyutladığı gibi aynı zamanda da bireyin toplumdaki sosyal haklarından mahrum etmektedir. Yapılan araştırmalarda küçük yaşta evlenen kız çocuklarının genel itibari ile düşük gelirli ailelerde olduğu gözlenmiştir. Bu nedenle ailenin gelir düzeyi ile çocukların küçük yaşta evlendirilmesi arasında doğrudan bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür.

Küresel ölçekte, çoğunlukla Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler örgütleri tarafından yapılan araştırmalar kız çocuklarında görülen erken yaş evlilikler ile ülkenin gelişmişlik düzeyi arasında doğrudan bir ilişki olduğunu göstermektedir. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yapılan Nüfus ve Sağlık Araştırmalarına göre, Türkiye’de kızlarda evlenme yaşı 12’ye kadar düşmektedir. Dünya Bankası tarafından belirli aralıklarla düzenli olarak yapılan Gelir Dağılımı Araştırmalarına göre, az gelişmiş ülkelerde, çok sayıda kız, erken yaşlarda evlendirilmek suretiyle; öğrenim ve sağlıklı yaşama hakkından alıkonulmaktadır.¹¹⁵

Resmi nikâh kıyılmayacak yaşta evlendirilen kız çocukları küçük yaşlarda evlendirildikleri için yalnızca dinî nikâhla evlilik yapmakta ve böylece resmi olarak kazanacakları birçok haktan mahrum bırakılmaktadırlar. Eğitim ve sağlık hakkından alıkonuldukları gibi bir yandan da resmi haklarından vazgeçirilmektedirler.¹¹⁶

Geleneksel kültürlerde kuşaklar öncesinden devam ettirilen uygulama ve kültürel değerler sorgulanmaksızın kabul edilip, sürekliliğinin sağlanması sonucu yapılan erken evlilikler, çocuk haklarının ihlali ile birlikte, erkek çocuklarına oranla kız çocukları açısından daha ciddi sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi, kadınların toplumda henüz yerini tam olarak

¹¹⁵ Kılıç, “Çocuk Gelin Sorunu”, 3.

¹¹⁶ Kılıç, “Çocuk Gelin Sorunu”, 3.

alamadığının da bir kanıtıdır. Toplum içinde kadına biçilen bu roller, kadının erkek karşısında güçsüz kalmasına neden olmaktadır.¹¹⁷

2.5. İSLAM'IN ERKEN YAŞTA EVLİLİKLERE BAKIŞI

“Arapça nikâh, sözcüğünden türeyen evlilik kavramı, sözlüklerde ‘evli olma hali’ olarak; nikâh ise, hukuksal bir tanımlamayla “Bir erkekle bir kadının evlilik birliği kurmasını sağlayacak yasal işlem, evlilik akdi” şeklinde tarif edilmektedir. “Nikâh” kavramı, kelime anlamı itibariyle, ‘birine bakma, gözetme, bakımını üstlenme’ gibi anlamlara gelmektedir.”¹¹⁸ Fıkıh kaynaklarında ise nikâh, “kasten bir kadın ile milk-i mut’ayı ifade eden bir akit” şeklinde tanımlanmaktadır. Yani erkeğe, aralarında evlilik engeli bulunmayan bir kadınla cinsel beraberlik hakkı veren bir sözleşmedir. İslam’ın dinî yönüne baktığımızda ise hem medenî bir muamele hem de bir ibadettir. İbn Abidin nikâh hakkında şöyle demiştir: “Bizim (insanlar) için Hz. Adem (as) zamanından günümüze kadar meşru olmuş, daha sonra cennette de devam edecek olan, nikâh ile imandan başka bir şey yoktur.”¹¹⁹

Nikâh insanoğlunun yeryüzündeki en eski adetlerindedir. Henüz Hz. Adem (as) yaratıldığında Allah Hz. Adem(as)’e bir eş olarak Hz. Havva’yı yaratmıştır. Hz. Adem ve Hz. Havva’nın birbirine eş olarak yaratıldığı Araf Suresi 189. Ayette şöyle anlatılmaktadır.¹²⁰“O, odur ki sizi tek bir nefisten yarattı. Eşini de onun için yaptı ki gönlü buna ısınsın.”¹²¹ Nikâh, insanı günahlardan alıkoyan, insanı nefesine uymaya zorlayan, bununla beraber fitrî ihtiyaçlarını helal yollarla karşılamaya yarayan meşru bir sözleşmedir. Bu nedenle İslam dininde evlilik teşvik edilmiştir. Ayetlerde ve hadislerde bu konuya çokça yer verilmiştir.¹²² Hz. Ali(ra), Hz. Peygamberin(sav)

¹¹⁷ Özgül Elitok, v.d., *Bilgilen Güçlen Proje Raporu Erken Evlilik Sorunu*, (Antalya: ailer, 2014), 11-12.

¹¹⁸ Demircioğlu, “Gazali Felsefesinde Evlilik Öncesi Eğitim: Eş Seçerken Dikkat Edilmesi Gerekenler”, 82.

¹¹⁹ Hüseyin Esen, “Kolaylık Açısından İslam’da Nikâh”, *Dinlerde Nikâh Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, (İzmir, 6-8 Nisan 2012), İSAV, (İstanbul: Esen Ofset, 2012), 57.

¹²⁰ Demircioğlu, *Gazali Felsefesinde Evlilik Öncesi Eğitim: Eş Seçerken Dikkat Edilmesi Gerekenler*, 82.

¹²¹ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 174.

¹²² Demircioğlu, “Gazali Felsefesinde Evlilik Öncesi Eğitim: Eş Seçerken Dikkat Edilmesi Gerekenler”, 82.

şöyle buyurduğunu nakletmiştir:”Ey Ali! Üç şeyi erteleme: Vakti gelen namazı, hazır olan cenazeyi ve kendisine denk bulduğun kadını.”¹²³

Aile, toplumu oluşturan en önemli mefhumların başında gelir. Toplumun sağlıklı bir hale gelmesi için öncelikle sağlıklı ailelere ihtiyacı vardır. Toplumda bireyler sürekli ilişki içerisinde. Bu nedenle ailenin toplumdaki yerini yine ailenin üstlenmiş olduğu vazifeler ve toplum içerisindeki işlevi belirlemektedir. Schwab’a göre ailenin en önemli görevleri, topluma kazandırılacak çocuklar yetiştirmek, aile üyelerinin birbirlerinin duygusal ihtiyaçlarını karşılaması, değer inanç ve becerilerin yeni kuşaklara aktarılması ve de evlilik yoluyla karı-kocanın cinsel ihtiyaçlarının karşılanmasıdır.”¹²⁴

Evlilik ile ilgili yapılan çalışmalar sosyal bilimlerde önem az etmektedir. Evlilik ve aile literatürü incelendiğinde kavramların evrensel bir tanıma sahip olmadığı belirtilmiştir. Demografi sözlüğüne göre evlilik karşı cinsten iki bireyin resmî, dinî veya ülkesel farklılıklara göre kabul edilen meşru birliktelikleri olarak tanımlanırken, Birleşmiş Milletler’e göre evlilik, farklı cinsten iki bireyin yasal birleşmesi şeklinde ifade edilmiştir. Birleşmelerdeki yasallık ölçütleri toplumdan toplumu, gelenekten geleneğe değişse de değişmeyecek en önemli nokta evliliğin evrenselliğidir.¹²⁵ Evlilik her ne kadar sosyal hayatın önemli bir parçası olsa da kimi toplumlarda yalnızca neslin devamı için gerekli bir durum olarak görülmektedir. Fakat insanlık tarihinin bilinen en eski döneminden beri ailenin toplumu ayakta tutan bir kurum olduğu ve bu özelliğini her daim sürdüreceği de bilinmektedir. İslâm, evliliğin yükünü kaldırabilecek her erkeğin evlenmesini ister. Zaruret olmadıkça bekârlığı hoş karşılamaz. Yüce Allah, “...Size helâl olan kadınlarla evlenin...” ve “Bekârlarınızı evlendirin...” gibi emirlerle, insanları evliliğe teşvik etmektedir.¹²⁶ İslamiyet’te aile yapısına baktığımızda ise sosyo- kültürel farklılıklara ve ekonomik gelire göre değişiklikler göstermektedir. Geniş aile yapısının İslamiyet’ten önce kaynaklanan bir aile tipini savunanlar varsa da gerçekte bunun dinî durumdan ziyade kültürel bir durum olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü İslam tarihi boyunca geniş aile de çekirdek aile de toplumda görülmüş bir yapıdır. Ancak her ne kadar iki

¹²³ İbn Ebi’ d-Dünya, *Hadislerde Aile*, 73.

¹²⁴ Ekşi, vd., “*Bir Evlilik Ve Aile Hayatı*”, 131.

¹²⁵ Kılıç, “*Çocuk Gelin Sorunu*”, 1.

¹²⁶ Yatkın, “*İslam’da Evlilik ve Eş Seçimi*”, 48.

tip aile yapısı görülse de İslam'da önemli olan aile bağları çok önem verilen bir durumdur.¹²⁷ Aile kurumu toplumsal gelişme ve medeniyet açısından en önemli unsurdur. İnsanlığın başlangıcından bu yana aileye her zaman ihtiyaç duyulmuş gelecekte de duyulmaya devam edecektir. İslam'ın evlilik kurumuna önem vermesi, evliliğin bozulmaması için uyarılarda bulunması, aile içinde çocuk ve ebeveynlerin birbirini üzerindeki haklarından bahsedilmesi İslam'da ailenin ne kadar önemsendiğini bizlere göstermektedir.¹²⁸ Aile konusunda açıklamar yapılan tüm ayet ve hadislerde İslam'ın aileye verdiği önemi göstermektedir.¹²⁹

Kıyamete kadar hükümleri geçerli olacak olan İslam, her topluma her devre hitap eden mesajlarla gelmiştir. İslam'ın en temel özelliği insanları dünyada ve ahrette mutluluğa ulaştırmaktır. Yalnızca ahreti hedef alan ve dünyadan kopuk yaşayıp yalnızca ahiret için yaşayanları Peygamberimiz uyarılmış ve Müslüman'ın dünyadan da ahretten de nasibini alması gerektiğini vurgulamıştır. Dünya hayatının da bir Müslüman için huzurlu geçmesi, öncelikle mutlu ve huzurlu bir aile yapısından geçmektedir. Huzurlu bir aile ortamında eşler de çocuklar da mutludur ve bu sayede sağlıklı nesillerin yetişmesi elzemdir.¹³⁰ Ebeveyn- çocuk arasındaki ilişki yalnızca çocuğu yedirip-içirme olmamalı bunların ötesinde çocukla samimi ilişkiler kurulmaya çalışılarak çocuğu sevmesi ve benimsemesi gerekmektedir. Özellikle kız çocuklarının belli bir yaştan sonra aileye yük olarak görülmesi toplum olarak değişmesi gereken bir algıdır. Çocuğu yalnızca dünyaya getirerek yetinmek biyolojik olarak anne-baba olmaktan öteye geçilmeyen bir durumdur. Bu durumu aşabilmek için anne-baba çocukların gelişimleriyle ve psikolojileriyle yakından ilgilenmeli ve onları bir yük olmaktan ziyade Allah tarafından gönderilen birer emanet olarak görmeli ve o şekilde sahiplenmelidir.

Anne baba ile çocuk ilişkisinde birbirlerini destekleme açısından bir görev paylaşımı vardır. Çocuğu iyi eğitip yetiştirme konusunda yüce Allah, anne babayı sorumlu tutmuş ve böylesine zor bir görevi onlara verilmiştir. Çocuklardan da bunun

¹²⁷ Kurt, *Aile ve Din*, 395.

¹²⁸ Bayar, "*İslam-Aile Hukuku*", 89.

¹²⁹ Bayar, "*İslam-Aile Hukuku*", 89.

¹³⁰ Yatkın, "*İslam'da Evlilik ve Eş Seçimi*", 58.

karşılığında anne babaya saygı duyması beklenmektedir.¹³¹ Aile içindeki ilişkiler konusunda Müslümanların özellikle örnek alması gereken şahsiyet, Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav)'dir. Peygamber efendimizin çocuklarla ve eşleriyle olan ilişkisi toplumumuzun örnek alması gereken aile içi iletişim örneğidir. Peygamberimizin sevgi, şefkat ve hoşgörü dolu anlayışı anne-babalara yol göstermektedir. Toplumdaki aile yapısı incelendiğinde çocukların evliliklerine olan yaklaşımlarda genel olarak, eş seçiminde yalnızca erkeğin söz sahibi olduğuna dair bir algının varlığı hissedilmektedir. Böyle bir durumda İslamiyet kadına da erkeğe de aynı hakları tanımış ve iki tarafın da seçim yapma hakkına sahip olduğunu belirtmiştir. Gelenekler erkeğin bu haklara sahip olduğu inancında olsa da dinî açıdan kızın da aynı haklara sahip olduğu ve seçim konusunda aralarında fark olmadığı göz ardı edilmemelidir. Hz. Muhammed (sav) evlilik kararı alırken çiftlerin denk olması konusunda önemli uyarılarda bulunmuştur. Dindarlık ahlak ve kültür gibi ortak noktalarda birbirine yakın seviyelerde olmaları konusunda uyarılarda bulunmuştur. Bu konuda Hz. Aişe (r.a.) validemiz Hz. Peygamberin (sav) bir hadisini şöyle nakletmiştir: “Sizden biriniz, tohumunu nereye koyacağına bir baksın; denk olanlarla evlenin ve denk olanları evlendirin.”¹³² Hz. Peygamber yalnızca bu uyarılarda bulunmamış, evlenecek olan çiftlerin öncesinde birbirlerini görme konusuna da değinmiş ve ailelerin bu konuya hassasiyet göstermeleri gerektiğini vurgulamıştır. Peygamberimiz (sav), evlenme niyetinde olan kimselerin birbirlerini görmelerini veya araya üçüncü bir şahıs koyulması suretiyle karşı tarafın görülmesini ve bilgi verilmesini tavsiye etmiştir. Bunun temel sebebi tarafların birbirlerini görmeleri ile eş adaylarının birbirlerine ısınmaları ve hoşça giden gitmeyen yönlerin olup olmadığından haberdar olunmasıdır. Çünkü nikâhtan sonra bu tür durumlar söz konusu olursa evlilikler için büyük olumsuzluklara sebebiyet verebilir. Görmenin yanı sıra konuşmanın, tanışmanın taraflar açısından aileleri ve kendi kişilikleri ile ilgili bilgi sahibi olmasını sağlayacağı nedeniyle önemlidir.¹³³ Evliliklerin sağlıklı bir şekilde sürmesi ve çiftlerin kafalarında soru işareti kalmaması açısından birbirlerini görmeleri en uygun yöntemdir. Bizzat Hz. Peygamber'in de bu konuya dikkat

¹³¹ Aziza Ergeshkyzy, *Aile İçi Roller ve Manevi Yaklaşım*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 46-49.

¹³² İbn Ebi'd-Dünya, *Hadislerde Aile*, 73.

¹³³ Esen, *Kolaylık Açısından İslam'da Nikah*, 73.

çekmesi bu konunun önemli olduğunu bir kez daha göstermektedir. Sahabeden Muğire b. Şu'be, bir kızla evlenmek istediğini söyleyince Hz. Peygamber, “ Git ona bak! Çünkü bakman, aranızda ülfet ve sevginin devam etmesi için daha uygundur.” buyurmuştur. Bunun üzerine Muğire söyleneni aynen yapmıştır.¹³⁴

Evlilik, bireylerin özgür seçimleriyle tercih ettikleri bir yaşam biçimidir. Bu yaşam biçimi her ne kadar bireylerin özgür seçimleriyle belirlense de toplumun kurallarından bağımsız olarak düşünülmesi mümkün değildir. Evlenmenin meşru olabilmesi için öncelikle bireylerin yaş sınırını doldurmaları gerekmektedir. Yaş sınırının olması bireyin hem fizikî hem de psikolojik olarak evliliğe hazır hale gelmesini sağlamaktadır. Bu yaş sınırını ihlal etme nedeniyle her yıl yüzlerce kız çocuğu henüz evliliğe hazır olmadan ve getireceği sorumlulukları bilmeden böyle bir yükün altına girmeye zorlanmaktadır.¹³⁵ Erginlik ya da baliğ olarak sayılmada alt sınır kızlarda 9, erkeklerde 12 olarak kabul edilse de Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre iki cins için de 15, Ebu Hanife'ye göre kızlarda 17, erkeklerde 18'tir. Bu yaşa eren bireyler biyolojik olarak baliğ olmasa dahi tam ehliyetli sayılmaktadırlar. Evlilik ehliyeti, başkasının iznine ihtiyacı olmadan, evlenmeyi ifade ettiği için, bu tam ehliyetli olmayı ifade etmektedir. Bu nedenle küçükler velileri tarafından kâğıt üzerinde evlendirilse dahi buluş çağına girene dek veya ilişkiye hazır olana dek kocasına teslim edilmemelidir. İbn Şübrüme ve Osman el-Betti gibi İslam âlimleri küçüklerin velileri tarafından evlendirilmesinin caiz olmadığını, çocukların buluş çapına ermelerini beklemeleri gerektiğini ifade etmişlerdir. Hanefi mezhebine göre tam ehliyete sahip olan kız çocuğu veli tarafından evlendirilmek zorunda değildir. Kendi rızasıyla evliliği gerçekleştirebilir. Yalnızca dengi olmayan biriyle evlenmesi durumunda nikâhı velisi tarafından feshedilebilir.¹³⁶ Erken yaşta evlilikler incelendiğinde ortaya birçok sebep çıkmaktadır. Bu sebepler toplumdan topluma, bölgeden bölgeye, kültürden kültüre değişiklik göstermektedir. Fakat toplumlar incelendiğinde ortaya çıkan genel kanı daha çok bu tür evliliklerin geleneksel ve ataerkil ailelerde olma yönündedir. Ailelerin kız çocuklarına verdikleri değer ve ilgiyle erken yaşta evlendirme oranı arasında doğrudan ilişki vardır.

¹³⁴ Akbaş, “Resulullah Döneminde Evlilik ve Düğün”, 122.

¹³⁵ Özgül Elitok, v.d., *Bilgilen Güçlen Proje Raporu Erken Evlilik Sorunu*, (Antalya: aileler, 2014), 7-8.

¹³⁶ Esen, *Kolaylık Açısından İslam'da Nikah*, 79-80.

Geleneksel yapıdaki ailelerin kız çocuklarını küçük yaşta evlendirmesinin sebebi öncelikle kız çocuğunun bir aşk hayatı yaşamasına engel olmak ve namusu korumak olarak gösterilmektedir. Kızın ailesinde duruma bu açıdan bakılırken erkeğin ailesi ise küçük yaşta bir gelin almayı gurur meselesi haline getirmektedir. Erkek takdir görmekte ve küçük yaşta bir kızla evlendiği için şanslı görülmektedir. Kızın ailesine bakıldığında ise aile kızı evlilik münasebetiyle eğitim hayatından uzaklaştırmakta, kocaya hizmet etmeye bağımlı hale getirmekte, erken yaşta çocuk doğurmaya, bu sebeple birçok sağlık problemi yaşamaya mecbur bırakmaktadır. Bu durumları kaldıramayan kız çocuğu ise hayata küsmekte, amaçsız bir şekilde yaşamakta ve bilinçsiz bir anne rolü üstlenmektedir.¹³⁷

Erken yaşta evliliklerin nedenleri tartışılırken genel bir algı olarak küçük yaş evlilikleri dine dayandırılmaktadır. Fakat bu alanda yapılan araştırmalar incelendiğinde, erken yaş evliliklerini yalnızca dinî bir temele dayandırmak doğru değildir.¹³⁸ Batılı bazı kesimler Hz. Peygamber'e defalarca sözlü ve yazılı hakaretler etmiş, onun kişiliğine ve yaşantısına saygısızlıkta geri durmamışlardır. Kimi Zaman bu gibi hakaretler taraftar bulmasa da kimi zaman da ciddi manada ses getirmiştir.

Bunlardan biri 2005'te Danimarka'da Hz. Muhammed(sav) ile ilgili çizilen 12 karikatürdür. Çizilen karikatürlerde işlenen tema genellikle Hz. Peygamber'in kadınlarla bir harem hayatı yaşadığı, birden fazla kadını etrafına toplayan veya küçük kız çocuklarını etrafına toplayan biri olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Bu gibi karikatürlerle İslam dinine ve Hz. Peygamber'e hakaret edilerek Müslümanların şehvetperest bir imaja sahip oldukları zihinlere aşılarmaya çalışılmaktadır. Geçen yılların ardından 2015'te Danimarkalı bir karikatürist tarafından çizilen Hz. Muhammed(sav) ve Hz. Aişe ile ilgili bir karikatür bu evliliğe yapılan bir hakarettir. Charlie Hebdo'da yayımlanan bu karikatür Müslüman kesimler tarafından tepki çekmiş ve olay durulmaya başladığı sırada Türkiye'de Diyarbakır ilinde Yenişehir Belediyesi "Erken Yaşta Evlilik" konusunda bilinçlendirme çalışmaları yapmayı hedefleyen Kadın Politikalar Müdürlüğü tarafından billboardlara asılarak üzerine "Çocuk gelin yoktur tecavüzcü erkek vardır." yazılmıştır. Bir kez daha İslam dinine

¹³⁷ Turksam, "Akıllardan Çıkmayan Soru: Çocuktan Gelin Olur Mu?". Erişim:01.03.2017. <http://www.Turksam.org/tr/makale-detay/874-akıllardan-cikmayan-soru-cocuktan-gelin-olur-mu>.

¹³⁸ TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, *Erken Yaşta Evlilik Hakkında İncelemeler Yapılmasına Dair Rapor*, (Ankara:TBMM Yayınları, 2010), 23.

ve Hz. Peygamber'in evliliğine hakaret edilmiş ve insanların gözünde İslam dini yanlış gösterilmeye çalışılmıştır. İslam dini küçük yaşta evliliği ne farz ne de sünnet saymıştır. Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile yaptığı evlilik Peygamberimize has bir durum olup, ilahi temelleri bulunan bir evlilik olduğu unutulmaması gereken önemli bir noktadır. Bunun yanı sıra Hz. Aişe'nin evlilik yaşının 17-18 olduğuna dair birçok delil sunulmuş, bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Erken yaşta evlilikler yaparak bunun bir sünnet olduğunu vurgulamak dini menfaat uğruna kullanmaktan başka bir şey olmadığı düşünülmektedir.

Ülkemizde her ne kadar erken yaşta evlilik oranları yüksek olsa da toplumun büyük çoğunluğu tarafından bu bir sorun olarak kabul edilmemektedir. Bunun temel sebebi de toplumdaki legal olmayan kabullerdir. Toplumsal kabuller erken yaşta evliliği geleneksel bir yapının parçası olarak görmekte ve bu duruma tepki göstermemektedir. Bundandır ki toplum erken yaşta evliliğe normal gözüyle bakmaktadır. “Halen ülkemiz genelinde yapılan her dört evlilikten birinin, bazı bölgelerimizde ise her üç evlilikten birinin çocuk evliliği olduğu bilinmektedir. Ancak tespitlerin doğru yapılabilmesi, sebeplerin ve sonuçların ortaya sağlıklı bir şekilde konulabilmesi için gerekli olan veri tabanı elimizde mevcut değildir. Hemen hemen tüm toplumlarda evliliğin hukuki meşruluğundan çok toplumsal mutabakatı daha fazla önem arz etmektedir.”¹³⁹

“Kur'an-ı Kerim evlenme akdini sorumlulukları ağır bir sözleşme olarak kabul etmiş, evliliği eşlerin karşılıklı sorumlulukları yerine getirdikleri ve kendilerine düşen ödevleri yapmayı taahhüt ettikleri bir güven sözleşmesi olarak değerlendirmiştir. Kişilerin bizzat evlenme akdini yapmalarının uygun olduğu çağ evlenme rüşüne erdikleri çağdır. Burada yaşanan çağın sosyolojik, psikolojik şartları ve bireylerin biyolojik gelişiminin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.”¹⁴⁰

Nikâhta iki tarafında hak ve sorumluluklarının belirlenmesi kanun korucuya aittir. Kişilerin kendi inisiyatiflerine bırakılmamıştır. Bu sebeple evlilik çoğu milletlerde dinî bir önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra hukuk sisteminin belirlediği

¹³⁹ TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, *Erken Yaşta Evlilik Hakkında İncelemeler Yapılmasına Dair Rapor*, (Ankara:TBMM Yayınları, 2010), 6.

¹⁴⁰ TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, *Erken Yaşta Evlilik Hakkında İncelemeler Yapılmasına Dair Rapor*, (Ankara:TBMM Yayınları, 2010), 24.

kurallara uymayan evliliklere de ‘meşru’ sıfatı verilmemektedir.¹⁴¹ İslam’da bireylerin rızası alınmadan nikâh kıyılması, nikâhın sahih olmayacağına bir kabulüdür. Ayrıca evlilik çağına gelen bireylerin hem fizikî hem de psikolojik olarak kendilerini hazır hissetmeleri önemlidir. Kur’an-ı Kerim’de: “Yetimleri nikâh çağına gelene kadar deneyin; onlarda olgunlaşma görürseniz mallarını kendilerine verin” (en- Nisa: 4/6) mealindeki ayetten mallarını idare edebileceği çağına, aynı zamanda evliliği de idare edebilecek çağ olacağı anlaşılmaktadır. Bu ayette yetimlerin evlendirilmesi için ergenlik/buluş çağına gelmelerinin yanı sıra reşit olmalarının gerekliliği de vurgulanmaktadır.¹⁴²

Medeni Kanun’ın kabulü ile birlikte evliliğin meşru sayılması için devlet tarafından bu görevle vazifelendirilmiş memurlar aracılığıyla belli evrakların tamamlanması ile bireyler resmi olarak evli kılınmaktadır. Böylece yapılan evlilik hukukun kurallarına uymakta ve “meşru” sayılmaktadır. Meşru sayılması için gereken bazı şartlar vardır. Bu şartların en başında “yaş şartı” gelmektedir. Evlilik için medeni kanunun uygun gördüğü yaş on sekizdir. Fakat bazı durumlar için bu yaş sınırı mahkeme kararı ile aşağı çekilebilir. 4731 sayılı Türk Medeni Kanunu’nda “Ergin Kılınma” başlığı altında;

“On beş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir.” Ve kanununun 124. Maddesinde ise *“Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hakim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak buldukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir.”* ifadesi ile kanunda bazı durumlarda “erken ergin olma” durumu mümkündür.¹⁴³

Türk Medeni Kanunu’nda resmi ve dini nikâha ilişkin açıklama ise 143. Maddede açıklığa kavuşmuştur. “Evlenme töreni biter bitmez evlendirme memuru, eşlere bir aile cüzdanı verir. Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dinî töreni yapılamaz. Evlenmenin geçerli olması dinî törenin yapılmasına bağlı değildir.” Bu

¹⁴¹ Bayar, “İslam-Aile Hukuku”, 91.

¹⁴² TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, *Erken Yaşta Evlilik Hakkında İncelemeler Yapılmasına Dair Rapor*, (Ankara:TBMM Yayınları, 2010), 24.

¹⁴³ Elvan Aydemir, *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler*, (Ankara: USAK Raporları,2011), 37-38.

maddeden anlaşılacağı gibi Türk Medeni Kanunu'na göre hukuken kabul edilen tek nikâh resmî nikâhtır.¹⁴⁴ Bu sebeple erken yaşta yapılan evliliklerde karşılaşılan en büyük sorun resmî nikâhın olmamasıdır. Resmî nikâhın olmaması ile birlikte bireyler herhangi bir hukukî hak kazanamamakta ve boşanma gibi durumlarla karşı karşıya kalındığında ise kız çocuğu bu durumda mağdur olmaktadır. İslam hukukunda imam nikâhının meşru sayılması bugün bazı kesimler için yeterli sayılsa da devletin resmiyette geçerli olan kanunun dışına çıkılmaması gerekmektedir. İslam hukukunun yani şeriatın geçerli olduğu dönemlerde, dinî nikâh resmi sayıldığı için yaşanan herhangi bir problemde mahkemeye başvurulması halinde kadının haklarının devlet eliyle ona tekrardan verilmesi mümkündür çünkü dinî nikâh devletin vazifelendirdiği kadılar tarafından yapılmaktaydı. Fakat günümüzde devletin öngördüğü biçimde evlilik akdini gerçekleştirmek gerekmektedir. Aksi takdirde evlenen kız çocuğunun da doğacak çocukların da resmî haklardan mahrum olması söz konusudur.

“Osmanlı Devleti’nde nikâhların, kâdıllardan alınan izinnâme üzerine, imam veya ruhânî reisler tarafından kıyılması bir gelenektir. XVI. asır ortalarından itibaren bunun resmî bir mecburiyet hâline dönüştüğü görülür. Ayrıca nikâhta kızın velisinin de izni aranmaya başlanmıştır. Kâdıdan izinnâme alınmaksızın kıyılan nikâhlar geçersiz sayılmamakla beraber, mahkemeler bu gibi nikâhlara dair nizâları dinlemekten yasaklanmış; XIX. asırda da kâdıllardan izinsiz nikâh akdi yapan veyaptıranlara cezâ öngörülmüştü.”¹⁴⁵

Geçmiş Dönemlerde şahitler huzurunda yapılan nikâhların davalık olması halinde şahitlerin beyanına göre çiftler devlet tarafından evli olarak kabul edilir ve gerekli hukuki uygulamalar yerine getirilerek tarafların mağduriyeti en aza indirgenmiştir. Bugün sözlü beyanlara olan güvensizlik sebebiyle devlet resmî olarak tescillenmeyen nikâhları tanımadıkları sebebiyle hukuki haklar kaybedilmekte ve böylece mağduriyetler yaşanmaktadır. Bu sebeple bugün nikâhın tescil ettirilmesi ısrarla ifade edilmelidir. Resmî olmayan nikâh kıyılarak dinî nikâhın istismar edilmesi dine ve vicdana sığmayacak bir durumdur. Bu tür mağduriyetlerin önünün kesilmesi için devlet eliyle tedbir alınması elzemdir, çünkü resmi nikâhın olmadığı

¹⁴⁴ Elvan Aydemir, *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler*, (Ankara: USAK Raporları,2011), 38.

¹⁴⁵ Ekrem Buğra Ekinci. “Osmanlı Hukukunda İzinnâme ile Nikâh”. Erişim: 10 Nisan 2017. <http://www.ekrembugraekinci.com/pdfs/izinnameilenikah.pdf>.

evlilikler tamamen kadının aleyhine işleyen bir süreçtir. Birçok kadın bu sebeple kuma evliliği yaşamakta veya hiçbir hak kazanamadan boşanmak zorunda kalmaktadır. Adli hiçbir makamda hak arama ihtimalinin olmamasına sebep olmaktadır. İslam dininde nikâhın bir akid ile beraber yapılmasının altındaki en önemli sebep kadının ve erkeğin haklarının taraflara bildirilmesidir. Bugün dini nikâhı gizliden yaparak bireyleri birçok resmî haktan mahrum etmek İslam dininin nikâha yüklediği anlamın tam olarak kavranılmamasından kaynaklandığı sorununu akıllara getireceği muhtemeldir.

“Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi Mehmet Keskin, erken yaş evlilikleriyle ilgili İslam’a göre evlenecek eşlerde reşit olma şartı arandığını söylemiştir. İslam âlimlerinin bunun erkekte 18 kızlarda ise en az 17 yaşını doldurmakla olacağını belirterek reşit olmadan insanları evlendirmenin doğru olmadığı ve Kur’an’ın ruhun aykırı olduğu ayetlerden anlaşılmaktadır diyerek bu konuya hassasiyetle yaklaşılması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca bu konuda resmi nikâhı olmayan kimselerin din görevlilerince nikâhlarının kıyılması halinde kıyanların sorumlu tutulacağı da taşradaki personele gönderilen genelgede bunun belirtildiğini vurgulamıştır.”¹⁴⁶

Evlilik kurumunun yalnızca aile kurmak maksadıyla tarafların bir araya getirilmesinden ziyade geleceğe bilinçli, toplumun refah seviyesini yükseltmek için çalışacak ve dini kaideleri bilip, bunları uygulayacak olan bireylerin yetiştirilmesi için kurulduğunu unutmamak gerekir. Bu nedenle ebeveynlerin çocuklarını evlendireceği kişileri yalnızca maddiyatla veya toplumdaki unvanıyla ilgilenmemeli dini yaşantısını ve psikolojik durumunu da göz önünde bulundurmalıdır. Ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde yalnızca paranın miktarıyla ilgilenen ebeveynlerin varlığı kurulan yuvalardaki huzursuzlukların ve boşanmaların ciddi bir kısmına sebebiyet vermektedir. Kız çocuğunu bir mal olarak görmek ve paranın alındıktan sonra kız çocuğunun tüm haklarının karşı tarafa geçmesi kızı değersizleştirmekte ve bir emanetten ziyade parayla alınmış bir met’a olarak görmeye yol açmaktadır. Bu nedenle İslam ailenin başlık parası almasından ziyade kadına bir güvence olarak mehir verilmesini öngörmüştür çünkü mehir kadın için bir

¹⁴⁶Bbc. “Çocuk Yaşta Evlilik”. Erişim: 16 Aralık 2015.
<http://www.bbc.com/turkce/haberler/140116/canli-cocuk-yasta-evlilik>.

sigorta veya bir güvencedir. Erkek kadın mehrine onun izni olmadan karışamaz, satma girişiminde bulunamaz.

İslam dini erken yaşta evliliği engellediği gibi diğer yandan da evlenip aile kurmaya teşvik etmiştir. Bu noktada bilinmesi gereken en önemli şey İslam'ın evliliğe bireyin hazır bulunuşluluğu ve iradesi açısından bakmasıdır. Çok sayıda hadis-i şerifte de Hz. Peygamber, evliliğin önemine değinerek gençleri evlenmeye teşvik etmiştir. Hz. Peygamber(sav), nikâhı sünneti olarak tanımlamış ve yüz çevirenlerin kendinden olmadığını vurgulayarak evlilik konusunda hassas olduğunu göstermiştir. *“Gençler! Sizden durumu müsait olan hemen evlensin. Zira evlilik gözü (haramdan) çevirir ve iffetin korunmasına daha çok vesile olur.”* hadisinde ise, iffetli olmada evliliğin rolünü belirtmiştir. Bir başka hadiste de, *“Her kim evlenirse dininin yarısını tamamlamıştı”* buyurarak, evliliğin dini hayata olan müspet katkısına dikkat çekmiştir. Bununla beraber insanlardan tamamen uzaklaşarak kendisini Allah'a vermiş, evliliği kendisine yasaklamış bir kimsenin durumu da İslam dini açısından uygun görülmemiştir.¹⁴⁷

İslamiyet'te evlilik nikâh ile meşrulaşır. Nikâhla beraber eşler karşılıklı olarak bazı haklar kazanırlar. Bununla beraber iki tarafa sorumluluklar da yüklenmektedir. Kadına ve erkeğe karşı fiziksel ve duygusal yapılarını göz önünde bularak İslam farklı görevler yüklemiş ve aile düzenini sağlamış ve yol göstermiştir. Kur'an'da *“Erkekler, Allah'ın bir kısmını diğer kısmına üstün kılması ve mallarından infak etmesi sebebiyle kadınların koruyucusudurlar.”*¹⁴⁸

Sonuç olarak İslam dini erken yaş evliliğinden ziyade evliliği fazla geciktirmemeyi ve durumu müsait olanlardan harama bulaşmasını engellemek amacıyla evlenmesini teşvik etmiştir. Bu nedenle evlilik konusunu din penceresinden bakarken olayları doğru yorumlamak ve İslam dininin mesajlarını iyi anlamak gerekmektedir. İslam, bireylerin iradelerini öncelikli tutmaya dikkat etmiştir.

¹⁴⁷ Yatkın, *“İslam'da Evlilik ve Eş Seçimi”*, 49.

¹⁴⁸ Bayar, *“İslam-Aile Hukuku”*, 90.

3. BÖLÜM: METODOLOJİ

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırmalarda kullanılacak yöntemin bilimsel olabilmesi için araştırmanın amacına uygun olması gerekmektedir. Bu tür bilimsel araştırmalarda yöntem, teknik, model gibi kavramlar birbirleri ile karıştırılıp zaman zaman birbirleri yerine kullanılmaktadır. Bizim burada bahsettiğimiz model, ait olduğu sistemin yani metodolojinin temsilcisidir. Model, araştırılan konunun yani gerçek bir durumun özetlenmiş halidir. Araştırma modeli, araştırmanın amacına uygun olması, verilerin toplanması ve çözümlenmesinin ekonomik olarak düzenlenmesidir. Araştırmacı, amacını belirledikten sonra kendisini amacına götürecektir modelden yararlanmak zorundadır.¹⁴⁹

Nitel araştırmalarda anlama, keşfetme ve yeni teoriler oluşturma gibi unsurlar üzerinde durulurken, nicel araştırmalarda elde edilen belgeler geliştirilmeye çalışılır. Bu nedenle iki yöntemi birleştirerek nitel ve nicel araştırmaların eksikleri kapatılmaya çalışılmaktadır.¹⁵⁰ Araştırmamızın amacı doğrultusunda oluşturduğumuz problem durumunun karmaşıklığı hem nicel hem de nitel alan araştırmasına yönlendirmiştir. Karmaşık bir yapıya sahip araştırmayı derinlemesine anlamak ve çıkarılan sonucun sayılarla desteklenip geliştirilmesi için her iki yöntemi de birleştirmek gerekmektedir.¹⁵¹ Friessen&Punie iki yöntemin birleştirilmesi ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“Nicel çalışmalar, birçok insan hakkında çok az bilgi verirler. Nitel çalışmalar, çok az insan hakkında birçok bilgi verirler. Çoklu metot kullanan çalışmalar birçok insan hakkında birçok (en azından daha çok) bilgi verirler.”¹⁵² İki metodun bir araya geldiği metoda “birleştirilmiş” veya “birleşik araştırma”, “nicel ve

¹⁴⁹ Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 75-76.

¹⁵⁰ Ali Yıldırım, v.d., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2008), 49.

¹⁵¹ John W. Creswell, v.d., *Karma Yöntem Araştırmaları: Tasarımı ve Yürütülmesi*, çev. ed.Yüksel Dede, vd., 2. Baskı,(Ankara: Anı yayıncılık, 2015), 25.

¹⁵² Kaan Böke, v.d., ed., *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, (İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2011), 400.

nitel yöntemler”, “hibrit araştırma”, “yöntemsel çeşitleme”, “karma metodoloji” ve “karma araştırma” gibi isimler verilmiştir.¹⁵³

Nicel ve nitel araştırma metotlarının birleştirilerek kullanıldığı çalışmalar her ne kadar araştırmacıya detaylı ve genellenebilir bilgiler verse de karma yöntem metodunu kullanmaktan kaçınan araştırmacıların sayısı yadırganmayacak derecede çoktur. Yıllardır araştırmacılar yaptıkları çalışmalarını iki paradigma üzerinden yürütmeye çalışmaktadırlar. Bunlardan biri nitel araştırma paradigması bir diğeri ise nicel araştırma paradigmasıdır.¹⁵⁴ Karma metodolojiyle beraber bu iki ayrı metod bir araya getirilmiş ve böylece aynı olguya ait veriler, nitel ve nicel çalışmalar sonucu elde edilmiştir. Böylece araştırmacının çözmeye çalıştığı konu üzerinde daha anlaşılır çözümler yapmasını sağlamıştır. Nitel ve nicel araştırmadan sonra literatüre yeni bir soluk getiren karma metod nitel ve nicel metotlar arasında köprü vazifesi görmeye başlamıştır.¹⁵⁵

Karma yöntemin araştırmacıya daha fazla seçenek sunduğunu, kapsamlı bakış açısı kazandırdığını, sorgulanmak istenen konunun farklı boyutlarını ele alarak incelemeye tabi tutulduğunu avantajları arasında saymak mümkündür. Avantajlarının varlığını kabul edenler kadar karma yöntemin dezavantajları olduğunu söyleyenlerin de varlığı inkâr edilemeyecek kadar çoktur. Dezavantajları olduğunu söyleyenlerin en başında araştırmacının aynı anda iki metotta başarılı olamayacağını vurgulayanlar gelmektedir. Karma yöntemi kullanabilmek için birden fazla yöntemi kullanmak zorunda olmaları ve iki metoda da hâkim olmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Hem sayısal hem de yazılı verileri analiz etmenin zor ve zaman alıcı bir işlem gerektirdiği öne sürülerek araştırmacının karşılaşacağı zorluklardan biri daha vurgulanmıştır. Metodoloji alanında çalışan uzmanlar öncelikle bir araştırmacının nitel veya nicel metotlardan yalnızca birini benimseyerek çalışmalarını gerektiğini savunmaktadırlar.¹⁵⁶

Bu araştırmada karma yöntemin tercih edilmesinin en önemli gerekçesi araştırmacının örneklemini oluşturan bayanların bu tür çalışmalarda anket ya da form gibi veri toplama araçlarına samimi ve içten cevap vermekten kaçınmalarındır.

¹⁵³ Creswell, v.d., *Karma Yöntem Araştırmaları*, 26.

¹⁵⁴ Bilgen Kırıl, v.d., *Karma Araştırma Yöntemi*, Conference Paper Presented at 2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications, (Ankara:Siyasal Kitabevi, 2011), 294.

¹⁵⁵ Adnan, Baki, v.d., “Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/42 (Güz-2012): 2.

¹⁵⁶ Baki, “*Karma Yöntem Araştırmaları*”, 3.

Böylece elde edilen verilerin güvenilirliğine zarar vermekle birlikte istenilen asıl cevaplara ulaşılmasını da zorlaştırmaktadır. Bu nedenle iki farklı paradigma doğrultusunda elde edilen nicel ve nitel verilerin birbirleriyle karşılaştırılarak geçerliği ve güvenilirliği sınanmaktadır. Ulaştığımız nicel verilerin eksikliğini gidermek, kapalı olan noktalarını açmak için mülakat ve odak görüşmelerine başvurarak daha kapsamlı ve genelleştirilebilir sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır.

3.1.1. Nitel Bölüm Hazırlık Süreci

Nitel araştırmanın genel geçer bir tanımını yapmak her ne kadar zor olsa da nitel araştırmanın gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama araçlarını kullanarak doğal ortamda algıları ve olayları gerçekçi bir biçimde bütüncül olarak ortaya konulmasına ilişkin bir süreç olduğunu tanımlamak mümkündür. Diğer bir deyişle nitel araştırma, sosyal olguları bağlı bulunduğu çevre içerisinde araştırıp, inceleyerek, gözlemleyerek kuram oluşturmayı amaçlayan bir yaklaşımdır.¹⁵⁷

Nitel araştırmalar sürecinde üç çeşit veri toplanması amaçlanır. Bunlar

- a- Çevreyle İlgili Veriler: Bu verileri toplamanın en önemli yanı sosyal, psikolojik, kültürel, demografik ve fiziksel özellikler hakkında bilgi sahibi olmaktır. Bu veriler süreçle ve araştırılan konuyla ilgili çevrenin bakış açısına dair doküman toplanmasına yardımcı olur.
- b- Süreçle İlgili Veriler: Araştırma süreci boyunca yaşananlar ve bu yaşananların araştırma yapılan gruba ne gibi etkilerinin olduğuna dair bilgi verir.
- c- Algılara İlişkin Veriler: Araştırmaya tabi tutulan grubun sürece ilişkin düşünceleridir.¹⁵⁸

Bu veriler toplanırken araştırmacının bunları toplamaya dair yöntemler kullanması gerekir.

Araştırmamızda da yukarıda sayılan veriler toplanılıp analiz edilmeye çalışılmıştır. Bunun için araştırmanın nitel verileri oluşturulurken temel nitel araştırması kullanılmıştır. Verileri zenginleştirmek amacıyla nitel doküman

¹⁵⁷ Yıldırım v.d., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* , 39.

¹⁵⁸ Yıldırım v.d., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* , 40.

incelemesi kullanılmıştır. Bununla beraber araştırmanın geçerliliğinin arttırılması amaçlanmıştır.¹⁵⁹

Bunların yanı sıra erken yaş evlilikleri ve din algısı odağında Hz. Peygamber (sav)'in Hz. Aişe (r.a) ile evliliği, ilgili ayetler, ulusal ve uluslar arası mevzuat incelenmiştir. Doküman incelemesi yöntemi olarak adlandırılan bu yöntem veri çeşitliliği ve eksik noktaların giderilmesi için kullanılan bir yöntemdir. Mülakat ve odak görüşmeleriyle beraber kullanılan doküman incelemesi verilerin çeşitlenmesine katkı sağlamıştır.

3.1.2. Nicel Bölüm Hazırlık Süreci

Nicel araştırmada gerçeklik nesnel bir olgudur. İnsandan bağımsız olarak var olan gerçeklik dünyada var olan doğal bir gerçekliktir. Nicel araştırmalarda araştırmacı araştırdığı olay ve olgulara müdahalede bulunmadan yalnızca olay ve olguların işleyişini anlamaya çalışır. Nicel araştırmalarda zamandan, mekândan bağımsız olarak evrensel gerçeklere ulaşmak asıl amaçtır.¹⁶⁰ Bu nedenle nicel araştırmanın objektif sonuçlar elde etmek için önemli bir araştırma yöntemi olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çalışmada nitel araştırmalar sonucu elde edilen verileri nicel sonuçlarla karşılaştırarak objektif kanılara ulaşma çabası güdülmüştür. Bu nedenle sahaya çıkarak oluşturulan örneklem grup ile yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanan veriler sayısal olarak işlenmiştir.

Nicel araştırmalarda araştırmacının denekleri için kullanacağı veri toplama araçları zamandan ve içinde bulunduğu koşullardan etkilenmeyecek bir şekilde düzenlenmelidir. Bu nedenle nicel araştırma, nitel araştırmadan farklı olarak dikkatli, sistematik ve önceden planlanmış bir araştırma desenine sahiptir. Araştırmada konudan ziyade yöntemine önem verildiği söylenebilir. Çünkü yöntemde ortaya çıkabilecek en ufak sıkıntı araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğine etki etmektedir.¹⁶¹ Nicel araştırmalar pozitivism geleneğinden gelen bir yöntem olması nedeniyle “gerçeklik bizim dışımızda, yani bağımsız bir olgudur.” varsayımından hareket eder.

¹⁵⁹ Yıldırım v.d., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 48.

¹⁶⁰ Yıldırım v.d., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* , 50.

¹⁶¹ Yıldırım v.d., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* , 52.

Pozitivizmde gerçeklik insandan bağımsız bir şekilde evrende vardır ve insan bu gerçekliği yalnızca bir gözlemci tavrıyla açıklayabilir. Bu nedenle nicel araştırmalar sonucu bilim adamları çeşitli genellemeler de bulunmaktadır. Çünkü elde ettiği veriler belirli aralıklarla test edilmiş ve yinelenelirdir.¹⁶²

Araştırmamızda kadınların demografik ve sosyal özelliklerine dair veriler farklı zamanlarda farklı mekânlarda kadınlarla yüz yüze görüşmeler sonucu toplanmıştır. Nicel araştırma sırasında verilen herhangi bir cevaba müdahalede bulunulmamıştır. Örneklemin eğitim seviyesinin düşük olduğu kimselerin ağırlıkta olması nedeniyle gerekli yerlerde açıklamalarda bulunulmuş, anadili Arapça veya Kürtçe olan bayanlarla yapılan görüşmelerde birinci dereceden yakınları aracılığıyla tercüme yoluyla cevaplar alınmıştır.

Araştırmanın sayısal verileri için nicel araştırma yöntemine bağlı kalınarak uygulanan görüşme tekniğinde, bireylerin erken yaşta evlilik olgusuna yaklaşımlarını ölçebilmek amacıyla önceden hazırlanmış olan bir yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Araştırmacı formdaki soruları olduğu gibi sırasıyla örneklem grubuna yönlendirmiştir. Bayanlardan elde edilecek verilerin sayısal ve nesnel verilere dönüştürülmesi amaçlandığı için tek tek görüşülerek yapılandırılmış bir tarzda görüşülmeye çalışılmıştır. Örneklem grubunun durumuna uygun cevap kategorileriyle beraber hazırlanmış standart bir form uygulanmıştır. Verilerle istatistiksel analizlere ve genellemelere ulaşılmak istendiği için görüşme tekniği standardize ve nesnel olarak yürütülmeye çalışılmıştır. Görüşme tekniği yapılandırılmış bir tarzda oluşturulan soru formları aracılığıyla nicel tekniğe uygun olarak uygulanmıştır. Yapılandırılmış görüşme tekniğinde araştırmacı önceden soracağı soruları belirler ve görüşme protokolünü hazırlar.¹⁶³

Araştırmamız sırasında görüştüğümüz bayanlara uyguladığımız yapılandırılmış görüşme formlarından elde ettiğimiz verileri analiz ederken kısa ve net bilgilerden sayısal veriler elde etmeye çalışılmıştır. Bununla beraber yüz yüze görüşmelerde ve odak grup görüşmelerinde elde edilen nitel veriler daha önce yapmış olduğumuz literatür araştırmalarıyla karşılaştırılarak konuya dair nitel bulgular elde edilmeye çalışılmıştır.

¹⁶² Yıldırım v.d., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 50.

¹⁶³ Abbas Türnüklü, "Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme", *Kuram ve Uygulamada Eğitimi Yönetimi Dergisi*, 6/4 (2000): 547.

3.2. VERİLERE ULAŞIM

3.2.1. Araştırma Tekniği

Veri, araştırma boyunca farklı kaynaklardan toparlanan, üzerinde incelemeler yapılabilecek her türlü bilgidir. Diğer bir ifadeyle sonuca ulaşabilmek için gerekli olan ilk bilgidir. Bilimsel çalışmalarda seçilen veri toplama tekniğinin güvenilirliği çıkacak sonuçların da sağlıklı olduğunu gösterecektir. Eksik veya yanlış verilerle araştırma yapmak gereksiz veri toplama, zaman kaybı ve boşa emek harcamak olarak adlandırılabilir. Bu kadar zaman kaybına ve boşa giden emeğe rağmen araştırmacının sonucu hiçbir şekilde işe yarayan sonuçlar ortaya çıkarmaz. Bu nedenle araştırmacının dikkat etmesi gereken nokta verilen eksiksiz, güvenilir ve doğru bir biçimde toplanmasıdır. Verilere ulaşmak için kullanılan teknik araştırılmak istenen konuya ve ulaşılmak istenen sonuca göre seçilmelidir.¹⁶⁴

Bilimsel çalışmalarda toplanması beklenen veriler, aslında işlenmemiş fakat araştırmacının amacını gerçekleştirmek için gerekli olan kanıtlar olarak adlandırılır. Araştırmalarda elde edilmek istenilen veriler olgusal ve yargısal olarak tasnif edilmiştir. Olgusal veriler, kişisel yargılardan uzak, objektif olarak değerlendirilebilecek verilerdir. Kişilerin demografik özellikleri olgusal verilere örnek verilebilir. Yargısal veriler ise, kişisel yargı, yoruma açık ve subjektif türden verilerdir. Psikolojik ve sosyolojik alanda yapılan birçok çalışmada veriler bu şekilde elde edilir.¹⁶⁵

Araştırma karma desene sahip olduğu için araştırmacının nitel kısmında bir görüşme tekniği olan odak grup görüşmesi uygulanmıştır. Nicel kısmında ise nicel araştırma stratejisine bağlı kalınarak görüşme tekniği uygulanmıştır. Katılımcılara yapılandırılmış bir form uygulanarak konu ile ilgili görüşleri alınmıştır.

¹⁶⁴ Birsen Gökçe, *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, (Ankara: Savaş Yayınları, 2004), 81.

¹⁶⁵ Ali Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma : Yöntem, Teknik ve İlkeler*, 6. Baskı, (Ankara: Pegem Akademi, 2015), 145.

3.2.2. Veri Toplama

Araştırmada kullanılan yöntem karma yöntem olduğu için veri toplama iki aşamada ve farklı yollarla yapılmıştır. Aşağıda başlıklar halinde detaylı açıklamalarda çalışma sırasında ne tür veriler toplandığı ile ilgili bilgiler mevcuttur.

3.2.1.1. Nitel Verileri Toplama Süreci

Nitel yöntemde veri toplamak için kullanılan yöntem daha çok mülakat yani görüşme tekniğidir. Bu teknik kendi içerisinde yapılandırılmamış veya yarı yapılandırılmış olarak ikiye ayrılır. Nitel araştırmalardaki temel özellik araştırmaya tabi tutulan kişilerin iç dünyalarına dokunmak, bir konu hakkındaki görüşlerini daha gerçekçi duyabilmek ve görüşülen kişilerin konu hakkındaki bakış açılarını ortaya çıkarabilmektir. Nitel araştırmalarda uygulanan yapılandırılmamış veya yarı yapılandırılmış görüşmelerde genellenebilirlik kaygısı olmadığından örnekleme geniş tutma çabası yoktur. Amaç katılımcıların anlam dünyalarını keşfetmektir. Görüşmeci aktif olarak sürece katılır ve katılımcıları yakından tanımaya duygularına bizzat şahit olmaya gayret gösterir.¹⁶⁶

Araştırmamızda nitel veri toplamak için bir görüşme tekniği olarak odak grup görüşmesi tercih edilmiştir. Odak grup görüşmesi, belli bir konuda veri toplamak amacıyla katılımcılar arasında iletişime odaklanmak olarak tanımlanabilir. Odak grup görüşmelerinde standart bir veri toplama aracı olmadığı gibi grup etkileşimini ön plana çıkaran önemli bir tekniktir. Katılımcılara tek tek soru sormak yerine konu hakkında her katılımcının görüş belirtmesi ve tecrübelerini paylaşması şeklinde yapılan bir uygulamadır. Odak grup tekniği konu hakkında araştırmacıların duygularını, bakış açılarını, algılarını ve inançlarını tanımlamada kullanılan ideal bir araçtır. Ne düşündüklerinden ziyade nasıl düşündüklerine de ulaşılabilir. Odak grup görüşmesinin araştırmacıya sağladığı en önemli avantaj, grup içerisinde katılımcıların birbirinden etkilenerek düşüncelerini daha rahat bir şekilde ifade ederek birebir görüşme de açığa kolay kolay çıkmayacak düşüncelerin açığa çıkmasıdır.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Elif Kuş, *Nitel Araştırma Teknikleri*, (Ankara: Anı Yayınları, 2009), 125.

¹⁶⁷ Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma*, 171-172.

Araştırmada uygulanan odak grup görüşmesi yarı- yapılandırılmış bir tarzda yapılmıştır. Görüşme sırasında önceden hazırlanan bir soru formu yerine araştırmacı katılımcılara konu dışına çıkmayacak şekilde açık uçlu sorular yönlendirmiştir. Bu sayede katılımcılar kendilerini daha rahat ifade ederken araştırmacı da belirli bir yönergeye bağlı kalma stresi yaşamamıştır. Cevaplara göre farklı sorular sorulmuş böylece katılımcıların yaşantılarına daha yakından tanıklık edilebilmiştir. Görüşme sırasında elde edilen veriler kaydedilerek analiz edilmek üzere not edilmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcılara yönlendirilen temel sorular şöyledir:

“Evliliğinizde karar kime aitti? Fikriniz alındı mı?”

“Erken yaşta evliliğin İslam’ın getirdiği bir zorunluluk olduğunu düşünüyor musunuz?”

“Erken yaşta evlilikte ne gibi zorluklar yaşadınız?”

Yukarıdaki bu sorular konuyu açmak için belirlenen sorulardır. Konunun akışına göre farklı sorular sorulmuş verilen cevaplardan alıntılar yapılarak katılımcıların konu hakkındaki fikirleri ve erken yaşta evliliğe karşı bakış açıları bizzat aktarılmıştır.

3.2.1.2. Nicel Verileri Toplama Süreci

Araştırmanın nicel bölümünü oluştururken nicel araştırma tekniğine bağlı kalarak görüşme tekniği uygulanmıştır. Erken yaşta evliliğin bireylerin zihin dünyasında ne ifade ettiği ve erken yaşta evliliğin İslam dini ile ilgisinin ne derece var olduğuna inandıkları araştırılmak istenmiş bunun için de önceden hazırlanmış bir soru formu aracılığıyla örneklemin bu konu hakkındaki görüşleri alınmaya çalışılmıştır. Soru formunun uygulanmasının temel sebebi elde edilecek bilgilerin geliştirilebilmesidir. Bu sebeple standart bir form uygulanarak örneklemin aynı sorulara verecekleri cevaplar analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu tarz görüşmelerde görüşülen kişiler örneklemin birer temsilcisi ve toplanılmak istenilen verilerin birer aktarıcısıdır.¹⁶⁸ Örneklemin erken yaşta yapılan evliliklere karşı bakış açıları ve tutumları bu konu hakkında geliştirilebilir ve nesnel veriler elde etmeyi

¹⁶⁸ Kuş, *Nicel- Nitel Araştırma Teknikleri*, 132.

sağlamıştır. Nicel bölümde uygulanan bu teknik için oluşturulan örneklem ise kartopu örnekleme yoluyla seçilmiştir.

3.3. ARAŞTIRMA GRUBU

3.3.1. Araştırma Yerlerinin Seçimi

Bilimsel çalışmalarda görüşülecek konu için öncelikle bir evren seçilir. Bizim çalışmamızdaki hedef evren Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki erken yaşta evlenen kız çocuklarıdır. Ancak tüm bölgedeki erken yaşta evlenen kız çocuklarına ulaşmak mümkün olmadığı için kullandığımız ulaşılabilir ve gerçekçi bir seçim olan somut evrenimiz Şanlıurfa ilindeki erken yaşta evlendirilen kız çocuklarından oluşmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne genelleyebilmek için de yalnızca bir kesim veya bir semt üzerinde durmamış, uygulama geniş alanda yapılmıştır. Harran, Eyübiye, Bağlarbaşı, gibi ilçe ve kenar semtlerden kartopu örnekleme yöntemiyle örneklemler seçildiği gibi Yenişehir, Esentepe, Karaköprü gibi hayat standartları yüksek kesimlerden de örneklemler seçilerek karşılaştırılmıştır.

3.3.2. Katılımcıların Seçimi:

Sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalarda zaman, emek ve maliyet sınırlayıcı faktörler arasında anılır. Bu nedenle evrenin tümü yerine onu temsil edebilecek bir birim üzerinde çalışılır. Evrenin tümü içerisinde bir kesim seçilmesine örneklem, bu parça üzerinde yapılan çalışmalar sonucu elde edilen sonuçların genellenmesine ise örnekleme denir. Örneklem yoluyla yapılan araştırmalar zaman, emek ve maliyet olarak araştırmaya katkı sağladığı gibi çoğu kez de tüm evrenin incelenmesiyle elde edilen sonuçlar kadar sağlıklı, güvenilir ve geçerli olmaktadır.¹⁶⁹ Kısaca, örneklem belli bir evrenin belli sayıda birimlerinin seçimiyle oluşan, evreni temsil eden birimdir. Seçilen hedef evrenden, bu evreni temsil edebilecek bir kesimin seçilerek araştırmaya tabi tutulmasıdır.¹⁷⁰ Araştırmalarda genellikle örneklemler kullanılarak sonuçlara ulaşılır ve ulaşılan sonuç evrene genellenir. Örneklem bilimsel araştırmalardaki en önemli özelliği objektif ve temsil yeteneğinin olmasıdır.

¹⁶⁹ Gökçe, *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, 110.

¹⁷⁰ Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma*, 89.

Uygun şartlar sağlandığında örneklem güvenilir, geçerli ve temsil yeteneği güçlü olur.¹⁷¹

Örneklemin seçilmesinde iki önemli husus vardır. Bunlardan biri seçilen örneklemin evreni temsil yeteneği bir diğeri ise yeterli büyüklükte olmasıdır. Bir örnek seçildiği evrenin karakteristik özelliklerini tarafsızlığa yol açmadan yansıtabilirse örneklem temsil yeteneğine sahiptir diyebiliriz. Örnekleme seçerken tarafsız olunması bu nedenle önemli olan bir diğer husustur.¹⁷² Örneklemin seçilmesinde önemli olan başka bir etken evrenin homojenliğidir. Eğer evren homojen ise yani birbirlerine benzer parçalardan oluşmuşsa örneklemin küçük oluşu yeterli sayılabilir. Homojenlik derecesi azalırsa örneklemin sınırları genişletilir.¹⁷³

Örnekleme yöntemini kullanmada yansızlık ve yanlılık önemli bir yere sahiptir. Örneklemin evreni temsil edebilmesi için ve örneklemin çeşitli hatalardan uzak olarak seçilmesi için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir.¹⁷⁴ Örnekleme yöntemlerinin tasnifinde bazı farklılıklar görülse de örneklemin seçilmesinde olasılıklı olma ve olasılıklı olmama durumu sınıflandırmada sıklıkla kullanılan bir ölçüttür.¹⁷⁵

Örneklemler iki şekilde seçilir. Bunlardan birincisi olasılıklı örneklemler bir diğeri olasılıksız örneklemlerdir. Olasılıklı örneklemede seçilen her bir birey eşit şansa sahiptir ve objektiflik önemli bir yere sahiptir. Olasılıklı örnekleme yöntemleri basit olasılıklı örnekleme, küme örnekleme, tabakalı örnekleme ve sistematik örnekleme olmak üzere dörde ayrılır. Olasılık temelli olmayan örneklemler ise kota örnekleme, amaçlı örnekleme, kartopu örnekleme ve gelişigüzel örnekleme olarak dört tanedir.¹⁷⁶ Araştırmacılar arasında giderek artış gösteren bir kullanıma sahip olan kartopu örnekleme özellikle gözlem araştırmalarında kullanılan bir yöntemdir.¹⁷⁷ Kartopu örneklemede araştırma yapılacak kişilerden birine veya bir kısmına ulaşılarak araştırmaya başlanmasının ardından bu kişiler aracılığıyla örnekleme girebilecek başka kişilere ulaşılır ve o kişilerle görüşme sonrasında da

¹⁷¹ Abdurrahman Tanrıoğen v.dğr., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2012), 120.

¹⁷² Gökçe, *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, 112.

¹⁷³ Gökçe, *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, 113.

¹⁷⁴ Tanrıoğen, v.dğr., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 121.

¹⁷⁵ Şener Büyükköztürk, v.dğr., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (Ankara: Pegem Akademi, 2012), 83.

¹⁷⁶ Tanrıoğen, v.dğr., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 124.

¹⁷⁷ Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma*, 98.

başka kişilere ulaşılır. Belli bir süre sonra istenilen sayıya ulaşılabacak ve böylece istenilen örneklem oluşturulacaktır.¹⁷⁸

Bu çalışmamızda da örneklemin evreni temsil edecek nitelikte olmasına dikkat edilmiştir. Örneklem oluşturulurken izlediğimiz yöntem kartopu örnekleme olarak seçilmiştir. Bu nedenle araştırma grubu oluşturulurken 18 yaş altı ve 18 yaş ve üstü evlenen bayanlar farklı semtlerden seçilmiştir. Bu bayanlara ulaşırken referans çevreleri veya ilk görüşülen bayanların daha sonra tanıdıklarına yönlendirmesiyle ulaşılmıştır. Bu bayanlara ulaşırken Hayat-i Harranî Kadın Destek Merkezi önemli bir basamak olmuştur. Merkeze yaptığımız ziyaret sonrası birçok bayana ulaşılmıştır. Merkezdeki bayanların yönlendirmesi sonucu birçok bayanla daha görüşme sağlanmıştır.

Çalışmamızda üzerinde önemle durulan bir diğer konu 18 yaş altı evlenenlerin 18 yaş ve üstü evlenenlere göre nasıl farklılıklar yaşadıkları ve bakış açılarının nasıl olduğunu çözümlenmektedir. Bu nedenle araştırma grubunu karşılaştırmak için 18 yaş ve üstü bayanlarla da aynı yöntemlerle görüşülmüş ve sonrasında iki gruptan toplanan veriler ayrı ayrı değerlendirilmiş ve çapraz tablo üzerinde gösterilmiştir. Böylece kız çocuklarını erken yaş evliliklerine iten sebepler ve yanlış din algısına neden olan durumlarla ilgili bulgulara ulaşılmıştır.

Bayanlara ulaşmada bize kolaylık sağlayan referans çevresi oluşturulurken görüşlerine rahatlıkla başvurabileceğimiz kişilerin seçilmesine özellikle dikkat edilmiştir. Referans çevremiz Hayat-i Harranî Kadın Destek Merkezi Yöneticisi ve Eyübiye Cami İmam- Hatibi oluşturmaktadır.

3.3.3. Araştırma Etiği Açısından Takip Edilen İlkeler

Etik her zaman kabul gören genel geçer kurallar değil; bir eylem sebebiyle zaman ve mekana göre bir insan yarar sağlarken bir başka bir başka insanın zarar görmemesi etik bir olgu olarak kabul edilebilir.¹⁷⁹ Araştırma etiği akademik çalışmalar sırasında karşılaşılan değer sorunları ve bunlara önerilen çözümleri

¹⁷⁸ Kuş, *Nitel- Nicel Araştırma Teknikleri*, 46.

¹⁷⁹ Dokuz Eylül Üniversitesi. "Bilimsel Etik ve Bilim İnsanı Üzerine Metodolojik Bir Yaklaşım". Erişim: 12 Ocak 2017. <http://debis.deu.edu.tr/userweb//recep.kok/bilimseletik.pdf>.

kapsayan bir alandır.¹⁸⁰ Etik araştırmacının katılımcıları ve verileriyle gündelik etkileşimlerinin kopmaz bir parçasıdır. Araştırmacı ve katılımcılar arasında oluşturulan mesafe bir araştırmayı daha etik yapmaz. Objektiflik karşıdaki kişiye nesnelleştirme anlamına gelebileceğinden bu durum kendi içerisinde etik bir sorun olarak yorumlanabilir. Bu nedenle birçok etik tartışmanın nedeni araştırmacı ve katılımcı arasındaki ilişki ile ilgilidir. Araştırmada etiğē bakıldığında yalnızca katılımcılarla yapılan gōrüşmeler değıl araştırmacının konusunu belirlemesi, yöntemini oluşturması da etik bir konu olarak gōrülebilir. Çünkü araştırmak içi seçilen konu, araştırmayı yūrūtme için yapılan plan, araştırmanın amacı ve doğıası hakkındaki felsefi ve etik duruş ile ilgilidir.¹⁸¹

Etiğē uygun davranmak araştırmacının etik konulara duyduğı hassasiyetle ilgilidir. Bōyle olan bir kişi etiğē içselleştirmiştir. İçinde profesyonelleşen bir araştırmacı çalışma hayatında etiğē önemli bir pay biçer ve diğē araştırmacılarla olan etkileşiminde de etik davranışlar sergiler. Bōylece etik, araştırmacıda içselleşir ve onun bir parçası haline gelir.¹⁸² Bacon'nın ifade ettiğē gibi “bilim adamı ne ağıını içinden çekerek ören örümcek gibi ne de çevreden topladığıyla yetinen karınca gibi davranmalıdır. Bilim adamı topladığınını işleyen, düzenleyen bal arısı gibi yapıcı bir etkinlik içinde olmalıdır”.¹⁸³

Araştırmalarda konu insan ve onun davranışları ise sonuç muhakkak belli bir kesimi etkileyecektir. Bu nedenle yapılan çalışmalarda insan haklarını ve menfaatlerini korumaya özen gōstermeli ve bir takım yasal zorunluluklarının olduğunu bilerek hareket edilmelidir. Araştırmaya başlandığı sırada araştırmacı öncelikle kendisine şu soruyu sorarak çalışmaya başlamalıdır: “ Araştırmadan çıkacak sonuç birilerine psikolojik veya fiziksel olarak zarar verir mi?” Etik doğıru ya da yanlış problemidir. Yapılan için doğıruluğı ve yanlışlığınını kapsayan etik, bir meslek grubu tarafından veya bir kurum tarafından oluşturulan etik kurallarına uymadır.

Araştırmamız süresince katılımcıların her türlü hak ve menfaatleri korunmaya çalışılmıştır. Gōrüşme yapılan katılımcılara öncelikle araştırmanın amaçları ve

¹⁸⁰ Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma* , 275.

¹⁸¹ Corrine Glesne, *Nitel Araştırmaya Giriş*, ev. ed. Ali Ersoy, v.d., (Ankara: Anı Yayıncılık, 2014), 223.

¹⁸² Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma* , 276.

¹⁸³ Kōk, s. 9.

öneminden bahsedilmiş, katılmak isteyip istemedikleri sorulmuş ve böylece görüşmeye gönüllü olarak katılan bireylerle araştırmamız yürütülmüştür. Bayanlar görüşmeye zorlanmamıştır. Görüşmeye karar verildikten sonra onlar için uygun olan mekânlar –ki genelde ev ortamı tercih edilmiştir- belirlenmiş ve görüşmeler yapılmıştır. Bayanların konuşmaları ses kaydına alınmış fakat ses kaydı alınmasını istemeyenler de olduğu için yer yer görüşmeler yazıya geçirilmiştir. Yazıya geçirilirken gerekli yerlerde kısaltmalar yapılmış ve yanlış kurulan cümlelerde düzeltmeye gidilmiştir.

Aile hayatını temel alan sorular olması nedeniyle görüşmelerden araştırmaya alınan konuşmalarda bayanların isim ve soy isimlerinin yalnızca baş harfi kullanılmış ve demografik özellikleri gizli tutulmuştur. Başlarından geçen evlilik süreçlerini detaylarıyla anlatmamızı isteyen bayanlar da olmuştur fakat onların da aynı şekilde isim ve soy isimleri gizli tutulmuştur.

Araştırma boyunca etik sorumluluğu, araştırmacı üstlenmiştir. Araştırmanın menfaati için katılımcıların ruhsal halleri göz ardı edilmemiş ve özel yaşama olan saygı ve gizlilik garantisi katılımcıya verilmiştir. Herhangi bir cevap için katılımcılar zorlanmamış, aldatılmamıştır. Araştırma sonunda elde edilen veriler değerlendirilerek bulgular çıkarılmış, çıkarılan bulguların verilerle tutarlı olmasına dikkat edilmiştir. Katılımcılara zarar verebilecek ifadelere yer verilmemesi için özenle çalışılmıştır. Elde edilen verileri değerlendirirken ve literatür kısmında araştırmalar yaparken araştırmacı mümkün olduğunca araştırma etiğine riayet etmiş ve objektif olmaya gayret etmiştir.

3.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmanın evreni, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki erken yaşta evlendirilen kız çocuklarıdır. Ancak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin tamamına ulaşmak araştırmacı için mümkün olamayacağından araştırma bazı sınırlılıklara maruz kalmıştır. Bu nedenle yalnızca Şanlıurfa ili örneği üzerinden örneklem seçilmiştir. Araştırma konusunun erken yaş evliliği olması nedeniyle görüşme yapılmak istenen birçok bayan kaçamak cevaplar vermiş, konuşmaktan kaçınmış ya da erken yaştaki gelinlerle görüşülmesine engel olan kayınvalide ve görümcelerle karşılaşmıştır.

18 yaş altı evlilik yapan birçok bayanın okuma-yazmasının olmayışı görüşme sırasında sıkıntılara sebep olmuştur. Bunun yanı sıra görüşülen bayanların bir kısmının ana dilinin Kürtçe ve Arapça olması da karşılıklı anlaşılmayı zorlaştırmıştır. Böyle durumlarda öncelikle birinci dereceden aile olmasına veya yanında rahatlıkla konuşabilecekleri kişiler olmasına dikkat edilerek tercüman kullanılmaya gayret edilmiştir.

3.5. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Karma yöntemin kullanıldığı bu araştırma yönteminde hem nicel hem de nitel verilerin analizi yapılmıştır. Nicel araştırmanın en önemli süreci elde ettiği verilerin sayısallaştırılmasıdır. İki değişken arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmacı değişkenlere belli değerler vererek elde ettiği sonuçları sayısal değerlere dönüştürür.¹⁸⁴ Bu nedenle nicel araştırmalarda önemli olan sayılardır.

Nitel araştırmalarda ise çalışılan konu ile ilgili elde edilen veriler betimsel ve içerik analize tabi tutulurlar. Betimsel analiz, elde edilen verilerin derinlemesine olmaksızın analiz edilmesiyken, içerik analizi elde edilen verilerin daha yakından incelenmesidir. Betimsel analizde katılımcıları tanıttıcı bulgular elde edilmeye çalışılırken, içerik analizinde veriler tanımlanmaya çalışılır. Elde edilen veriler belli sınıflandırmalar yoluyla bir araya getirilebilir. Araştırmacı araştırmasına devam ederken gerekli yerlerde farklı veri analizlerine de başvurabilir.¹⁸⁵

Bu araştırmanın nitel bölümünü oluşturan verilerin analizinde betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analizde önceden kavramsal çerçeve oluşturulmuştur ve içerik analizine göre daha yüzeyseldir. Betimsel analizin en önemli yönü görüşülen ya da gözlemlenen bireylerin görüşlerinden alıntılar yaparak konu ile ilgili çarpıcı detaylara yer vermektir.¹⁸⁶

Bu çalışmada uygulanan odak grup görüşmeleri sonucu elde edilen nitel veriler daha önceden oluşturulan kavramsal çerçeveye göre tasnif edilmiştir. Böylece veriler belli temalar altında toplanmıştır. Elde edilen verilerde yer yer doğrudan alıntılar yapılmış böylece bizzat katılımcıların duyguları aktarılmaya çalışılmıştır.

¹⁸⁴ Yıldırım v.d., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 63.

¹⁸⁵ Zeki Karataş, "Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri", *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1/1, (Ocak 2015): 70.

¹⁸⁶ Karataş, "Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri", 73

Betimsel analizdeki temel amaç elde edilen bulguların düzenlenerek ve yorumlanarak okuyucuya sunulmasıdır. Bu amaçla elde edilen veriler, sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Yapılan betimlemeler açıklanarak yorumlanır. Neden-sonuç ilişkileri kurularak bir takım sonuçlar elde edilir.¹⁸⁷Bu araştırmanın bulgular kısmı elde edilirken de dağınık olarak elde edilen veriler temalara göre belirlenmiş analiz edilerek yorumlanmıştır.

Nicel bölüm oluşturulurken görüşme formlarından elde edilen verilerden sayısal değerler elde etmek amacıyla SPSS programından yararlanılmıştır. Sorular ve nicel kavramlar sayılar ile kodlanarak SPSS programı üzerinden Frequencies tablolarına dönüştürülmüştür. Bu tablolarda örneklem grubun sorulara verdiği cevaplar yüzdelik olarak tüm gruba oranlanmıştır. Elde ettiğimiz oranlar ile çoğunluk ve azınlığın konuya bakış açıları ile ilgili yorum yapmamız desteklemiştir. Mod, medyan, standart sapma şeklinde tablolaştırılarak çalışmanın nicel ayağı oluşturulmaya çalışılmıştır.

3.6. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK

Araştırmamızda en başından beri tek bir yöntem kullanmayıp hem nicel hem de nitelden yararlanarak birlikte ele alınması ile bulguların tutarlığı ve tamamlayıcılığın sağlanarak karşılaştırmalı değerlendirmelerle her yöntemin kendine özgü gelişim fikirleri irdelenmiştir. Karma yöntemin en önemli üstünlüğü iki yöntem arasında bağlantılar kurarak anlamlı araştırma sonuçlarına ulaşmaktır.

Araştırmalarda izlenen yöntemlere göre geçerlik ve güvenilirliğin ölçülmesi de değişiklik gösterebilmektedir. Karma bir yöntem kullanıldığı için araştırmanın nitel ve nicel kısımlardaki geçerlik ve güvenilirliği ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir.

Nitel araştırmada bir olgunun varlığı ve anlamı üzerinde durulurken nicel araştırmalarda da olgunun ne derece var olduğu ile ilgilenilir. Yani nitel araştırmada irdelenen olgunun niteliksel özellikleri ön plana çıkarken nicel araştırmada sayısal veriler üzerinde durulur.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Yıldırım, v.d., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* , 224.

¹⁸⁸ Yıldırım v.d., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* , 255.

Nitel araştırmada geçerlik için esas olan araştırmacının ele aldığı konuya objektif olarak yaklaşmasıdır. Söz konusu araştırmada geçerlik ölçülmek istenen olgunun istenilen şekilde ölçülmesidir. Eğer ölçülmek istenilen olgu doğru bir şekilde ölçülmüş ise araştırmanın geçerliğine olumlu katkıda bulunur.¹⁸⁹

Nitel araştırmadaki geçerlik i geçerlik ve dış geçerlik olmak üzere iki bölümden oluşur. İ geçerlik araştırmacının araştırma süresince kendisini ve süreci eleştirel bir gözle sorgulaması ve izlemesidir. Araştırmacının bulgularının kendi içerisinde tutarlı olup olmadığını, olgulara ilişkin durumların gerçeği yansıtıp yansıtmadığını denetlemesi geçerliği arttıran en önemli sebeplerdendir. Nitel araştırmadaki dış güvenirlik ise elde edilen sonuçların benzer gruplarda ya da ortamlarda genellenebilir özellikte olmasıdır. Sosyal olgularda her ne kadar genelleme nicel araştırmalardaki gibi mümkün olmasa da dolaylı olarak genellenebilir. Nitel araştırmalarda araştırma sonuçlarının benzer ortamlara aktarılabilmesi araştırmacının katılımcıları bu konu hakkında detaylı olarak bilgilendirmesiyle sağlanabilir.¹⁹⁰

Araştırmamızın nicel kısmında ise yapılandırılmış görüşme formundan elde edilen veriler SPSS programına yüklenerek mod- medyan- standart sapma şeklinde uzman kişi tarafından analiz edilmiştir. Veriler apraz ve tekli tablolar halinde hem tek tek incelenmiş hem de karşılaştırmalı olarak incelenerek sayısal verilere dnştrlmştir. Formlarda Evet/Hayır şeklinde kısa cevaplar olmakla birlikte bayanların evlilikleri ile ilgili görüşlere de yer verilmiştir. Elde edilen sayısal veriler ile nitel veriler karşılaştırılmış ve sonuçların birbirini desteklediği grlmştir.

Bilimsel araştırmalarda güvenirlik, yapılan araştırmanın ikinci kez uygulandığı takdirde yine aynı sonuçları verip vermeyeceğiyle ilgilidir. Bilimsel çalışmalarda sağlanması gereken en önemli koşul güvenirliktir. Güvenirliği olmayan bir araştırmanın geçerliği de olmayacaktır. Bu nedenle araştırmanın geçerli olabilmesi için öncelikle güvenirliğinin sağlanması gerekir.

Güvenirlik dış güvenirlik ve i güvenirlik olmak üzere 2'ye ayrılır. Dış güvenirliğin sağlanmasında öncelikle araştırmacı kendi konumunu net olarak belirledikten sonra veri kaynağı olarak kullandığı bireyleri açık ve net bir şekilde

¹⁸⁹ Yıldıırım v.d., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 256.

¹⁹⁰ Yıldıırım v.d., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* , 258-259.

tanımlamalıdır. Araştırmanın kavramsal çerçevesi tanımlandıktan sonra araştırma sürecinde oluşan sosyal ortamlar ve süreçler hakkında detaylı bilgi verilmelidir. Nitel araştırmanın iç güvenilirliği ise başka araştırmacıların aynı veriyi kullanmasıyla aynı sonuçları elde edip edemeyeceğidir. Kısaca özetlemek gerekirse yapılan çalışmada örneklem sayısının yeterli büyüklükte olması konu ile ilgili birçok araştırmacının fikrinin alınması, kaynak ve görüşmede titiz davranılması, elde edilen verilerin güvenli bir şekilde saklanması ve araştırmacının araştırma sürecindeki rolünü iyice benimseyip objektif bir biçimde çalışmasını sürdürmesi iç güvenilirlik için en önemli konulardandır.¹⁹¹

Nitel güvenilirlik ise araştırma sonucunda elde edilen veriler aynı olguyu araştıran eşdeğer araştırmalarla karşılaştırılmış ve birbirine yakın sonuçlar olduğu gözlenmiştir. Araştırmamızın bu tür başka çalışmalar için de genellenebilir sonuçlar elde ettiği söylenebilir. Örneklem seçiminde farklı kesimlerin, farklı yaş gruplarının ve farklı kültürlerden katılımcıların araştırmaya katılımlarının sağlanması araştırmanın güvenilirliğini arttıran bir diğer önemli husustur.

Araştırma sürecinde toplanan veriler bizzat araştırmacı tarafından toplanılmış, katılımcılarla yüz yüze iletişim sağlanmış, elde edilen veriler ses kaydına alınmış ve daha sonrasında yazıya geçirilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde objektif bir bakış açısıyla hareket edilmeye özen gösterilmiş, elde edilen veriler uzman kişilere gösteriler kontrol edilmesi sağlanmıştır.

¹⁹¹ Yıldırım v.d., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* , 262.

4. BÖLÜM: BULGULAR

Yöntem, bir araştırma sırasında sınıranabilir veriler elde etmek amacıyla izlenen yoldur. Bu çalışma sırasında sahada nitel ve nicel araştırma yöntemini bir araya getiren karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemin seçilme amacı birinci elden bilgilere ulaşmak, sıcak ve doğru cevaplar almaya çalışmak, yaşantının sürdüğü ortamlara şahitlik edip kişileri sahip oldukları koşullarla birlikte değerlendirmektir.¹⁹² Araştırma tekniği olarak nitel veriler toplamak için odak grup görüşmesi kullanılmış olup odak grup görüşmelerinde görüştüğümüz bayanlar 18 yaş altı evlilik yapan bayanlardır. Nicel veriler için görüşme tekniği kullanılmıştır ve bu görüşmeler sırasında yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Yapılandırılmış görüşme formunu uyguladığımız örneklem grup ise 18 yaş altı ve 18 yaş ve üstü bayanlardan oluşturulmuştur. Şanlıurfa ilinde kartopu örneklem yoluyla 18 yaş altı evlenenler ve 18 yaş ve üstü evlenenler olarak iki kategoride toplam 60 bayanla görüşme yapılmış, görüşme amacından bahsedilmiş, kimlik bilgileri gizli tutulmuş ve verilen cevaplar objektif olarak kayda geçirilmiştir.

Konumuz açısından her ne kadar örneklem grubun nerede yaşadığı çok önemli olmasa da buna rağmen Şanlıurfa'nın Karaköprü ilçesinden, Eyyübiye ilçesinden, Harran ilçesinden ve şehir merkezindeki birçok farklı mahalleden bayanlar seçilmeye gayret edilmiştir. Bu dağılım bizlere hem erken yaşta evlilik yapanlar hem de resmi evlilik yaşında evlenen bayanlarla ilgili veriler sunarak iki grubun da yapmış oldukları evliliklerle ilgili veriler toplamamıza yardımcı olmuştur. Böylece görüşmeler yapılırken 18 yaş altı evliliklerinin 18 yaş ve üstü evliliklere nazaran avantaj ve dezavantajları irdelenerek nicel ve nitel veriler elde edilmiştir. Bununla beraber görüşmeler yapılırken yapılandırılmış görüşme formlarının uygulandığı ortamlarda bayanların anneleri, teyzeleri, yengeleri ve komşu kadınlardan oluşan 4-10 kişi arasında değişen odak grup görüşmeleri yoluyla da yapılandırılmış olarak hazırlanan sorular sorulmuştur. Sorulan sorulara verilen cevaplar kayıt cihazıyla kaydedilmiş, sayısal verilerin değerlendirilmesi kişisel

¹⁹² Kuş, *Nicel- Nitel Araştırma Teknikleri*, 139.

tahmin ve öngörülerimizden ibaret olmayıp katılımcılardan elde edilen bu verilerle de birleştirilerek yapılmıştır.

Her bilimsel araştırma, araştırmacıyı üzerinde çalıştığı hipotezle ilgili bir takım sonuçlara ulaştırır. Bu bölümde “kız çocuklarının erken yaşta evlenmeleri” üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda bir takım bulgular başlıklar altında toplanmıştır. Elde edilen bulgular bizleri problemin nedenine götürmek için araç vazifesi görmüştür. Araştırmaya başlarken bizler için önemli olan, İslam dininin erken evlilik üzerinde ne derece etkisinin olduğunu öğrenmek bizleri araştırma süresinde heyecanlandıran önemli bir husustur.

4.1. SEÇİLEN ÖRNEKLEMİN EVLİLİK YAŞ DAĞILIMI

Bilimsel çalışmalarda nicel yöntem için hazırlanmış olan görüşme formlarının uygulanması için örneklem hazırlanması ilk şarttır. Erken yaş evliliği ve dinin bu konu üzerindeki etkisini araştırmak için kartopu örneklem yöntemi ile örneklem oluşturulmuştur. Araştırmamızın örnekleme evlilik yaşı 18 yaş ve üstü ve 18 yaş altı olan toplamda 60 bayanla yapılan görüşmelerde elde edilen verilerden oluşmuştur.

Tablo 4.1. Evlilik Yaşı Oranları

Evlilik Yaşı	F	%
18 yaş altı	38	63,3
18 yaş ve üstü	22	36,7
TOPLAM	60	100,0

Tablo 4.1.'de görüldüğü üzere görüşme yapılan bayanların %63,3'ü 18 yaş altı evlilik yapmış bayanlar iken, %36,7'si 18 yaş ve üstü evlilik yapan bayanlardır. Tabloda görülen bu dağılım Şanlıurfa ilinde erken yaşta evliliğin daha fazla olduğunu göstermek amacı gütmemektedir. Asıl gaye görüşme yapılan bayanların birbirlerine olan oranlarının sebepleri üzerinde değerlendirme yapmaktır. Erken yaşta evliliğe kadınların bakışını tespit ederken hem erken yaşta evlilik yapmış olanların hem de evlilik rühdü olan 18 yaşını doldurup evlenenlerin görüşme değerlendirmeleri dikkate alınacaktır. Tabloda gösterilen dağılım her iki tarafında görüşlerini anlama açısından yeterli bir dağılımdır.

Araştırmanın erken yaşta yapılan evlilikler üzerinde dinin ne kadar etkisinin olduğunu tespit etmektir. Çalışmaya başlarken 18 yaş altı evlilik yapan bayanların vereceği cevapların bu konuya tek yönden bakılmış olacağı algısını uyandırması nedeniyle yaptığımız çalışmada 18 yaş ve üstü evlilik yapan bayanlardan da aynı konularda cevap almak iki grubun ortak ve farklı görüşlerini ortaya çıkarmaya yardımcı olmuştur. Bunun yanı sıra bu çalışma, yapılan evliliklerin kişilerin bakış açılarına ne gibi etkilerinin olduğunu da göstermek için farklı bir önem arz etmektedir.

Odak grup görüşmelerindeki katılımcılar erken yaşta evlenen bayanlardan seçilmiştir. Görüşmelerde bayanlara yöneltilen sorular erken yaşta evlilik ve erken yaşta yapılan evliliklerde yaşadıkları sıkıntılarla ilgili olduğu için odak grup görüşmeleri yalnızca erken yaşta evlilik yapan bayanlar tercih edilmiştir. Gruptaki bayan sayısı sekizdir. Katılımcıların kimliği gizli tutulmuştur. Katılımcılar konuşma sırasına göre aşağıdaki gibi kodlanmıştır. Kodlamada K-1, K-2, K-3, K-4, K-5, K-6, K-7, K-8'e kadar şeklindeki numaralandırmalar katılımcıları işaret etmektedir. Diğer harf ise tarafımızdan bilinen katılımcıya ait özel kodlamamızdır.

Yapılan çalışma sırasında evlilik yaşı ile ilgili bazı detaylara ulaşılmıştır. Özellikle 14 yaş itibariyle kızların evlilik çağının geldiği vurgusuyla zaman zaman karşılaşmıştır. Bu algının özellikle “eskilerden öyle gördük”, “kız kısmı erken evlenir”, “evde kalırsın” şeklinde oluşturulan mahalle baskısından kaynaklandığı vurgulanabilir.

Görüşmeler sırasında bazı kadınların buna mecbur olduğunu, evlenmezse evde kalacağını ya da yaşı geldiği için ailesinin evliliğe zorladığı gibi durumlarla karşı karşıya kaldığı vurgulanmıştır. Erken yaşlarda evlenen kız çocuklarının evliliği kabullenmede aslında istekli olmadığı, yaşı gereği bazı durumlara gerçekçi olarak yaklaşmadığı ve aile baskısına karşı çıkacak hiçbir maddi-manevi gücü olmadığı için kabullenilmiş evlilikler olduğu gözlemlenmiştir. Erken yaş evliliğini dinî bir temele oturtmaya çalışan bireylerde ise evliliğin Hz. Peygamber'in sünneti olma nedeni ve Hz. Aişe ile erken yaşta evlendiği öne sürülmektedir.

*K-1: H.S.; K-2: E.K.; K-3: F.Ş. ;K-4: Z.S.K-5: R.D.K-6: M.K. K-7: C.S. K-8: S.D.

Araştırmalar sırasında 18 yaş ve üstü evlenen bayanlarla yaptığımız görüşmeler sonucunda ise evliliklerinin daha çok kendi kararlarıyla yapıldığı sonucu ortaya çıkmıştır. 18 yaş ve üstü evliliklerin son yıllara doğru arttığı bunda özellikle toplumun kız çocuklarının eğitime önem verilmesi ve erken yaşla ilgili uygulanan bazı politikaların etkili olduğu söylenebilir. Özellikle zorunlu eğitimin lise çağına kadar yükselmesi okullaşma oranını arttırdığı gibi evlilik yaşlarında artış da görülmeye başlamıştır.

4.2. ÖĞRENİM DURUMUNA İLİŞKİN BULGULAR

Erken yaşta evliliklerin ortaya çıkmasında önemli olan etkenlerden biri eğitim faktörüdür. Eğitim seviyesi düşük olan ailelerde erken yaş evliliklerinin daha fazla olduğu gözlenmektedir. Türkiye’de zorunlu eğitim ile beraber ve taşınmalı eğitimin milli eğitim sistemine kazandırılmasının ardından genel anlamda okullaşma oranında yükselme görülmüştür. Kız çocuklarının erkek çocuklara göre dezavantajlarının daha fazla olduğu faktörlerden biri eğitim faktörüdür. Kız çocukları ev içinde olma sebebi ile eğitim hayatı çok önemli görülmemektedir. Aileler tarafından okul hayatı kolayca bitirilebilmektedir. Eğitim hayatlarından uzaklaştırılan kız çocukları ise zamanla evliliği düşünmeye başlamakta veya bunu düşünmeye zorlanmaktadır.¹⁹³

Tablo 4.2. Öğrenim Durumu Oanları

			Öğrenim Durumu					Toplam
			İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniver- site	Okuma- Yazma Yok	
Evlen diğiniz Yaş	18 yaş altı	F	13	4	1	0	20	38
		%	21,7	6,7	1,7	0,0	33,3	
	18 yaş ve üstü	F	2	3	2	7	8	22
		%	3,3	5,0	3,3	11,7	13,3	36,7
TOPLAM		F	15	7	3	7	28	60
		%	25,0	11,7	5,0	11,7	46,7	100,0

¹⁹³ Elvan Aydemir, *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler*, (Ankara: USAK Raporları,2011), 20.

Araştırmamız sırasında 18 yaş altı evlenenler ile 18 yaş ve üstü evlenenlere eğitim düzeylerine yönelik soru yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplar şöyledir:

Tabloda görüldüğü gibi iki gruptan toplamda görüşmüş olduğumuz bayanlardan %46,7'si okuma- yazma bilmezken, %25'i ilkokul mezunudur. Ortaokul mezunu olan kadınların oranı %11,7, lise mezunu bayanların oranı ise %'5'tir. Üniversite mezunu oranına bakıldığında oranı %11,7 olarak görülmektedir. Üniversite mezunu bayanların oranını yalnızca 18 yaş ve üzeri bayanların oluşturduğu tabloda görülmektedir. 18 yaş altı grup kendi içerisinde ayrı ayrı değerlendirildiğinde oranlar aşağıdaki gibidir:

Tablo 4.3. 18 Yaş Altı Öğrenim Oranları

18 Yaş Altı Öğrenim Durumu	F	%
İlkokul	13	34,2
Ortaokul	4	10,5
Lise	1	2,6
Okuma-Yazma Yok	20	52,6
TOPLAM	38	100,0

18 yaş altı evlenen kesimle yapılan görüşme sonucu elde edilen verileri kendi içerisinde değerlendirdiğimizde okuma- yazma bilenler %47,3 iken okuma-yazma bilmeyenlerin oranı ise %52,6'dır. Bu sonuçlar erken yaş evliliklerinde eğitim durumunun önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Erken yaş evliliklerine maruz kalan kız çocukları genellikle okul hayatına son verilmiş veya daha öncesinde eğitim hayatından uzaklaştırılmış olanlardan oluşmaktadır. Özellikle bu kızların aileleri okul hayatını evlilik için bir engel olarak görmemiştir. Ayrıca bu kişilerin büyük bir kesiminin köylerde veya kırsal kesimde yaşadığı, okula gitmesine izin verilmediği ve bu sebeple okuma-yazma bilmediği sonucuna ulaşabiliriz.

Türkiye'de son yıllarda yapılan çalışmalarda kız çocuklarının eğitim hayatına katılmasında oranlarda yükselme olmasına rağmen, eğitim hayatı içerisinde kız çocuklarının dezavantajının ortadan kalktığı söylenemez. Araştırmanın örneklem grubunu oluşturan 38 kişi, 18 yaş altında evlilik yapan bayanlardan oluşurken geriye kalan 22 kişi ise 18 yaş ve üzeri evlilik yapan bayanlardır. Örneklem grubun yaş ortalamasının 30-35 olması nedeniyle birçok bayanın o yıllarda ailelerinin okul

hayatına sıcak bakmadıklarından dolayı eğitim hayatından uzaklaştırılarak evlilik hayatına mecbur bırakıldıkları söylenebilir. Araştırmada yapılan odak grup görüşmelerinde elde edilen sonuçlarda da katılımcıların arasında liseden terk veya lise mezunu kimsenin olmayışı, eğitim seviyesinin maksimum ortaokul düzeyinde olması, ailelerin kız çocuklarının eğitime önem vermediğini ve bu sebeple birçok kızın, ailelerinin evlilik kararına karşı çıkamadığını göstermektedir. 18 yaş altı evliliklerde eğitim bu nedenle önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitim boyutunun erken yaşta yapılan evlilikler üzerindeki etkisine dair literatürde birçok çalışma mevcuttur. Türk Aile Yapısı Araştırmaları (TAYA)'nda 2006-2011 yıllarındaki öğrenim durumuna bağlı olarak ilk evlenme yaşına yönelik veriler kaydedilmiştir. Söz konusu çalışmanın, 2006 yılı verilerine bakıldığında 18 yaş altı evlilik yapanların %42,5'inin okuma-yazma bilmediği vurgulanırken 2011 yılında %40,5 oranı kayıtlara geçmiştir. Yapmış olduğumuz araştırmada ise örneklem grupta 18 yaş altı evlilik yapanların %33,3'ü okuma-yazma bilmeyenlerden oluşmaktadır. 18 yaş altı bireyleri kendi içerisinde analiz ettiğimizde ise bu oran %52,6'ya tekabül etmektedir. TAYA araştırmalarına göre 18 yaş altı evliliklerde ilkokul mezunu olanlar 2006 yılında %19 iken 2011 yılında bu oran %19,7 şeklinde artış göstermiştir. Araştırmamızda ise 18 yaş altı evlenenlerin %21,7'si ilkokul mezunudur. Bu oran tüm örneklem grubun içerisindeki yüzdelik dilimi ifade ederken, 18 yaş altı grubu kendi içerisinde değerlendirdiğimizde ise bu oran %34,2'ye denk gelmektedir. TAYA 2006-2011 yıllarında 18 yaş altı evlilik yapan bayanların 2006'da %11,4'ünün ortaokul mezunu olduğuna ulaşırken, 2011 yılında %13,5 şeklinde artış göstermiştir. Araştırmamızda 18 yaş altı örneklem grubunda ortaokul mezunlarının oranı %6,7'dir. Bu oran 18 yaş altı evlenenlerde %10,5'e denk gelmektedir. TAYA 2006 yılında 18 yaş altı evlenenlerin oranı %3,6'sı lise ve dengi mezunu iken bu oran 2011 yılında %3,8'e çıkmıştır. Araştırmamızın örneklem grubunda lise ve dengi okul mezunu, 18 yaş altı evlilik yapan bayanların oranı %1,7'dir. Yine bu oranı 18 yaş altı grubu içerisinden oranladığımızda %2,6 şeklinde olduğunu söylemek mümkündür. TAYA' da üniversite mezunları oranları incelendiğinde, 18 yaş altı evlilik yapıp üniversite mezunu olanların oranı 2006 yılında %0,6 iken bu oran 2011 yılında %0 olarak

düşüş göstermiştir. Mevcut araştırmamızda da 18 yaş altı evlilik yapanların oranı da %0 sonucunu vermiştir.¹⁹⁴

Aydemir de yapmış olduğu çalışmada ilköğretime 20 gün ve üstünde özürsüz devam etmeyen öğrencilerin sayısının Mart 2009'da 92.953 olduğunu, bunların 58.402'sinin kız, 34.551'inin erkek öğrencilerden oluştuğunu belirtmiştir. Devamsızlık nedeni olarak “evlilik veya nişanlanma” ya bakıldığında da toplamda 693 öğrencinin 675'inin kız öğrenci, 18'inin erkek öğrenci olduğu vurgulanmıştır. Bu sonuçlara bakıldığında araştırmamızda ulaştığımız katılımcıların anlattıklarıyla örtüşen, kız çocuklarının aleyhine işleyen bir farkın olduğu gözlenmiştir.¹⁹⁵

Çiçeklerin Kaderi: Türkiye’de Kadınların Erken evliliği Üzerine Nitel Bir Araştırma adlı, 2015 tarihli çalışmada katılımcı gruptaki bayan sayısının sekiz olduğu belirtilmiştir. Bunlardan 2 kadının okuma- yazma bilmediği, 5 kadının ilkokul mezunu olduğu, 1 bayanın da ortaokul mezunu olduğu belirtilmiştir. Önceki araştırmalarda olduğu gibi eğitim seviyesi düşük bireylerin erken yaşta evlendirildiği söylemek mümkündür. Araştırma sonucunda ortaya konan bu durum yalnızca Türkiye’ye özgü bir durum da değildir. Girl Not Bride platformunun yapmış olduğu The International Center of Research on Women (2007) adlı araştırmada dünya üzerinde ortaokulu eğitimini tamamlamış kız çocuklarının erken evlenme oranlarının eğitim görmeyen veya eğitimi daha az olan yaşlılarına göre en az 6 kat daha az olduğu belirtilmiştir.¹⁹⁶Dünya genelinde araştırma yapan platformdan elde edilen bu sonuçlar bu çalışmadaki sonuçlarla benzeşmektedir. Araştırmanın genellenebilir özelliğinin olması sonuçların geçerliliği bakımından önem arz etmektedir. Yapılan birçok çalışmanın sonucu çalışmamızla örtüşmüştür ve eğitim ile erken yaş evliliğinin birbirini doğrudan etkilediğini görmekteyiz. Eğitim gören bireylerin evliliklerini daha geç yaşlarda yaptıkları görülmekteyken eğitim hayatı erken yaşta biten bireylerin ise küçük yaşlarda evliliğe zorlandıkları toplumun bir gerçeğidir.

Nitekim bugüne kadar yapılan birçok projeye de kızların okullaştırılması yönünde çalışmalar yapılmıştır. Kız çocuklarının okullaşmasında, yıldan yıla bir artış

¹⁹⁴ T. C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “*Türk Aile Yapısı Araştırması: Tespitler ve Öneriler*” Erişim: 24 Ağustos 2017. ed.,Mustafa Turgut v.d. s. 120-129. <https://ailetoplum.aile.gov.tr/data/5550af1d369dc51954e43522/taya2013trk.pdf>.

¹⁹⁵ Elvan Aydemir, *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler*, (Ankara: USAK Raporları,2011), 20-21.

¹⁹⁶ Esra Burcu, v.dğr., “Çiçeklerin Kaderi: Türkiye’de Kadınların Erken Evliliği Üzerine Nitel Bir Araştırma”, *Bilig*, 73 (Bahar, 2015): 70.

görülmekte ve bunun altında okullaştırmaya yönelik devlet eliyle ve sivil toplum kuruluşlarının girişimleriyle yapılan projeler yatmaktadır. Kız çocuklarının okullaşma sayısındaki oranların yükselişinde 2000 yılı itibariyle zaman zaman hazırlanmış, yürürlüğe girmiş projelerin önemi yadsınamaz derecede önem arz etmektedir. Kız çocuklarının okullaştırılmasına yönelik yapılan çalışmalara bakılacak olunursa sosyal sorumluluk projeleri kapsamında 2000 yılında başlatılmış olan “Kardelenler” projesi ailelerin maddi yetersizlikleri sebebiyle öğrenimine devam edemeyen kız çocuklarına burs imkânı sağlanmıştır. Böylece maddi yetersizlikler sebebiyle eğitim hayatından uzaklaşan kız çocuklarının tekrardan eğitime kazandırılması amaçlanmıştır.¹⁹⁷ Bir diğer proje MEB ve UNİCEF tarafından başlatılmış olan “Haydi Kızlar Okula” projesi, 2003 yılının Haziran ayında Carol Bellamy ve zamanın Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik tarafından Van ilinde başlatılmıştır. İlköğretim düzeyinde cinsiyetler arası okullaşma oranı farkının %7 olması üzerine yapılan bu çalışma ile kız çocukları eğitim hayatına kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu projenin ilk yılında önceki yıla göre fazladan 40.000 kız çocuğunun okula kaydolması projenin başarısını kanıtlamıştır.¹⁹⁸ Bir diğer proje olan “Baba Beni Okula Gönder” kampanyası 23 Nisan 2005’te Doğan Holding tarafından başlatılmış olup her kız çocuğunun eğitim olanaklarından yararlanması amacıyla başlatılmıştır. Projenin katkısıyla 10.500 kız çocuğuna burs imkânı sağlandığı ve her yıl 3500 kız çocuğuna yurt imkânı tanındığı belirtilen proje, 2015 sonrası nicelikten ziyade niteliğe yönelik olarak devam etmiştir.¹⁹⁹ Bunun yanı sıra 2011 yılında Türkiye ve Avrupa Birliği ortak çalışmasıyla ve MEB’in koordinasyonunda başlatılan proje “Kız Çocuklarının Eğitimi Projesi”dir. Bu projenin ikinci fazında özellikle kız çocuklarının okula devam oranlarının artırılması hedeflenmiştir.²⁰⁰Yukarıda bahsi geçen projelerin kız çocuklarının eğitim hayatına önemli katkıları olmuştur fakat hala erken yaş evliliklerinin tam olarak bitmemesi var

¹⁹⁷Turkcell. “Kardelenler”. Erişim: 28 Mayıs 2018. <https://www.turkcell.com.tr/tr/hakkimizda/sosyal-sorumluluk/toplumsal-sorumluluk-projelerimiz/kardelenler>.

¹⁹⁸ Unicef. “Haydi Kızlar Okula! Kızların Eğitimi Programı,2001-2005”. Erişim: 29 Mayıs 2018. https://www.unicef.org/turkey/pr/_ge6.html.

¹⁹⁹ Baba Beni Okula Gönder. Erişim: 28 Mayıs 2018. <http://www.bbog.org/>.

²⁰⁰ Milli Eğitim Bakanlığı. “Kızların Eğitimi”. Erişim: 29 Mayıs 2018. <http://kizlarinegitimi.meb.gov.tr/tr/sayfa/proje-hakkinda/84>.

olan projelerin bölgesel uygulamalardaki eksikliği veya işleyişinde bir takım sıkıntılarının olduğu düşüncesini akıllara getirebilmektedir.²⁰¹

Çalışmamızda katılımcıların görüşlerine yer verdiğimiz odak grup görüşmelerinde katılımcılara eğitim hayatlarının ne zaman bittiğini, isteyerek mi yoksa zorla mı okuldan çıkarıldıklarını sorduğumuzda verilen cevaplar şöyledir:

K-1: *“14 yaşında evlendim. Ortaokulu okurken aile baskısıyla okuldan alındım ve babam olmadığı için dayılarım ve amcalarım, anneme baskı yaparak ‘büyüdüğümü ve artık evlenmem gerektiğini’ söylediler. Okulumu yarıda bıraktırdılar, bazen hala okulu rüyamda görüyorum.”*

K-2: *İlkokuldan sonra okumadım ailem beni okuldan aldı. Zaten çok geçmeden beni evlendirdiler.*

K-3: *Köyde yaşıyorduk o zamanlar kızların okula gitmesi ayıptı. Babam beni göndermedi okula. Onun için okuma yazmam yok.*

K-4: *Ortaokuldan sonra okumadım. Babam ayıptır diye göndermedi. Okuma-yazmam var ama keşke daha çok okutsalardı. Şimdi ben çocuklarım okusun diye çok çabalıyorum.*

K-5: *İlkokul mezunuyum. Amcamın oğluna beni istediler babam da bir şey diyemedi zaten okuldan da çıkarılmışım. Evlenmeye mecbur bıraktılar.*

K-6: *İlkokuldan çıkardılar beni. Sonrasında okumaya devam edemedim. Aradan çok zaman geçmeden evlendirdiler tanımadığım bir adamla. Okusaydım belki istemezdim kendi başımın çaresine bakardım ama okumadığım için kaçamadım hep dayak yedim. Fabrikalarda çalıştım parayı kocama getirip verdim.*

K-7: *İlkokuldan sonra okuldan çıktım. Keşke devam etseydim belki daha güzel olurdu. Okuldan çıkıp evlendiğim için çok pişman oldum.*

K-8: *7. Sınıftayken annemin İstanbul’daki akrabaları gelip istedi beni. Nişanlanınca okula öyle gidemedim zaten köyde yaşıyorduk başka bir köy okuluna servisle gidiyorduk. Nişandan sonra ayıptır diye gitmedim.”*

²⁰¹ Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor, s. 13.

Katılımcı grubun cevaplarını incelediğimizde K-3'ün köyde yaşadıkları için okula gönderilmediğini ifade ederken, K-2, K-5,K-6 ve K-7'nin ilkokuldan alınıp okula gönderilmediği ifade edilmiştir. Bu kişilerin ailelerinin kızların okumaya karşı olmalarının altında yaşadıkları dönemin etkisinin olabileceği gibi buldukları aile kültürünün de etkisi önemlidir. Ailelerin kızları okutmak istemeyişlerinin altında maddi yetersizlikler olacağı gibi, çok çocuklu bir aile yapısının içerisinde bulunma gibi demografik özellikler de olabilmektedir. Katılımcılardan K-1,K-4 ve K-8 ise ortaokuldan evlilik sebebiyle çıkarılmış ve eğitim hayatlarına devam ettirilmemişlerdir. Bu durumu kısaca ifade etmek gerekirse erken yaş evlilikleri eğitimi engellerken eğitim de erken yaş evliliklerini engellemektedir.

Toplamda okuma-yazma bilmeyenlerin oranları %36,4 iken okuma yazma bilenlerin kendi aralarında oranı %63,6'ya tekabül etmektedir. Okuma-yazma bilmeyen %36,4'lük kesimin ise ağırlıklı olarak kırsal kesimde büyümüş olup şuan ki yaşları genelde 40-45 aralığında bulunduğunu belirtmek gerekir. Bununla beraber erken yaş evliliği yapanlarda ortaokuldan sonra sayıların bir anda ciddi bir oranda düşüşü bu kişilerin eğitim hayatından, en geç ortaokuldan sonra alıkonulduğunun göstergesidir.

Erken yaşta evlenenler grubunda okuma- yazma bilmeyenlerin oranının bilenlere oranla fazla olması göstermektedir ki kız çocukların eğitimi aileler tarafından önemsenmemektedir ve kısıtlanmaktadır. Bu durum, ilerde eğitimsiz annelerin olacağını ve aile hayatında yaşanacak problemlerin habercisi olmaktadır. Tercihleri dışında gerçekleşen erken yaş evliliklerinde de kızların en büyük üzüntülerinden birinin okul ortamından erken yaşta zorunlu olarak ayrılmak zorunda kalışları olduğu araştırmalarımız sırasında edinilen bilgilerdendir. Ailelerin kız çocuklarını eğitim hayatından koparıp bilmedikleri bir yaşantıyla yüzleştirdikleri takdirde kız çocuğunun kendisini ifade edebilmesinin zor olacağını ve mutsuz bir evliliğin kaçınılmaz olacağı sonucu çıkarılabilir.

Araştırmamızın temel amacı olan din algısı ve erken yaşta evliliğin birbiriyle olan ilişkisi açısından bu durum bize şunu göstermektedir ki ailelerin kız çocuklarını eğitim hayatından uzaklaştırma amaçları tamamen dinî algının yanlış olmasından kaynaklanmaktadır. Katılımcıların cevaplarına baktığımızda “ayıp” kavramının eğitim hayatına daha çok etki ettiği sonucu çıkarılabilir.

İslam dini belli ölçüler içerisinde ilmi kadına ve erkeğe farz kılmışken, Peygamberimiz Bedir Savaşı'nda okuma-yazma bilen esirlerin on Müslüman'a okuma-yazma öğretmesi koşuluyla serbest bırakmasına karşın, bugün okuma-yazma bilmeyen çocukların varlığı aile büyüklerinin din konusundaki bilinçlerinin eksik olduğunu göstermektedir. Bu nedenle erken evlilik niyetiyle okuldan çıkarılan kız çocuklarının eğitim hakkını kendi iradesi dışında elinden almak tamamen İslam dinine aykırı bir tutumdur. Erken yaşta evliliğe sebep olan eğitim hayatını sonlandırma, İslam dininin insanların hayatına getirdiği bir zorunluluk değil aksine insanların dini yanlış anlamalarından kaynaklanan bir durumdur.

4.3. EVLİLİĞİ KABUL ETME SEBEPLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Evlilik kararı bireyin hayatında önemli bir dönüm noktası olması nedeniyle bireyin kararı kadar ailenin de bu konudaki görüşü önem arz etmektedir. Toplumumuzda evlilikler ailelerin izni dahilinde yapılmaktadır. Bu nedenle yapılan evliliklerde, evliliğe dair ritüeller, gelenek ve görenekler zaman zaman kendine yer bulmaktadır. Türk toplumu çoğunluğu İslam dinine mensup olan bir yapıya sahiptir. Bununla beraber bu topraklarda kurulan devletler Türk- İslam devletleri olarak anılmışlardır. Bu nedenle İslam'ın kültürümüze muhakkak etkisinin olduğu durumlar söz konusudur. Bunlardan biri de evlilik olgusunda varlığını hissettiren dinî etkilerdir. Evlilik konusuna eğildiğimizde, toplumumuzda yapılan evliliklerin aile izni ile olması gerekliliği görülmektedir. Anne-babanın rızası alındıktan sonra ailelerin kendi aralarında söz kesmesiyle çiftler arasında evliliğe dair ilk adım atılmış kabul edilmektedir. Fakat araştırmamızın esas konusunu oluşturan erken yaş evliliklerine baktığımızda durum biraz daha değişmekte ve rızadan daha çok zorlamaya dönmektedir. Erken yaşta evliliğin hukuken kabul edilmediği bir toplumda rızadan çok ailelerin menfaati devreye girmektedir. Gelişmemiş ve gelişmekte olan birçok ülkede görülen bu sancılı durum ülkemizde özellikle de kırsal kesimlerde hala varlığını sürdürmektedir.

Bu araştırma sürecinde erken yaşta evliliğe maruz kalan bayanların evliliklerine kimlerin, nelerin nasıl müdahil olduklarını anlayabilmek için “Evliliği kabul etme sebebiniz nedir?” diye bir soru yöneltilmiştir. Verilen cevaplar da aşağıdaki gibidir:

Tablo 4.4. Evlenme Nedeni Oranları

Evlenme Nedeni		Aile Baskısı	Töre Gereği	Severek	Yaştan Dolayı	Dinî Gerekeç	Toplam	
Evlendiğiniz Yaş	18 yaş altı	F	22	10	1	0	5	38
		%	36,7	16,7	1,7	0,0	8,3	63,3
	18 yaş ve üstü	F	2	1	8	11	0	22
		%	3,3	1,7	13,3	18,3	0,0	36,7
TOPLAM		F	24	11	9	11	5	60
		%	40,0	18,3	15,0	18,3	8,3	100,0

Evlilik kararı alırken ailenin kararına önem verip vermediğine dair sorular yöneltilmiş olup 18 yaş altı evlenenlerin %57,9'u aile baskısıyla evlendiklerini dile getirirken, %26,3'ü töreden kaynaklı bir evlilik olduğunu dile getirmiştir. Âşık olduğu için erken yaşta evlenmek isteyenlerin oranı %2,6 iken dinen küçük yaşta evlendirmek gerekir düşüncesiyle evlendirilen kız çocuklarının oranı %13,2'dir. Bu durumda oranları karşılaştırdığımızda İslam dininin erken yaşta yapılan evliliklere izin verilmesi şeklinde algı oluşturularak, İslam'ın ve Hz. Peygamber(sav)'in Hz. Aişe (r.a) ile yapmış olduğu evliliğin, erken yaşta yapılan evliliklerin sorumlusu şeklinde tutulmasının bu oranlarla beraber ne kadar yanlış olduğu görülmektedir. Aile baskısı ve töre sebebiyle böyle bir evliliğin gerçekleştirilmesi, kız çocuğunun böyle bir evliliği kabul etmeye mecbur bırakıldığını göstermektedir. Aile baskısı kız çocuklarının evliliklere karşı koymasına ve seçim yapmasına engel olmaktadır. Bu sebeple evliliklerde öncelikle ailelerin uygun görmesi ve onların karar vermesi birçok evlilikte ailenin kıza danışmadan karar verdiği yapılan görüşmeler sırasında ortaya çıkan bir bilgidir. Bu durumda aile baskısı ve töre toplumda henüz aşılmamız iki güç olarak karşımızda durmaktadır. Bu nedenle erken yaşta evliliklerin en büyük müsebbipleri ailelerin ve törelerin kız çocuklarının iradelerini yok sayarak hareket etmeleri ve menfaatin her şeyin üstünde tutulmasıdır.

18 yaş ve üstü evliliklerde aile baskısının evlilikler üzerindeki etkisinde ciddi anlamda bir oransal düşme söz konusudur. %3,3 olan bu oran yaşın büyümesiyle beraber ailelerin kişiler üzerindeki baskısının git gide düştüğünü göstermektedir. Törenin etkisinin 18 yaş ve üzeri evliliklerde %1,7 olduğu da araştırmamız açısından önemli bir veridir. Kendi sevdikleri kişilerle evlenme oranları %13,3 iken yaşım geldiği için evlenmek istedim diyenler ise oranların %18,3'ünü oluşturmaktadır. 18 yaş ve üstü grubunun %11,7'sinin üniversite mezunu ve %3,3'ünün lise mezunu

olduğunu da göz önünde bulundurarak “eğitim ile evlilik nedeni arasında bir bağlantı vardır” kanısına ulaşılabilir. Eğitim seviyesi arttıkça bireylerin kararları ve tercihleri artmakta, ailenin karar ve tercihi ise azalmaktadır. Eğitim oranı arttıkça kızların kendi seçimleriyle evlenme oranları artmakta ve aile baskısı azalmaktadır. 18 yaş ve üstü evliliklere baktığımızda genel olarak maddi gücü eline almış ve söz hakkına sahip olan kişilerin gerçekleştirdiği evliliklerde kararlarının önemli olduğu ve onların istekleri doğrultusunda hareket edildiğini görmekteyiz. Bu kişiler dinen erken yaşta evlenmenin gerekli olduğu görüşüne sahip olmamakla birlikte genel itibarıyla kendilerini evliliğe hazır hissettikleri yaşlarda evlilik talebine evet demişlerdir. Dinî zorunluluktan dolayı bir evliliğin gerçekleşmemiş olmasıdır.

Bu durumda iki grubu karşılaştırdığımızda aslında yaşı küçük kız çocuklarının karşı çıkmasını engellemek için dinin kullanıldığı, genel olarak ailelerin başka sebeplerle kızları evlendirmeye çalıştıkları görülmektedir. Tabloda üzerinde konuşulması gereken bir diğer önemli konu da 18 yaş ve üzeri bayanların yaş korkusuyla veya yaş büyük olduğu için evde kalma, evlenememe korkusuyla evlendiği görülmektedir. Bu duruma dolaylı olarak etki eden bir toplumsal yapının ya da tabiri caizse mahalle baskısının varlığı çıkarılabilecek önemli bir bulgudur. Sonuç olarak iki grubunda evlilik sebeplerini karşılaştırmaya çalıştığımızda aslında aile ve çevre baskının varlığının yadsınamaz derecede önemli olduğu görülmektedir. Fakat 18 yaş ve üzeri bayanların genelinin iş sahibi olması, büyük çoğunluğunun üniversite mezunu olması evliliklerinde bireysel tercih yapmalarını sağlamış, ailelerin evlenmek isteyen bayanların kararlarına saygı gösterdikleri görülmüştür. Bununla beraber erken yaşta evlendirilen kızların iradelerinin önemsenmeyip kararlarının sorulmaması yaşlarının küçük oluşu ve eğitim hayatından uzak kalışlarından kaynaklanmaktadır.

Alanyazında bu alanda yapılan diğer çalışmalarda da bireylerin evliliklerine sebep olan durumlar araştırılmıştır. Bunlar arasındaki önemli çalışmalardan biri TAYA'nın 2006-2011 yıllarını kapsayan çalışmasıdır. Bu çalışmada Türkiye geneline hedef alan bir örneklem grup oluşturularak evlilik kararlarındaki etkenler sorgulanmıştır. “Görücü usulü- ailemin kararı ile evlendim.” diyenler 2006 yılında %31 oranındadır. Bu oran 2011 yılında %9 olarak görülmektedir. Kadınlarda bu oran

%12 iken, erkeklerde %6'dır.²⁰² Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Nisan 2015'te "Türkiye'de Evlilik Tercihleri" adlı çalışmasında görücü usulü- aile kararı ile evlenenler oranı 1980 yılında %17,5, 1981-90 arası %8,9, 1991-00 arası %5, 2001-11 yılları arası %1,9'dur. Bu araştırmanın araştırmamızla ayrılan noktası cinsiyet veya yaş kategorilerine ayırmaksızın örneklemin heterojen bir yapıya sahip olmasıdır.

Aydemir'in 2011 yılında yayımlanmış olan daha önce de yukarıda adı zikredilen çalışmasında cinsiyete göre evlilik kararı adı altında verilen, görücü usulü- aile kararı ile evlenen bayanların oranı %36,2'dir. Töre sebebi ile evlenenler ise %0,1'dir.²⁰³ Yusuf Arslan'ın 2015 yılında "Oyundan Düğüne Hayatlar: Güneydoğu'da Çocuk Gelinler" adlı çalışmasında evlilik sebeplerine ilişkin bulgularda 18 yaş altı evlilik yapan bayanların %44,4'ünün evliliklerine sebep olan durumun töre olduğu vurgulanmıştır. Araştırmadaki evlilik sebeplerine bakıldığında görücü usulüne veya aile baskısına dair bir ifadenin kullanılmadığı, bunların töre seçeneği altında zikredildiği söylenebilir. Bunun yanı sıra Arslan'ın çalışmasında berdel, beşik kertmesi ve sorarat evlilikleri ayrı ayrı kategorilendirilmiştir. Bunlara ait verilere bakıldığında %17,9 berdel, %1,8 beşik kertmesi, %1,8 sorarat şeklinde oranlanmıştır. Bunları töre kategorisinden ayrı değerlendirilmesiyle araştırma oranlarının çok bölündüğü görülmektedir. Araştırmacının bu evlilikleri neden töre dışı kategorilere tabi tuttuğu pek anlaşılmamıştır. Araştırmadaki dikkat çeken bir diğer yargı dağa çıkma korkusuyla erken yaşta evlendirilen kız çocukların oranının %3,6 olduğudur.²⁰⁴ Şanlıurfa ilindeki bir olayı örnek olay olarak gösteren Arslan'ın ulaştığı bu yargıya mevcut çalışmamızda saha çalışmasında ve odak grup görüşmelerinde herhangi bir şekilde rastlanılmadığı, bu sonucun belli aile yapısında veya belli bölgelerde geçerli bir neden olacağı düşünülmektedir. Tüm bölge için genellenebilirliği zor bir durum olması nedeniyle erken yaşta evlilik için sayılabilecek nedenler arasında diğerlerine göre daha az önem teşkil etmektedir.

"Çiçeklerin Kaderi" adlı çalışmada toplamda sekiz katılımcıyla görüşülmüş ve evlilik sebepleri ile ilgili katılımcılardan üçü eşlerini severek ve ailelerinin rızasıyla, bir kişi kendi isteğiyle kaçarak evlendiğini ifade ederken, bir katılımcı

²⁰² *Türk Aile Yapısı Araştırması: Tespitler ve Öneriler*, s. 125.

²⁰³ Elvan Aydemir, *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler*, (Ankara: USAK Raporları,2011), 12.

²⁰⁴ Arslan, *Oyundan Düğüne Hayatlar*, 68-72.

eşiyle zorla evlendirildiğini belirtmiş, iki kişi de eşlerinin istedikleri kişilerle evlendiklerini belirtmişlerdir.²⁰⁵ Bu araştırma sonucunda da aile baskısının varlığı ortaya çıkmış ve katılımcıların verdiği cevaplar araştırmamızdaki örneklem grubun vermiş olduğu cevaplarla paralellik göstermiştir. 18 yaş altı bayanlara yapılmış olan bu çalışmanın araştırmamız sonuçlarıyla örtüşmesinin önemli bir nedeni katılımcıların demografik özelliklerinin ve kültürel yaşantılarının birbirine yakın olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 4.5. 18 Yaş Altı Bayanların Evlenme Nedenleri

Evlenme Nedeni	F	%
Aile Baskısı	22	57,9
Gelenek	10	26,3
Severek	1	2,6
Dini Gerekçe	5	13,2
TOPLAM	38	100,0

Çalışmamızda elde ettiğimiz verilerin Aydemir'in ulaştığı sonuçlarla örtüşmesinin nedeni iki çalışmanın da cinsiyet kategorilerine ayrılmasıdır. Bunun yanı sıra araştırmaya tabi tutulan örneklem gruplarının birbirine yakın özellikler taşıması da bu noktada önem arz etmektedir. Diğer çalışmalarda uygulanan örneklem grup ile mevcut çalışmamızın uygulandığı örneklem grup arasında farklılıkların olması nedeniyle bazı oransal uyumsuzluklar görülmüştür. Araştırmamızın alan yazına 18 yaş altı evlilik yapan bayanların ve 18 yaş ve üstü evlilik yapan bayanların evlilik sebeplerini oransal olarak karşılaştırması açısından diğer mevcut araştırmalara göre fark göstermektedir. Bu sebeple çalışma sırasında iki grubu karşılaştırdığımız tabloların yanı sıra durumu daha iyi anlatması açısından iki ayrı gruba ilgili oranlar ayrı ayrı da verilmiştir. Böylece oranların tek gruba indirgenmesinde hatalı çıkmaması konusunda hassas davranılmıştır.

Nitel verileri elde etmek için uyguladığımız odak grup görüşmelerinde katılımcılara “Evlenmenize sebep olan şey neydi?” diye bir soru yöneltilmiştir. Soruya katılımcıların verdiği cevaplar şöyledir:

²⁰⁵ Burcu, v.dğr., “Çiçeklerin Kaderi”, 82-83.

K-1: Eşimle görücü usulü olarak evlendim. Yetim olduğum için bu baskılara karşılık veremiyordum ve kaderime razı oldum. Belki babam olsaydı beni küçük yaşta vermezdi. Annem de amcamlara bir şey diyemedi.

K-2: 16 yaşındaydım evlendiğimde. Eşimin annesi yatalaktı. Babası yoktu. Beni ailemden istemeye geldiklerinde durumu anlatmışlar. Annem babam durumu duyunca acımış ve beni vermeyi kabul etmişlerdi. Evlendim ama alışmam çok uzun zaman aldı. Eşim de ben de çok zorlandık. 16 yaşında evleniyorsunuz ve yatalak bir hastaya bakıyorsunuz. Hala ailemi affedemedim. Benim de eşimin de psikolojisi bozuldu. Zor zamanlar geçirdim evliliğimde.

K-3: 14 yaşında evlendim köyde yaşıyorduk. Eşim dayımın oğluydu. Beni görmüş eğer bana kız isteyecekseniz onu isteyin demiş. Babam da akraba olduğu için verdi. Bana sormadı zaten bende evlilik nedir nasıl bir şeydir hiç bilmiyordum. Hep bana oyun gibi geliyordu.

K-4: Evlendiğimde 16 yaşındaydım. Evliliğim tamamen aile baskısıyla oldu. Çok ağladım, istemedim ama kaderime razı oldum aileme karşı çıkmadım. Akrabaydı diye reddedemeyiz dediler. 6 ay nişanlı kaldık. Ama eşimle evlilik öncesinde hiç konuşamadık. Nikahım babamın imzasıyla yapıldı.

K-5: Amcamın oğluyla 14 yaşında evlendirildim. Ailelerin zoruyla oldu evliliğimiz. O daha askere gitmemişti benim de yaşım küçüktü. Nikâhım olmadığı için ilerde nikâh yaparız dediler. Sonra o askere gitti geldi nikâhım hala da yapılmadı.

K-6: Ben 14 yaşındayken babam bir tanıdık aracılığıyla beni, bir evlilik yapmış fakat çocuğu olmayan bir arkadaşına vermiş. Sırf çocuğu olmuyor diye acıyıp beni vermiş. İzmir'e gelin gidecekmişim ama benim hiçbir şeyden haberim yoktu. Annem gelip babamın beni evlendireceğini söyleyince çok şaşırdım ağlamaya başladım ama hemen akşamında gelip beni istediler ve bir sonraki gün birkaç parça eşyayı alıp İzmir'e gitmek için arabaya bindik. Yoldayken evleneceğim adamın daha önceden bir evlilik yaptığını ve benim kuma olarak gittiğimi öğrendim ama hiçbir şey söyleyemedim.

K-7: Eşim komşumuzun oğluydu. Birbirimizi görmüştük ben aşık oldum daha 14 yaşlarındaydım. Sonra beni babamdan istediler, babam vermedi. Ben evlenmek istiyordum ama babam kabul etmeyince eşimle kaçtım.

K-8: Köyde yaşıyorduk. Ben 7. Sınıfa gidiyordum. Bir gün annemin teyzesi kızı kocasıyla ve annesiyle beraber bize geldiler. Ben daha önce görmemiştim. İstanbul'da yaşıyorlarmış. Ben ilk başta anlamadım sonradan annem bana beni istemeye geldiklerini söyledi. Bir düğünde görüp beğenmişler. Damat yoktu. Eğer ailem kabul ederse damat da birkaç gün sonra gelecekmiş ve hemen nişan yapılacaktı. Ben ilk başta istemedim ama sonradan İstanbul'da yaşayacağımı düşününce kabul etmek istedim.

Odak grup görüşmelerinde bayanların evliliklerine sebep olan durumları öğrenirken, ailelerinin evlilik öncesinde aslında erken yaş evliliğinin sünnet olduğu gibi bir sebeple evlendirildiği görülmektedir. Katılımcıların aileleri evlilik kararı alırken buna bakmadıkları bir kısmının akraba veya arkadaş hatırının olması sebebiyle (K-3,K-4,K-5,K-6,K-8) K-2'nin başlık parası için ve K-7'nin aşık olması sebebiyle erken yaşta evlendirildiği sonucu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda aslında toplumumuzda her ne kadar erken yaşta evliliğe dinsel bir bakış açısıyla yaklaşılmaya çalışılsa da erken yaş evliliğinin söylendiği gibi sünnet algısıyla gerçekleştirilmediği sebebinin çok farklı durumlara bağlandığı ortaya çıkmaktadır.

Bilinçsiz ailelerin tutumunu göz önüne almayıp erken yaşta evlenmeyi İslam dininin bir sonucu olarak görmek İslam dinine karşı bir önyargı oluşturulduğu bu veriler sonucunda bir kez daha görülmektedir. Evlilik gibi kutsal bir müessesede aileler, dini vecibelerden ziyade kendilerine uygun olduğu gibi davranmakta ve Peygamberimizin bir hadisinde geçtiği gibi “Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz...” emrinin aksine kız çocuğu zorlanarak, istemediği biriyle evlendirilmektedir. Bu olayı eleştirmek amacıyla bazı sebepler aranırken, dini suçlamak yerine geleneklere ve yaşam koşullarına dikkat edilmesi gerektiği düşünülmektedir. İslam dininde kız çocuğunun rızası olmadan yapılan nikâhın geçersiz olduğunu bizzat Hz. Peygamber(sav) sahabelere ifade etmiştir. Bu sebeple dinin ne buyurduğunu tam olarak anlamadan kendi yaptıklarına din yanından kılıf uydurmak etik bir davranış olmamakla beraber dine karşı işlenen büyük kusurlardandır.

İslam dini, geldiği ortamda öncelikle eskilerin yanlışlarını ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Atalarının yaptıkları yanlışları insanların sürdürmemelerini, atalarının yanlış yolda olma ihtimalinin göz önüne alınarak hareket etmesi gerektiği konusunda

uyarılar yapmıştır. Fakat yine de insanlar bu konuda ayak direktmiş eski alışkanlıklarına devam etmişlerdir. Bugün de baktığımızda ailelerin özellikle evlilik konusunda töre veya adetleri göz önüne alarak hiçbir dini vecibeye uymadığı halde yapılması gereken en doğru şeyin törenin vermiş olduğu kararın uygulanması hala cahiliye dönemindeki “ata inancının” devam ettiğini göstermektedir. Töre sebebiyle namus cinayeti işlenmesi, kan davası yerine istenilmediği halde bir kızın düşman tarafına gelin olarak verilmesi, berdel yapılması veya töre gereği ölen kız kardeşinin yerine eniştesiyle evlenmesi (sorarat) vb. vakalar bize bunu göstermektedir.

Geleneksel aile kuralları ile yönetilen ve baskıcı otoriteye dayalı aile yapısındaki ebeveynlerin, kız çocuklarının evliliklerinde onların fikrini sormaksızın hareket etmeleri, kız çocuklarının hayatlarıyla ilgili seçme hakkını tanınmamaları, kız çocuklarının ilerleyen yaşlarına rağmen ailelerine karşı kırgın olmalarına neden olmaktadır. Aile yapısının bireysel tercihler üzerinde kimi zaman olumlu kimi zaman olumsuz etkileri olsa da ülkemiz açısından gün geçtikçe çocukların kendi geleceği ile ilgili kararlarda söz sahibi olmalarının arttığı yapılan yüz yüze görüşmelerde de ifade edilmiştir.

4.4. AİLELERİN EVLİLİK TERCİHİNDEKİ DİNİ HASSASİYETLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Erken yaş evliliklerini inceleme altına alırken erken yaş evliliklerinin belli kesimler tarafından dinî bir vecibe şeklinde algılandığı ve bunun da sebebinin Hz. Muhammed(sav)’in Hz. Aişe (r.a) ile evliliğinden yola çıkılarak yapıldığı söylenmektedir. Araştırma konusunu erken yaşta evlilik olarak belirledikten sonra bu durumun dini algı ile ne derece ilişkisinin olduğu üzerinde çalışmalara başlanılmıştır. Bu sorunun cevabına ulaşabilmek için öncelikle örneklem gruba ve odak grup görüşmelerine katılan katılımcılara bununla ilgili sorular yöneltilmiştir.

Geleneksel yapının hayat sürdüğü toplumlarda din sosyal yaşamda önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple ailelerin evlilik tercihlerinde dinî hassasiyete ne kadar önem verdikleri araştırmamız açısından kilit bir sorudur. Bu soruyu yönlendirdiğimiz bireylere “Ailenizin evlilik kararınızda dinî hassasiyetle ilgili bir yaklaşımı var mıydı?” sorusunu yönlendirdik. Bu soruyu sorma amacı daha önce de ifade edildiği üzere erken yaşta yapılan bazı evliliklerin tamamen dinî bir kaygı ile yapılıp

yapılmadığını ve kız çocuğunun erken yaşta evlendirilmesinin dinin bir şartı gibi görülüp görülmediğini anlamak içindir. Yapılandırılmış görüşme formunu uyguladığımız iki bayan grubunun soruya verdikleri cevap, aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir:

Tablo 4.6. Ailelerin Evlilikteki Dini Hassasiyet Oranları

Dini Hassasiyet Gözetildi mi?			Evet	Hayır	TOPLAM
Evlendiğiniz Yaş	18 yaş altı	F	20	18	38
		%	33,3	30,0	63,3
	18 yaş ve üstü	F	12	10	22
		%	20,0	16,7	36,7
TOPLAM		F	32	28	60
		%	53,3	46,7	100,0

Tabloyu incelediğimizde 18 yaş altı evlilik yapanların %33,3'ü ailelerinin evliliklerinde dinî hassasiyetle yaklaşımda bulunduğunu belirtirken, % 30'u ise dinî hassasiyetten ziyade başka sebeplerle evlilik kararı aldıklarını vurgulamıştır. 18 yaş ve üstü evlilik yapan kadınların ise %20'si ailelerin evlilik tercihlerine dinî hassasiyetle yaklaştıklarını söylerken %16,7'sinin ise başka sebeplerin evliliklerinde etkili olduğunu dile getirmişlerdir. 18 yaş altı evlilik yapan bayanların ailelerinin, büyük bir oranının damat adayı seçerken ve evlilik kararı alırken dinî hassasiyete önem verdiklerini dile getirmiştir. Katılımcılar bu dinî hassasiyetin genelde eşlerinin ve ailelerinin dindarlığını sorgulayan tarzda olduğunu vurgulamıştır. Bununla beraber 18 yaş ve üstü evlilik yapanların bir kısmının da bu sebeple evlendirildiklerini ifade etmişlerdir. Böylece din boyutunun aileler açısından önemli olmakla birlikte bu dinî hassasiyetin hangi derecelerden incelendiği ise genel olarak cevapsız kalmıştır. Bazı katılımcılar, ailelerinin hassasiyet konusunda mezheplerin uyumu, damat adayının alkol kullanıp kullanmadığı gibi konular üzerinde durduklarını ifade etmişlerdir.

Tablodan da anlaşılacağı gibi erken yaş evlilikleri konusunda dinî bir bakış açısını bir başına kıstas olarak almak bu konuda güvenilir bir sonuç vermeyecektir. Yalnızca dinin etkili olduğu evliliklerin erken yaş evliliklerini vurgulamak da yine aynı şekilde yanlış bir algıya sebep olacak durumlardandır. Çünkü saha çalışmaları sırasında erken yaş evliliklerinin dinden kaynaklandığını vurgulayan bazı bayanların “Erken yaşta evlilik, geleneklerin bir zorunluluğu mudur?” sorusuna “Evet bizim ailede kızlar erken evlenir.,” “Evet yoksa evde kalmış derler.,” “Bizim zamanımızda

öyleydi, yok diyemezdik.” gibi cevapları verdikleri de dikkat çeken diğer önemli bir konudur. Bu nedenle kadınların dinî algıdan ziyade gelenekçi yaklaşımı da dinî bir yaklaşım ve zorunluluk olarak gördükleri, verdikleri çelişkili cevaplarda kendisini göstermiştir. Bunun daha çok ailelerin sahip olduğu kültür veya yaşadıkları çevreyle ilintili olduğu bir durum olduğunu söylemenin daha objektif bir yorum olacağı düşünülmektedir. Bu algının ortadan kalkması ve erken yaş evliliklerinin din adı altında meşrulaştırmaya engel olunması için öncelikle bireylerin dinî algılarının sağlam temeller üzerinde oturtulması ve dinî eğitimin küçük yaşlardan itibaren verilmesi gerektiği bir kez daha görülmektedir. Ailelerin de bu evlilikleri meşru kabul etmesinin altında yatan en önemli sebep budur. Sahip olunan yanlış dinî bilgiler kız çocuklarını haksızlığa uğratacak evliliklere yol açmaktadır.

Yapmış olduğumuz araştırmada katılımcılara bu konuya dair fikir belirtmeleri istendiğinde ailelerinin dine değil başlık parasına ya da akrabalık durumuna önem verdikleri ifade edilmiştir. Erken yaşta evlenen bayanların bir kısmı da aslında dinin böyle bir şeyi istemediğini düşünmekte fakat ailelerin bilinçsizliğinden dolayı erken yaşta yapılan evliliklerin mağduru olmaktadır. TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu’nun 2009 tarihli raporunda belirtilen görüş Hz. Peygamber’in Hz. Aişe ile evlendiğinde yaşının 17 veya 18 olduğuna dair birçok hadis rivayetinin bulunduğu şeklinde ifadeler geçmiştir. Araştırmanın literatür kısmında yer verdiğimiz bu konuyla ilgili farklı görüşlerin olduğunu, Hz. Aişe’nin yaşı hakkında çelişkili ifadelerin var olduğunu söylemek mümkündür. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Nisan 2015’te Türkiye’de Evlilik Tercihleri adlı çalışmasında, toplumumuzda öteden beri dinî bilgilerin eksik veya hatalı bilinmesinden dolayı erken yaş evlilikleri din yolu ile meşrulaştırılmaya çalışıldığı, İslam dininin evliliği kutsal bir kurum olarak kabul ettiği ve Hz. Peygamberin Hz. Aişe ile 9-10 yaşlarında evlenmesinin dinen kabullenilir olduğuna dair bir algının oluşturulduğundan bahsedilmiştir.²⁰⁶ Fakat Diyanet İşleri tarafından 1956 yılında yayımlanmış olan siyer kitabında Hz. Peygamberin bu bilginin aksine Hz. Aişe ile evlendiğinde Hz. Aişe’nin 17 yaşında olduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle toplum tarafından sünnet yaklaşımıyla hareket edilerek, erken yaş evliliğine temel oluşturulmaya çalışılan bu durumun altında yatan sebebin, dinî kaidelerin yanlış algılanmasından ve İslam

²⁰⁶ TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, *Erken Yaşta Evlilik Hakkında İncelemeler Yapılmasına Dair Rapor*, (Ankara:TBMM Yayınları, 2010), 23-24.

tarihinde geçen konular hakkında yeterince bilgi sahibi olunmamasından kaynaklandığını söylemek mümkündür.

2014 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu üyesi Mehmet Keskin de bu konuyla ilgili şöyle bir açıklama da bulunarak İslam dinin Erken yaş evliliğine bakış açısını ifade etmiştir.

"Dinimiz böyle bir olayı tasvip etmez. Evlenecek kişiler, mutlaka evlilik yükünün altından kalkabilecek yaşta olmalı. Çocukların sırtına böyle bir yük yüklenmemeli. Çünkü sorumluluklarını tam anlamıyla idrak edecek durumda değiller. Bu halde evlenirlerse evlilik hayatlarını başarılı bir biçimde sürdüremezler. Evlilik yaşı hukuk literatüründe 18 olarak belirlenmiştir. Bu yaş altındaki evlilikler İslami hukuka göre geçerli olsa da tasvip edilmiyor. Aslında Türkiye'nin örf ve adetlerinde de 'çocuk gelin' kavramı kabul görmez. Bu konuda toplumun mutlaka bilinçlendirilmesi gerekiyor. Bu konuyu dinimiz asla tasvip etmez. Dinin tasvip etmediği şey de günahdır. Konuyu Din İşleri Yüksek Kurulunda da görüşüştük. Böyle bir evliliğin doğru olmayacağı yönünde görüş birliği oluşturuldu."²⁰⁷

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu 2009 raporunda dinin engelleyici boyutuyla ilgili şu bilgilere ulaşılmıştır: Kur'an'ı Kerim'de bu konuyla ilgili "Yetimleri nikâh çağına gelene kadar deneyin; onlarda olgunlaşma görürseniz mallarını kendilerine verin." (en-Nisâ: 4/6) mealindeki ayette malların idare edilebileceği çağın aynı zamanda evliliği de idare edilebileceği çağ olduğundan bahsedilmiştir. Bu ayette yetimlerin evlendirilmesi için ergenlik çağına gelmelerinin yanı sıra reşit olmalarının gerekliliği de vurgulanmıştır.²⁰⁸

Görüldüğü gibi İslam dini hakkında eksik ve yanlış bilgiler sebebiyle erken yaş evliliğine mahkûm edilen kızların aslında din tarafından tasvip edilmeyen bir hayata sürüklendiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple İslam dininin erken yaşta yapılan evlilikler üzerinde engelleyici tarafının bunun da en önemli sebebinin kız çocuğunun iradesi alınmadan yapılmasının olduğunu söylemek mümkündür.

²⁰⁷ Yeniasır. "Küçük Gelin Büyük Günah" Erişim: 25 Eylül 2017. <http://www.yeniasir.com.tr/yasam/2014/01/15/diyanet-isleri-kucuk-gelin-buyuk-gunah>.

²⁰⁸ TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, *Erken Yaşta Evlilik Hakkında İncelemeler Yapılmasına Dair Rapor*, (Ankara:TBMM Yayınları, 2010), 24.

Odak grup görüşmesinde ise “Evliliğinizde dinî hassasiyete önem verildi mi? Aileniz sizi evlendirirken erken yaş evliliğinin sünnet olduğu düşüncesiyle mi evlendirdi?”

K-1: *Yetim olduğum için amcalar beni verdiler. Kimse dindarlığa bakmadı. Sadece amcalar başıma bir iş gelir diye korkuyordu bir an önce evlenip gitmemi istiyorlardı.*

K-2: *Babam dindarlık için değil başlık parası için verdi. Çok kız kardeşlik hepimizi verirken başlık parası istiyordu o yüzden dindarlığı önemsemiyordu ama eşim dindardı.*

K-3: *Babam akraba olmasına ve dindar olmasına dikkat etti. Namazında niyazında diyerek beni verdiler. Nikâhım on sene sonra yapıldı.*

K-4: *Eşimde ailesi de dindardı. Babamlar onu da önemsediyordu ama daha çok akraba olduğu için verdiler.*

K-5: *Amcam oğlu olduğu için verdiler. Eşimin dini hassasiyeti yok ailesinin de pek yoktu. Babam amcamlara yok diyemediği için küçük yaşta evlendirdi.*

K-6: *Babam tanımadığım birine verdi zaten kocam istemeye geldiği gibi vermiş hiç araştırmamış bile. Eşimin dinî hassasiyeti yoktu. Şiddet görüyordum hep, kuma olarak gittim. İlk eşiyse aynı evle kaldım o da beni dövüyordu.*

K-7: *Ailem beni vermek istemedi ama ben eşimi sevdiğim için onunla kaçtım. Eşimin dinî hassasiyeti hiç yok. Çocuklarına da bize de bakmıyor eve geç geliyor. Şiddet uyguluyor.*

K-8: *Eşimin dinî hassasiyeti pek yok. Ailemde maddi durumları iyi diye beni verdi. Pek dinî hassasiyete önem vermediler.*

Odak grup görüşmeleri sonucunda katılımcıların cevaplarına baktığımızda aslında ailelerin erken yaş evliliğini tercih edişinde ve damat adayı seçiminde sünnet algısı veya damat adaylarının dindar oluşu gibi sebepleri pek de önemsemediği genel olarak maddi durum, akrabalık bağı gibi unsurlardan yola çıkarak kızlarını evlendirdiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda K-1, K-2 ve K-6'nın aile baskısı ve başlık parası sebebiyle erken yaşta verdikleri, K-3, K-4, K-5 ve K-8'in akrabalık ilişkileriyle kızlarını verdikleri anlaşılmaktadır. Yalnızca K-7 sevdiği için

eşiyle kaçmayı tercih etmiştir. Bu cevapları sınıflandırdığımızda herhangi bir evlilik sebebinin erken yaş evliliğinin sünnet hassasiyetiyle yapıldığına veya İslam'ın zorunlu kıldığı gibi bir algıya dayanarak yapıldığına ulaşılmadığı görülmektedir. Belli kesimlerin erken yaş evliliğine karşı söylem geliştirirken din konusunu da eleştirmeleri ve Hz. Muhammed (sav)'in evliliğine karşı yaptıkları eleştirilerin aslında ne kadar yersiz olduğunu, spekülasyondan öteye geçmediğini söylemek mümkündür.

4.5.ERKEN YAŞ EVLİLİĞİNİN DİNÎ SEBEPLERDEN KAYNAKLANDIĞINA İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmamız sırasında erken yaşta yapılan evliliklerin dinî algı ile bir ilgisinin olup olmadığını öğrenebilmek adına görüştüğümüz bayanlara erken yaş evliliğinin İslam'ın şart koştuğu durumlardan kaynaklanıp kaynaklanmadığını sorduk. Bu soruya iki grubun verdiği cevaplar tablodaki gibidir.

Tablo 4.7. Müslümanlığın Gereği Olarak Kabul Etme Oranları

Erken Yaş Evliliği Müslümanlığın Gereği Midir?		Evet	Hayır	TOPLAM	
Evlendiğiniz Yaş	18 yaş altı	F %	21 35,0	17 28,3	38 63,3
	18 yaş ve üstü	F %	3 5,0	19 31,7	22 36,7
TOPLAM		F %	24 40,0	36 60,0	60 100,0

Tabloya bakıldığında 18 yaş altı evlenenlerden %35'i erken yaşta evliliği Müslümanlığın bir gereği gibi görürken 18 yaş ve üstü evlenenlerden sadece %5'i bunun Müslümanlığın bir gereği olduğuna inanmaktadır. İslamiyet'in evliliği teşvik ettiği fakat bunda yaş sınırı olmadığını belirten ve erken yaş evliliklerinde farklı durumların etki ettiğini söyleyenlerin sayısı ise iki grupta da azımsanmayacak derecededir. Tablo incelendiğinde erken yaşta yapılan evliliği İslam'ın bir zorunluluğu gibi görmeyenlerin %28,3'ü 18 yaş altı evlenenlerken, %31,7'si de 18 yaş ve üstü evlilik yapanlardır. İki gruptan da hayır diyenlerin oranı birbirine yakın değerlerdedir. Bu durumda tabloya bakıldığında erken yaşın İslamiyet'in bir zorunluluğu gibi görülmesi özellikle aileleri tarafından okul hayatından uzaklaştırılan ve erken yaşta evliliğe sürüklenen kızların evet cevabının fazla oluşunun altında dinî konularda çok fazla bilgi sahibi olmadığı ve erken yaş evliliklerinin altında başka

sebeplerin var olabileceğinden kaynaklanabilmektedir. Bu soruya iki gurubun verdiği cevapların toplamına baktığımızda ise %60'ı hayır demekte ve erken yaş evliliğini Müslümanlığın bir şartı olarak görmemektedirler.

Erken yaş evliliğini bizzat yaşayan kişilerden bir kısmının İslam'ın zorunluluğu şeklinde görmemesi de bu çalışma açısından önemli bir sonuçtur. Araştırma sırasında İslamiyet'in evliliği teşvik ettiği fakat bunda yaş sınırı olmadığını belirten ve erken yaş evliliklerinde farklı durumların etki ettiğini söyleyen katılımcıların yanı sıra oranlara bakıldığında mevcut durumu kabullenen, erken yaş evliliğini dinî zorunluluk gibi gören bireylerin de var olduğunu söylemek mümkündür. Bunun haricinde eğitim seviyesinin ve içinde yetişmiş olduğu kültürün bireyin bakış açısına etki edeceği gerçeği göz önünde tutulmalıdır. Araştırma bulgularından hareketle elde edilen bu sonuç, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı KADEM bünyesi altında 2014 yılında yapılan“Erken Yaşta Evliliklere Karşı Mücadele” konulu çalıştayda benzer şekilde ifade edilmiştir. Yapılan bu çalışmada dinin, bireylerin sosyal ve kültürel yaşamlarına yön veren önemli bir faktör olduğu vurgulanmıştır. Erken yaşta yapılan bu evliliklerde daha çok kadınların mağdur edildiği vurgulanmış ve bu konuya sebep olan en tehlikeli unsurların, dinî bilgileri yanlış yorumlama ve erken evliliğin dinî kaynaklara dayandırılarak meşrulaştırılmaya çalışılması olduğu vurgulanmıştır.²⁰⁹

Görüşme yaptığımız referans gruplarından bu hakkında fikrini beyan eden Hayat-i Harran-î Kadın Destek Merkezi yöneticisi bu konu ile ilgili tecrübelerini şu sözlerle aktarmıştır:

“Bu çevrede yaşayan insanların dini inanç konusunda hassasiyetine gelince bu konuda pek de iyi olduğu söylenemez. Yapılan evliliklerin dini hassasiyet noktasından yola çıkılarak yapıldığını söylemek de kimi durumda yetersiz olmaktadır. Çünkü bazı evliliklerde nikâh olmadan birleşmeler dahi olabiliyor ya da küçük bir kız zorla alınmak pahasına tecavüze maruz bırakılabiliyor. Dindar gibi görünseler dahi dindar olmayan bu kesim için özellikle hem ahlaki değerler

²⁰⁹ KADEM, “Erken Yaşta ve Zorla Evliliklere Karşı Mücadele Çalıştayı”, erişim: 20 Temmuz 2017, <http://kadem.org.tr/erken-yasta-ve-zorla-evliliklere-karsi-mucadele-calistay-raporu/>.

anlatılmalı hem de dini değerler anlatılarak eğitimler verilmelidir. Bu yaşananların büyük bir çoğunluğu cahillikten dolayı yaşanan olaylardır.”²¹⁰

Referans grubumuzda bu konu ile ilgili fikrini beyan eden bir diğer kişi Eyübiye Camii İmam-Hatibidir. Erken yaş evliliğinin dinî bir zorunluluk olup olmadığını ve erken yaşta yapılan evliliklere bu gözle bakılmasının nedenleri ile görüşlerini bizlere şu sözlerle aktarmıştır:

“Erken yaşta evliliğin dini bir kaide olduğunu veya sünnet olduğunu düşünen ve bu konuda kendi kendine fetva vermeye çalışan kişiler var. Fakat bu konuda özellikle şunu söylemeliyiz ki erken yaşta evlilik bir sünnet olarak algılanıp yapılması gereken, zorunlu olan bir şey değildir. Evliliklerin bu şekilde zorlamayla olması nikâhın sıhhatini düşürmektedir. Bu nedenle öncelikle evlenecek olan çiftlerin rızasını almak gerekmektedir. Hz. Peygamber’in Hz. Aişe ile evliliğine şu açıdan bakmak gerekir. Küçük yaşta biriyle evlenmek evet dinimizde vardır fakat öncelikle rıza ve Hz. Peygamber’in bu evliliği gerçekleştirirken içinde bulunduğu durum önemlidir. Bu bölgenin dini hassasiyeti yüksek gibi görünse de içi boş bir dini hayat var. Eskiye göre yine bilinçlenme konusunda bir artış görülse de bu kesim üzerinde ciddi çalışmalar yapılmalı ve insanlardaki yanlış din algısı ortadan kaldırılmaya çalışılmalıdır.”²¹¹

4.6. ERKEN YAŞ EVLİLİKLERİNDE GELENEKLERİN ETKİSİNE İLİŞKİN BULGULAR

Toplumların geçmiş dönemlerden bugünlere kadar getirmiş oldukları, hemen her alanda sahip oldukları belli kaideler ve kurallar bütününe gelenek denir. Gelenekler, kuşaktan kuşağa aktarılarak, bozulması ve dezenformasyona uğraması engellenmeye çalışılarak hükmünü sürdürmeye çalışır. Toplumda yerleşmiş kurallar olarak bilinen adet, töre ve gelenekler erken yaşta evliliğe sebep olan bir diğer önemli konudur. Özellikle kırsal bölgelerde bağlılığın daha fazla olduğu gelenekler, köyden şehirlere yapılan göçlerle beraber şehir hayatında da sürdürülmeye devam etmiştir. Bunun en önemli nedeni toplumda kabul edilen bu normların varlığının sürdürülmesinin mühim görülmesidir.

²¹⁰ Kişisel Görüşme, 20 Nisan 2015.

²¹¹ Kişisel Görüşme, 20 Nisan 2015.

Tablo 4.8. Erken Yaşta Evlilik Şekilleri Oranları

EVLİLİK ŞEKLİ			Severek	Görücü Usulü	Berdel-Beşik Kertmesi	Kuma Evliliği	TOPLAM	
Evlendiğiniz Yaş	18 yaş altı	F	2	30	4	2	38	
		%	3,3	50,0	6,7	3,3	63,3%	
	18 yaş ve üstü	F	12	9	1	0	22	
		%	20,0	15,0	1,7	0	36,7%	
TOPLAM			F	14	39	5	2	60
			%	23,3	65,0	8,3	3,3	100,0%

18 yaş altı ve 18 yaş ve üstü bayanlara uyguladığımız form sonucu tablo 12’de görüldüğü gibidir. 18 yaş altı evlilik yapanlara bakıldığında geleneksel evlilik şekli olarak sayılan birçok evlilik şekli vardır.

Berdel, bir kız verilirken erkek tarafından da bir kız alma şeklinde gerçekleşen bir evlilik şeklidir. Kimi bölgelerde “kepir” veya “değişik yapma” şeklinde de adlandırılabilen bu evlilik şekli genellikle başlık parası almamak için yapılan bir uygulamadır.²¹² Şanlıurfa’da da kırsal bölgelerde yaygın olan bu evlilik şeklinde evlenenlerin ortalama 40 yaşında veya üstünde olduğunu vurgulayarak son yıllarda bu evlilik şeklinin halk arasında da eski cazibesini kaybettiğini söylemek mümkündür. Bunun sebebi olarak da başlık parasının eskisi gibi evliliklerde ön şart olarak sürülmemesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Beşik kertmesi, yeni doğmuş bebeklerin veya henüz 1-2 yaşlarındaki çocukların ailelerin kendi aralarında sözleşmeleriyle birbirlerinin nişanlısı olarak kabul edilmesidir.

Kuma evliliği, bir erkeğin iki veya daha fazla eş ile aynı anda evli olması şeklinde, çok eşli bir evlilik şeklidir. Araştırmamız sonucu 18 yaş altında evlenenlerin oranı %3,3 iken 18 yaş ve üstünde bu durum %0 şeklinde görülmektedir. Bunun önemli bir nedeni 18 yaş evliliklerin resmi nikâhlı olma oranının daha yüksek oluşudur. Resmi nikâhı olan çiftlerin kuma gibi bir durumla karşılaştıklarında boşanma yoluna gitme ihtimalinin olması ve kumanın ancak dinî nikâhla evlenebileceği gerçeği, kuma evliliklerinin oranını düşürmüştür.

Geleneklerden kaynaklanan bu evlilik şekilleri yüzünden erken yaşta evliliğe maruz kalan kız çocuklarının oranı, %10’dur. Bunun yanı sıra görücü usulü olarak

²¹² Arslan, *Oyundan Düğüne Hayatlar*, 74.

bilinen genellikle çiftlerin birbirini görmediği ailelerin kararıyla gerçekleşen evliliklerde ise erken yaşta evlenenlerin oranı %50'dir. Severek evlenen 18 yaş altı bayanlardan biri ise âşık olduğu için kaçıp evlenen bir diğeri ise görücü usulü olmasına rağmen eşini görüp severek evlilik kararı alan iki bayandan oluşmaktadır. Yapılan bu evliliklerin genelinin yakın akraba veya ikinci dereceden akrabalarla yapılan evliliklerden oluşması da evliliklere etki eden en önemli unsurların dinsel sebeplerden ziyade örf ve adetlere karşı gelememek ve geleneğe uyum göstermek için yapıldığı sonucuna bizleri ulaştırabilir.

18 yaş ve üzerine baktığımızda berdel-beşik kертmesi şeklinde yapılan evlilikler %1,7 iken kuma evliliğine hiç rastlanmamıştır. Bununla beraber görücü usulü olarak evlenenler %15, severek evlenenlerin oranı ise %20'dir. Bu durumda 18 yaş ve üzeri yapılan evliliklerle ilgili şunu söylemek gerekir ki büyük bir çoğunluğu eğitim almış ve üniversite mezunu olan bu grubun evlilik kararlarında aileleri onların arkasında olmuş ve büyük bir çoğunluğuna müdahalede bulunulmamıştır. Grubun yaş itibariyle eski kuşaklarının daha çok görücü usulü ile evlendiklerini belirtmek de bu noktada önemlidir. Uygulama yapılan bayanlardan 18 yaş ve üstü evlilik yapanların büyük bir kısmı, kendi tercihleri ile sevdikleri kişilerle yuva kurma kararı almışlardır. Bu da göstermektedir ki toplumumuzda evlilikler üzerinde geleneklerin hala hüküm sürdüğü fakat kız çocuklarının eğitim alarak bu hüküm ile baş edebilmektedirler. Bu konuya daha da açıklık getirmek için aşağıdaki tabloya bakıldığında bireylerin evlilik ve gelenekler arasındaki ilişkiye karşı bakış açıları görülmektedir.

Tablo 4.9. Erken Yaş Evliliklerinde Geleneğin Etkisi

Erken Evliliğin Gelenekten Kaynaklanması		Evet	Hayır	TOPLAM	
Evlendiğiniz Yaş	18 yaş altı	F	27	11	38
		%	45,0	18,3	63,3
	18 yaş ve üstü	F	10	12	22
		%	16,7	20,0	36,7
TOPLAM		F	37	23	60
		%	61,7	38,3	100,0

Erken yaş evliliklerinin geleneklerden kaynaklanabileceğini belirtenlerin oranları tabloya bakıldığında şöyledir 18 yaş altı evlenenlerden %45'i evet derken, 18 yaş ve üstü evlenenlerden % 16,7'si evet demiştir. Hayır diyenlerin oranları ise şöyledir 18 yaş altı evlenenler %18,3 iken, 18 yaş ve üzeri evlenenler %20'dir. Bu durumda bu oranlar bizlere erken yaşta evliliklerin, evlenen bayanlar tarafından da geleneklere bağlandığını göstermektedir.

Daha önce dinsel sebepler konusunda görüşünü belirten Kadın Destek Müdürü Yönetcisi'nin evliliklerde geleneğin etkisinden bahsederken sarf ettiği cümleler erken evlilikler konusunda geleneklerin etkisine ışık tutacak mahiyettedir:

“Bu bölgede 5 yıldır çalışıyorum. Burada yapılan evlilikler genelde akraba evliliği oluyor. Ailelerin çoğu mevsimlik işçi ve düzenli bir hayatları yok. Evlilik bilinci maalesef ki yok. Evliliği bir ihtiyaç olarak kabul ediyorlar. Kız çocuklarının çoğu okuldan erken yaşta alınıyor ve tamamen evlilik odaklı yetiştiriliyor. Evlilikleri de genelde akrabadan biriyle olduğu için kabullenmeleri daha kolay oluyor. Kız çocuklarını bu yaşta evlendiren aileler aynı şekilde gelin alırken de bu zihniyetle yola çıkarak küçük yaşta gelin istiyorlar.”²¹³

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde evliliklerde geçerli olan bir örf de kız çocuğunun evlilik çağına gelince ve görücüleri çıkmaya başlanınca öncelikle amcaoğluna sorulmasıdır. Eğer amcaoğlu kızla evlenmek isterse başka biriyle evlenme şansı yoktur. Çünkü amcaoğlunun kız üzerinde bir hakkının olduğu zihniyeti toplumda yaygındır. Arada akrabalık bağının olması nedeniyle tekliflerin reddedilemeyeceği sebebiyle birçok kız çocuğu istemediği bir evliliği yaşamak zorunda kalmaktadır ve kızlara tercih hakkı bırakılmamaktadır.

Geleneksel yapılarda özellikle kırsal bölgelerde kız çocuğunun erkeğin görüşüne karşı gelmesi hoş görülmemektedir. Bu nedenle küçüklüğünden itibaren erkeğe itaat etmek iyi kız olma şartı olarak öne sürülmektedir. Evlendiği zaman eşine itaat etsin diye özellikle uyarılan kız çocukları, evliliklerini bu korkuyla sürdürmektedirler. Böyle davranan kızların evliliklerinde takdir göreceği, mutlu olacağı, huzurlu bir yuvalarının olacağı söylenerek hayatlarına işlenir. Buna karşı çıkanlar ise aileden ve daha geniş çerçevede töreden sözel veya fiziksel şiddete maruz kalmaktadırlar.

²¹³ Kişisel Görüşme, 20 Nisan 2015.

Tablodaki oranlara bakıldığında bireylerin, belli bir olgunlukta yapmış oldukları evliliklerde kendi istekleri ön planda tutulmaktadır. Kişilerin evlilik kararlarını özgürce vermeleri için belli bir olgunluğa erişmeleri önemli bir konudur. Evliliğin amacını ve evlilikte bireylere düşen sorumlulukların farkına varan bireylerin kurmuş olduğu aile daha sağlıklı olmaya muktedirdir. Geleneksel yapıda her ne kadar evlilik kararını aile büyükleri verse de dinimize göre bu karar evlenecek çiftlerin vermesi gereken bir karardır. Kişilik özellikleri ve kriterler konusunda uyumlu olunması eşler arasında sağlıklı iletişim kurmanın en önemli şartıdır.

Bu sonuçlara baktığımızda erken evliliği yalnızca dinî bir sebebe bağlamanın kişiler tarafından kabul edilmediği gibi yalnızca geleneklere bağlamayan ciddi bir kesimde vardır. Görüşmeler esnasında evlilikte dinsel sebeplerin önemli bir etken olduğunu belirten bayanlar, gelenekle ilgili de aynı cevabı vermiştir. Buna neden olan önemli sebeplerden biri de bayanların dinî kaideleri tam olarak bilmemesi, bu konuda yeterince bilgi sahibi olmaması ve bunun yanı sıra bazı topluluklarda gelenek, görenek, örf, adet ve töre gibi kavramların yaptırım gücünün dinî kaidelere göre daha ağır olduğu ve o topluluğa hakim zihniyetin bu gibi kavramlara daha çok değer vermesinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple erken yaş evliliklerinin sebeplerine odaklanırken yalnızca bir noktaya odaklanmadan fotoğrafın bütününe bakmak gerektiği anlaşılmaktadır. Erken yaş evliliği tek bir nedene indirgenmeyecek derecede çetrefilli bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

4.7. BAŞLIK PARASINA İLİŞKİN BULGULAR

Erken yaşta evlilik ile ilgili yapılan birçok çalışmada kız çocuklarını küçük yaşta gelin etmenin en büyük etkenlerinden biri, kızın ailesinin maddi sıkıntı içerisinde olmasıdır. Bunun yanı sıra çok çocuklu ailelerde de kız çocuklarını erken yaşta vermek yaygın şekilde görülen bir durumdur. Çok çocuklu ailelerde maddi sıkıntıların azalması ve kız çocuklarının rahat bir hayata kavuşabilmesi için erken evlilik yoluna gidilmektedir. Yapmış olduğumuz çalışmada erken yaşta evlenen kız çocuklarının kardeş sayıları 6-8 arası değişirken 15 kardeşe sahip olan bir aileye mensup kız çocuğuyla karşılaşmış ve görüşme sonucu evlilik sebebinin çok çocuklu bir ailede olmasından kaynaklandığını dile getirmiştir.

Başlık parası özellikle geleneksel aile yapısında var olan kız isteme karşılığında aileden kızı alabilmek için kız tarafının belirlemiş olduğu maddi değeri vermektir. Maddi yönden sıkıntı yaşayan ve çok çocuklu olan ailelerde kız çocuğu evlendirilirken erkek tarafından “başlık parası” adı altında maddi yardım istenmektedir. Bu para ile kız çocuğuna çeyiz yapıldığı gibi bazen de baba ailenin giderleri için kullanabilmektedir. Araştırmamız sırasında Şanlıurfa'nın Eyübiye semtinde birçok bayanla görüşme yapılmış ve başlık parası konusunda Arap kesimindeki uygulamanın çok daha farklı olduğu vurgulanmıştır. Bu uygulamada kız çocuğuna başlık verildiği takdirde erkek tarafı hiçbir şekilde çeyiz yapmamakta ve kız tarafı aldığı parayla evi döşemektedir. Bazen yüklü miktarda başlıkların verildiği gibi bazen de maddi durumu düşük aileler tarafından cüzî miktarlarda başlıklar verilir bununla ev dizilmek zorunda kaldığı görüşmeler sırasında elde edilen bilgilerdendir.

Eski zamanlardan kalma başlık âdeti kız tarafına yardım amacı taşıırken zamanla bu gelenek başka bir hale gelmiş ve bir nevi evlilik ticaretine dönüştürülmüştür. Bunun yanı sıra ailelerin ekonomik yetersizlikleri sebebiyle daha iyi ekonomik şartlara sahip olan veya ekonomik kazanç getirecek mallar karşılığında, kızlar kendilerinden yaşça büyük erkeklerle evlendirilebilmektedirler. Bu evliliklerde alınan para ya da mal geleneklerin bir parçası olarak başlık parası gibi görünse de bu durum kız çocuğunun ruh hali açısından da sıkıntılar çıkarabilecek bir durumdur. Özellikle yaşlı kimselerin küçük yaşta bir kız isterken yüksek miktarlarda başlık parası vermesi, aileleri kız çocuklarını küçük yaşta evlendirmeye itmiştir. Böylece küçük kız çocuklarıyla evliliğe rağbet gösterilmeye başlanırken diğer yandan başlık parası uğruna kız çocukları istemediği evliliklere sürüklenmek zorunda kalmışlardır. Evliliklerinde başlık parası istenilip istenilmediği sorulduğunda kız çocuklarının vermiş olduğu cevaplar aşağıdaki gibidir:

Tablo 4.10. Başlık Parası Oranları

Başlık Parası Alındı mı?			Evet	Hayır	TOPLAM
Evlendiğiniz Yaş	18 yaş altı	F	26	12	38
		%	43,3	20,0	63,3
	18 yaş ve üstü	F	7	15	22
		%	11,7	25,0	36,7
TOPLAM		F	33	27	60
		%	55,0	45,0	100,0

Tablo 4.10 incelendiğinde başlık parası karşılığı evlendirilen 18 yaş altı bayanların oranı %43,3 iken 18 yaş ve üstü bayanların oranı %11,7'dir. Aileler tarafından başlık parası almadan evlendirilen bayanların oranları ise sırasıyla %20 ve %25'tir.

Tablo 4.11. 18 Yaş Altı Başlık Parası Oranları

Başlık Parası Alındı mı?		Evet	Hayır	Toplam
	F	26	12	38
	%	68,4	31,6	100

Yapılan araştırmada 18 yaş altı evlendirilen kız çocuklarının %68,4'ü başlık parası karşılığında evlendirilmiştir. Bu durum maalesef ki gruba baktığımızda acı bir tablo olarak karşımızda durmaktadır. Kız çocuklarının maddi bir kazanç karşılığı iradeleri dışında veya hukuka aykırı bir evliliğe sürüklenmeleri acı verici bir durumdur. Erken yaşta evlenen kız çocuklarının ailelerinin büyük bir çoğunluğunun maddi durumunun kötü olması ve kırsal bölgelerde yaşıyor olması önemli konulardandır. Bazı ailelerde kız çocuğu büyüdükçe aileye yük olarak görülmekte evlendirilerek bu yükten kurtulmaya çalışılmakta ve başlık parası ile maddi kazanç elde etmeye çalışmaktadırlar. Bazı aileler de kız çocuklarını erken yaşta evlendirerek maddi sıkıntılardan kurtulacakları inancıyla hareket etmektedirler. Yoksulluktan en ağır biçimde etkilenenler bu durumda yine kız çocukları olmaktadır. Ailenin maddi sıkıntıları nedeniyle evliliğe sürüklenmek zorunda kalmakta ve çoğu bu sebeple okul hayatından uzaklaştırılmaktadır.²¹⁴

Aydemir'in çalışmasında bahsettiği "Breaking Vows: Early and Forced Marriage and Girls' Education" isimli raporda ülkelerin sosyo-ekonomik durumları ile erken yaş evliliklerinin doğrudan bağlantılı olduğu görülmektedir. Türkiye de dahil Avrupa ülkelerinde erken evlilik oranı %10 iken bu oranlar Afrika ve Asya ülkelerinde %70 olarak görüldüğü belirtilmiştir. Erken yaşta evliliğe sebep olan ekonomik gerekçelerle ilgili verilmiş olan bu bilgiler, aslında uluslar arası boyutlarda

²¹⁴ Elvan Aydemir, *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler*, (Ankara: USAK Raporları,2011), 16.

da sorun olarak görülen erken yaş evliliği probleminde tezimizde savunduğumuz savımızı destekler niteliktedir.²¹⁵

Aile ve sosyal Politikalar Bakanlığı'nın 2015 yılında Türkiye'de Evlilik Tercihleri adı altında hazırlanmış olduğu çalışmada 15-19 yaşında anne olmuş veya ilk çocuğuna gebe olan ergenlerin oranı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada ulaşılan oranlar şöyledir: Refah düzeyi en düşük olan ailede anne olmuş ergenlerin oranı %6,2 iken en yüksek olanda %1'dir. İlk çocuğuna gebe olan ergenlerin oranı refah düzeyi en düşük olanda %1,4 iken en yüksek olanda %0'dır. Çocuk doğurmaya başlayanların sayısı ise en düşükte %7,7 iken en yüksekte %1'dir. Bu çalışmada da refah düzeyi düşük olan ailelerin kızlarını erken yaşta evlendirdiği görülmektedir. Gelir düzeyi düşük olan ailelerin kız çocuklarını erken yaşta evlendirmesinin altında birinci sebep olarak aile nüfusundan bir kişinin azalması, ikinci sebebin ise kız çocuğunun yoksul hayattan bir an önce uzaklaşmasıdır. Bu sebeple erken yaşta yapılan evlilik aileler için de kız çocuğu için de bir kaçış olarak görülmektedir.²¹⁶

4.8. NİŞANLILIK SÜRECİNE İLİŞKİN BULGULAR

Nişan, evlilik sürecindeki en önemli adımlardan kabul edilir. Toplumumuzda evlilik öncesi söz ve nişan töreni yapılarak evlenecek olan çift birbirini daha yakından tanımaya çalışırken, ailelerde daha sık gidip gelerek birbirlerini tanımaya gayret ederler. Böylece evlenecek olan çiftler ve aileleri birbirlerinin kültürlerine adapte olurlar. Nişanlılık süreci ile ilgili ritüeller her ne kadar toplumdaki topluma değişiklik gösterse de genel olarak süreç bu amaçla ilerlemektedir.

Erken yaş evliliklerine baktığımızda çoğunlukla bu evliliklerde ebeveynlerin tercihleri önemli bir yere sahiptir. Eş seçiminde ailenin karar vermesinin büyük bir etkisinin olduğu bu evliliklerde genellikle süreç çok hızlı bir şekilde ilerlemekte ve söz ve nişan gibi ritüeller pek de uygulanmamaktadır. Bu düşüncüyü destekleyen bulgular yapılan görüşme sonucu ortaya çıkmıştır. 18 yaş altı ve 18 yaş ve üstü

²¹⁵ Elvan Aydemir, *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler*, (Ankara: USAK Raporları,2011), 17.

²¹⁶T. C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, "Türkiye'de Evlilik Tercihleri", erişim: 5 Ocak 2017, <https://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54292ce0369dc32358ee2a46/t%C3%BCrkiyede%20evlilik%20tercihlere%20ara%C5%9F%C4%B1rmas%C4%B1%202015.pdf>.

evlilik yapan bayanlara “Evliliğinizde nişanlılık süreci var mıydı ?” diye sordüğümüzde verdikleri cevap aşağıdaki gibidir:

Aşağıdaki tabloyu incelediğimizde 18 yaş altı evlilik yapanların %33,3’ünde nişanlılık süreci varken %30’unda ise nişanlılık süreci yoktur. 18 yaş ve üzeri evlilik yapan bayanlarda ise nişanlılık geçirenler %23,3 iken, nişanlılık süreci geçirmeyenlerin oranı %13,3’tür. %13,3 oranına sahip 18 yaş ve üzeri evlilik yapan kişilerin de genellikle kırsal kesimlerde yaşadığını ve bir kısmının da şuan 40lı yaşlarda olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Tablo 4.12. Nişanlılık Süresi Oranları

Nişan Süreci			Var	Yok	TOPLAM
Evlendiğiniz Yaş	18 yaş altı	F	20	18	38
		%	33,3	30,0	63,3
	18 yaş ve üstü	F	14	8	22
		%	23,3	13,3	36,7
TOPLAM		F	34	26	60
		%	56,7	43,3	100,0

18 yaş ve üzeri evliliklerde nişanlılık süreci geçirenlerin oranlarının yüksek oluşu öncelikle ailelerin bireylerin tercihlerine saygı göstermelerinden kaynaklanmaktadır. Bu kişiler genellikle meslek sahibi, eğitim görmüş bireyler olması nedeniyle aileler çiftlerin kararlarına saygı göstermişlerdir. Fakat nişanlılık süreci geçirmeyen bayanları incelediğimizde ise ağırlıklı olarak kırsal kesimde yaşadıklarını söylemek mümkündür. Kırsal kesimlerde evlenecek çiftlerin birbirlerini görmeleri de çoğu zaman aileler tarafından ayıp olarak karşılanmaktadır. Bu özellikle eski dönemlerde yaygın olarak görülse de günümüzde hala belli kırsal bölgelerde bu hüküm devam etmektedir. Nişanlılık sürecinde çiftlerin birbirlerini görmelerinin ayıp karşılanması ve toplum tarafından kötü bakılmasından dolayı kızlar tanımadıkları erkeklerle evlendirilmeye çalışılmaktadır. Böylece yapılan evliliklerde iradeden ziyade zorlama yapıldığı için çiftler arasında uyum problemi yaşanmakta ve bu yalnızca çiftler arasında değil yer yer aileler arasında da problemlere sebep olmaktadır.

Araştırmamız sırasında nişanlılık süreci geçiren bayanların bu döneme dair yorumlarına bakıldığında nişanlılık sürecini birbirini yakından tanınması için evliliğe hazırlık aşaması olarak görmektedirler. Bu süreçte ailelerin birbirlerini yakından

tanınması ve evlenecek olan bireylerin katılacağı aileyi ve kültürlerini yakından tanınması için önemli bir fırsat olduğunu dile getirmişlerdir. Fakat bazı ailelerde nişanlılık süreci olmadan evliliklerin yapıldığı ve bu tür evliliklerde çoğu zaman evlenen bireyler arasında geçimsizliklerin yaşandığını dile getirmiş ve sağlıklı bir evlilik için evlenecek bireylerin arasında nişanlılık sürecinin olmasının öneminden bahsetmişlerdir. Aynı şekilde nişanlılık süreci geçirmeyen bayanlar da nişanlılık süreci geçirmemelerinden dolayı bazı sıkıntılar yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Aileler her ne kadar çiftleri evliliğe zorlasa da öncelikle evlenecek olan çiftlerin bu duruma kendilerini hazırlamaları gerekmektedir. Bu nedenle de söz ve nişan gibi süreçler bireylerin birbirlerini tanımak için, ortak payda oluşturmak için geçirmesi gereken bir aşamadır. Fakat ailelerin bu konuda hassas olmayışları çiftleri zor duruma koymuştur.

4.9. RESMİ NİKÂH SÜRECİNE İLİŞKİN BULGULAR

Nikâh, bireylerin evliliklerini kanun önünde meşrulaştıran resmi bir sözleşmedir. Fakat bu resmiyet için öncelikle tarafların Medeni Kanun'a göre uygun bir yaşta olmaları gerekmektedir. Mevzuatta belirtilen yaşlarda olmalarıyla beraber herhangi bir engelin olmadığı durumlarda nikâh, nikâh memuru tarafından kıyılır. Konumuz açısından baktığımızda erken yaşta yapılan evliliklerde ortaya çıkan sıkıntılardan en önemlisi de resmi nikâhların zamanında kıyılmamasıdır. Öyle ki erkek tarafının nikâhı evlendikten sonra kıyarız şeklinde söz vererek küçük yaşta gelin alıp sonradan kıymamaları da yaşanan vakalardandır. Bu nedenle nikahın yapılmadığı evliliklerde çift boşanma yoluna gittiğinde herhangi bir hak talep edememekte ve davacı olamamaktadır.

Araştırma sırasında görüşülen bayanlara “Resmi nikâh evlendiğiniz zaman hemen yapıldı mı?” diye soru yönlendirilmiştir. Aşağıdaki tablo incelendiğinde evlilikleri ile nikahları arasına süre giren 18 yaş altı gruptaki bayanların oranı %35'tir. Bu oran 18 yaş ve üstü evlenenlerde ise %6,7 şeklinde görülmektedir. Evlilikleri ile beraber nikâhlarının kıyıldığı, sürenin olmadığı bayanlara baktığımızda ise 18 yaş altı bayanların oranının %28,3, 18 yaş ve üstü bayanların oranının %30 olduğu görülmektedir.

Tablo 4.13. Resmi Nikâh Süresi Oranları

Resmi Nikâh Evlenir Evlenmez Yapıldı mı?		Evet	Hayır	TOPLAM	
Evlendiğiniz Yaş	18 yaş altı	F	17	21	38
		%	28,3	35,0	63,3
	18 yaş ve üstü	F	18	4	22
		%	30,0	6,7	36,7
TOPLAM		F	35	25	60
		%	58,3	41,7	100,0

Nikâhları geç kıyılan veya hala kıyılmayan bayanların toplam oranı %41,7'dir. Bu bayanlar evlendirilirken öncelikle dinî nikâh yoluyla evlilik yapılıp toplumun gözü önünde evlilikleri meşrulaştırılmaktadır. Çoğunun yaşlarının tutmaması nedeniyle aileler dinî nikâhı yeterli görmekte ve dinî nikâhın yapılmasıyla kızlar evlendirilmektedir. Fakat sonrasında bazı çiftler resmî nikâhını ertelemekte veya resmî nikahı kuma olarak getirdikleri öteki eşe kıymaktadırlar. Böyle durumlarla karşılaşan bayanların evlilikleri resmî bir evlilik sayılmadığından boşanma yoluna gidememekte ve resmî hiçbir hak elde edememektedir.

Geleneksel yapıdaki ailelerinin, dinî nikâha karşı olan hassasiyetlerinin resmi nikâhtan daha çok olduğu söylenebilir. Bu bağlamda erken yaşta yapılan evliliklerde resmî nikâh olmadığı için evlilikten sonra erkeğin ve erkeğin ailesinin istediği zaman nikâh yapılması kadının evliliğinde söz sahibi olmamasına neden olmaktadır. Hâlbuki dinî nikâhın da sıhhat şartları vardır. Bunun da en önemlisi tarafların iradelerinin bizzat alınmasıdır. Fakat aileler, kız çocuğu istemese dahi babanın vekâletiyle dinî nikâhı kıymakta ve böylece kız çocuğu istemediği bir evliliğe sürüklenmektedir. Erken yaşta evliliğe teşvik eden sebeplerden biri olarak “dinî nikâh” çokça zikredilmektedir. Aileler kız çocuklarını, yaşı küçük olmasına rağmen toplum tarafından resmî nikâh kadar meşru sayılan dinî nikâh ile evlendirmeyi kabul ederek, erken yaşta yapılan evliliğe meşruluk kazandırmaya çalışmaktadır. Araştırmamız sonucunda dinî nikâhta belirli bir yaş sınırı olmaması ve din adamları tarafından gayri resmi kıyılma durumu olması nedeniyle erken yaşta evlilikleri teşvik eden bir konumda olduğu düşünülmektedir.

Verilerini sunduğumuz bu durumu, Arslan, 2015'te yapmış olduğu çalışmada, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde şeyh, molla, hoca, Seyda gibi din adamlarının evliliklerde dinî nikâh kıydıklarını, bunu hatır gönül ilişkileri için yaptıklarını bu nedenle yanlış uygulamaların bitmesine engel olduklarını savunurken bir diğer

yandan cami imamlarının resmî nikâh olmadan dinî nikâhı kıyma konusunda hassas davranmaları gerektiği, gerekli durumlarda şikâyet etmelerini dile getirmiştir.²¹⁷

Dinî nikâhla ilgili açıklamalara Aydemir, 2011 yılı tarihli çalışmasında yer vermiş ve dinî nikâhın sebep olduğu olumsuz durumlardan bahsetmiştir. Aydemir'in çalışmasında da dinî nikâhlar sebebiyle, erken yaşta evlendirilen kız çocukların sayısına verilerde tam ulaşamadığı, resmî kayıtlara geçmediği için bu sebeple sıkıntılar yarattığını vurgularken, toplumda dinî nikâhın yeterli olması ile birlikte bazı kesimlerin resmî nikâhı önemsemedikleri de vurgulanmıştır. Bu nedenle Aydemir'in de üzerinde durduğu bu konu sebebiyle erken yaş evliliklerinin resmî rakamlardan daha çok olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır.²¹⁸ Dini nikâhla ilgili ulaştığımız sonuçları destekleyecek bir diğer sonuç da 2015 yılında yapılan "Çiçeklerin Kaderi" adlı çalışmada kayıtlara geçmiştir. 8 bayana yapılan araştırmada, kadınların hepsinin dinî nikâhla evlendiği, resmî nikâhları anne-baba izniyle veya 18 yaşına geldiklerinde gerçekleştiği belirtilmiştir.²¹⁹ Bu çalışmalarda değinilen durum, araştırmamız sonucunda 18 yaş altı evlilik yapan bayanların büyük bir çoğunluğunun önce dinî nikâh kıyıldığını gösteren verilerimizi destekler niteliktedir. Bu nedenle dinin erken yaşta evliliği dinî nikâh nedeniyle teşvik edici bir rol üstlendiği fikri ortaya çıkabilir. Bu nedenle konuyu daha iyi ve doğru okumamız açısından bireylere dinî nikâhın sıhhat şartlarını tam olarak bilmediklerinden kaynaklanan eksiklikler sebebiyle bu durumun yaşandığını söylemek mümkündür. Bu nedenle erken yaş evliliğinde dinin zorlamasından ziyade buna sebep olan durumlara odaklanmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Ailelerin de evlenen bayanların da dinî hassasiyet noktasında özenle üzerinde durması gerektiği, resmî nikâhın dinî nikâh kadar önemli olduğu anlatılmaya çalışılarak, evlenecek bireyin özgür iradesini merkeze alarak hareket edilmesi gerekmektedir. Bu konuyu pek önemsemeyen bireylerin varlığını göz önüne aldığımızda bu durumun yaşantıdan, kültürden ve eğitim seviyesinden etkilendiğini söylemek mümkündür.

Her ne kadar resmî nikâh kıyılmadan dinî nikâhın kıyılması yasak olsa da halk arasında hala imam nikâhı yapılmakta ve birçok imam buna destek olmaktadır. Resmî olarak uyarılar yapılsa da ve evlilik cüzdanını görmeden nikâh kıyılmamasına

²¹⁷ Arslan, *Oyundan Düğüne Hayatlar*, 33.

²¹⁸ Elvan Aydemir, *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler*, (Ankara: USAK Raporları,2011), 18.

²¹⁹ Burcu, v.dğr., *Çiçeklerin Kaderi*, 75-76.

yönelik direktifler verilse de mahalle imamaları ve nikah duasını bilen kişilerce dinî nikahlar kıyılmaktadır. Erken yaşta yapılan evliliklere neden olan bu durumla ilgili referans gruplarımızdan daha önce de fikrini almış olduğumuz Eyübiye cami imam-hatibi, bu konudaki görüşlerini şöyle açıklamıştır:

“Eyüp Peygamber Camii’nde 3 yıldır görev yapıyorum. Bu süreç içerisinde erken yaşta evlilik konusunda elimden geldiği kadar uyarılar yapmaya çalışıyorum. Erken yaşta evliliğin dini bir kaide olduğunu veya sünnet olduğunu düşünen ve bu konuda kendi kendine fetva vermeye çalışan kişiler var. Fakat bu konuda özellikle şunu söylemeliyiz ki erken yaşta evlilik bir sünnet olarak algılanıp yapılması gereken, zorunlu olan bir şey değildir. Evliliklerin bu şekilde zorlamayla olması nikahın sıhhatini düşürmektedir. Bu nedenle öncelikle evlenecek olan çiftlerin rızasını almak gerekmektedir. Hz. Peygamber’in Hz. Aişe ile evliliğine şu açıdan bakmak gerekir. Küçük yaşta biriyle evlenmek evet dinimizde vardır fakat öncelikle rıza ve Hz. Peygamber’in bu evliliği gerçekleştirirken içinde bulunduğu durum önemlidir. Dini nikah sırasında ben resmi nikahın kıyılmış olmasına dikkat ediyorum fakat bu konuda yeterince bilinçlendirmelerin yapılması ve özellikle bu bölgedeki hutbelerde bu gibi konulara yer verilmesi gerekmektedir. Bu bölgenin dini hassasiyeti yüksek gibi görünse de içi boş bir dini hayat var. Eskiye göre yine bilinçlenme konusunda bir artış görülse de bu kesim üzerinde ciddi çalışmalar yapılmalı ve insanlardaki yanlış din algısı ortadan kaldırılmaya çalışılmalıdır.”²²⁰

Bu konu ile ilgili öncelikle ailelerin ve bireylerin resmî nikâh konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Kadınların evlenmiş olmasına rağmen evlilik müessesinin getirdiği doğal haklardan yararlanmamakta ve böylece ilerleyen zamanlarda çeşitli sebeplerden dolayı mağdur edilmektedir. Bunun yanı sıra görüştüğümüz kadınlardan resmî nikâhı olmayanlardan bir kısmının kuma evliliğine maruz kalanların ve çocuğunu kumasının veya kayınbabasının nüfusuna yazdırmak zorunda kalanların da varlığı acı bir gerçeği gözler önüne sermektedir.

Resmi nikâhı evlilikleriyle eş zamanlı olan bayanlara bakıldığında büyük bir çoğunluğunun 18 yaş ve üzeri grupta oluşu ve bunun yanı sıra eğitim almış kişilerden oluşması şunu göstermektedir ki, yaşla beraber kişinin olgunlaşması kendi hayatıyla ilgili kararları verirken daha mantıklı ve gerçekçi düşünmesini sağlamaktadır. Evlilik

²²⁰ Kişisel Görüşme, 20 Nisan 2015.

hayatını güvence altına alarak hareket etmekte ve böylece hukuken her haktan yararlanmaktadır.

18 yaş altı ve 18 yaş ve üstü evlilikleri karşılaştırdığımızda 18 yaş altı evlenen bayanların hem aileleri açısından hem de nikâh olmadığı için hukuk açısından mağdur edildikleri görülmektedir. Böylece hiçbir hak iddia edemeyen ve karşı çıkamayan bayanlar, ailelerinin kendileri hakkında kestikleri hükme baş eğmek zorunda kalmaktadırlar.

4.10. EVLİLİKLERİNDE ŞİDDET GÖRME ORANLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Bugün maalesef kadına yönelik şiddet, dünya genelinde kadın haklarının ihlal edildiği en önemli konulardan biri arasına girmiş bulunmaktadır. Erkeklerin kadınlara evde şiddet uygulaması şeklinde görülen kadına şiddet son zamanlarda kamuya açık alanlarda da görülmeye başlamıştır. Şiddetin maalesef erkeğin kadın üzerindeki bir hakkı gibi algılanması şiddet olayını arttıran bir durum olarak kabul edilmektedir. Evliliklerde şiddet görme oranlarını anlayabilmek üzere örneklem grubuna uygulanmış olan görüşme formunda “Eşinizden veya ailesinden sözlü veya fiziksel şiddet gördünüz mü?” şeklinde bir soru yönelttik ve bu soruya verilen cevaplar oransal olarak tabloda görüldüğü gibidir:

Tablo 4.14. Evliliklerinde Şiddet Görme Oranları

Evliliklerinde Şiddet Görme Oranları			Evet	Hayır	TOPLAM
Evlendiğiniz Yaş	18 yaş altı	F	12	26	38
		%	20,0	43,3	63,3
	18 yaş ve üstü	F	2	20	22
		%	3,3	33,3	36,7
TOPLAM			F	46	60
			%	76,7	100,0

Tabloda görüldüğü üzere yüz yüze görüşülen 60 bayandan 18 yaş altı şiddet gören bayanların oranı %20 iken, 18 yaş ve üstü şiddet görenlerin oranları %3,3'tür. Evliliklerinde herhangi bir şiddet görmeyenler ise 18 yaş altı evlilik yapanlarda %43,3, 18 yaş ve üzeri evlilik yapanlarda %33,3'e tekabül etmektedir. Bu durumda evlilikte bayanın yaşının büyümesi ile beraber, eşinden veya eşinin ailesinden herhangi bir şiddet görme oranının düştüğünü söylememiz mümkündür.

Bunun yanı sıra örneklem grubuna formlar uygulandığı sırada fiziksel veya sözel şiddet görmediklerini ifade edenlerin bir kısmının görüşme forumlarını cevaplarken çekinmeleri gözlenmiş ve rahat olmadıkları nedeniyle de bu soruya içten bir cevap veya manipüle edici bir cevap verip vermedikleri tam olarak kestirilememiştir. Fiziksel şiddet görenlerin ise özellikle evliliğin ilk yıllarında şiddet gördükleri dile getirilmiştir. Yaşı olgunlaştıktan sonra şiddet görme azalmış ve birçoğunda tamamen ortadan kalkmıştır. Bunun nedenini şiddet gören bayanlar, çocukların varlığına bağlamakta ve çocuk olduktan sonra eşlerinin ve eşinin ailesinin onlara karşı yaklaşımının değiştiğini ifade etmişlerdir. Görüşme yaptığımız bayanlardan kimisi şiddeti evlendikleri ilk gece gördüklerini ifade etmiştir.

Şiddeti erkekliğin bir göstergesi gibi kabul eden zihniyet sebebiyle evliliğin ilk gecesi birçok bayan sözlü ya da fiziksel şiddete maruz kalmakta ve buna ses çıkaramamaktadır. Öncelikle kadını bir emanetten ziyade ezilmesi ve emir altına alınması gereken biri olarak gören bu zihniyetin dinden ziyade gelenekten kaynaklandığı araştırmalarımız sırasında ve yapmış olduğumuz yüz yüze görüşmelerde şifahi olarak da dile getirilmiştir. Görüşmelerimizde yüz yüze görüşmelerde dile getirilen bir başka ifade şiddetin özellikle küçük yaşlarda uygulanmasının sebebinin gelin olarak alınan kızın, eşinin ve onun ailesinin emrine girmesi ve hiçbir şekilde başkaldıracak bir harekette bulunmaması için bir tehdit düşüncesi olarak algılanmasıdır.

Araştırmanın nitel kısmını oluşturan odak grup görüşmelerinde katılımcılara “Evliliğinizde şiddet gördünüz mü?” sorusu yönlendirilmiştir. Verilen cevaplar da aşağıdaki gibidir:

K-1: Evleneceğim zaman eşim Antalya’da çalışıyordu. Beni istemeye geldiklerinde ailesi Urfa’da yaşayacağımızı söylemişler. Evlendikten sonra eşim ben Urfa’da yapamıyorum dedi tekrardan Antalya’ya gitmek zorunda kaldık. Oraya gittikten sonra eşim sürekli şiddet uyguladı bana. Eve gelmiyordu evde olduğu zamanlarda da bağırp şiddet uyguluyordu. Dayanamadım Urfa’ya kaçıp geldim. Boşanma davası açtım bir oğlum var 2 yaşında o da etkilendi bu durumdan. Şimdi boşanmak istiyorum. Küçük yaşta evlendirildim çok zorluk yaşadım.

K-2: Eşimden yana bir şiddet görmedim zaten annesi yatalaktı. Babası yoktu. Çok zorlandım alışma sürecinde. Daha 16 yaşındaydım bütün evin işi benim üzerimeydi. İlk yıllar çok zorlandım benim de eşimin de psikolojisi bozulmuştu.

K-3: Kocamdan şiddet görmedim ama çok sinirliydi. Korkuyordum ondan. Evden gidince gelsin istemiyordum.

K-4: Evliliğimde düğün sürecinde eşimin ailesi ve benim ailem arasında kavgalar yaşandı. Baba evimden ağlayarak çıktım ve eşim ilk yıllar beni babamlara bırakmıyor annemle tek başıma konuşturuyor bayramlarda bile babamı ziyarete gelmiyordu. Çok kötü zamanlar yaşadım.

K-5: Kocamın ailesinden, kaynanamdan, görümcelerimden çok çektim. Bana hep laf söylüyorlar bir şey yapamayınca kızıyorlardı. Kocamın doğru düzgün bir işi yoktu sonra askere gitti o sırada ailemle bile görüşemiyordum aynı mahalledeydim. Yıllarca evime misafir alamadım. Kaynanamlarla anı evde yaşıyordum. Çocuklar büyüdükten sonra biraz düzeldi ama gençliğim öyle bitti.

K-6: Babamın beni verdiği adamın çocuğu olmuyormuş. Onun için evlenmek istiyormuş. Gelip babama başlık parası vermiş. Benim haberim bile yoktu evleneceğimden. Sonradan bana dediler seni verdik. İzmir'e gelin gideceksin. Hem de birkaç gün içinde. Hazırlandık sonra yola çıktık. Yolda bana dediler bir kuman da var aynı evde yaşayacaksın. Çok ağladım istemedim ama kimse beni dinlemedi bile. Gittiğim akşam kına gecesi yapılacakmış bana bir odaya koydular beni. Beklemeye başladım odada o sırada içeri bir kadın girdi ben ne olduğunu anlamadan beni dövmeğe başladı bağırdım birileri gelip kadını dışarı çıkardı sonradan kadının kumam olduğunu söylediler. Daha evlenmeden dayak yedim. Sonrasında herhangi bir olayda eşimi bana karşı doldurup beni dövdürtüyordu ya da evde kimse yokken en ufak bir şeyden bahane bulup beni vurmaya başlıyordu. Bu yıllarca böyle devam etti.

K-7: Kocama aşık olduğum için onunla kaçtım ama evlendikten sonra hiçbir şey aynı kalmadı. Ailesi beni istemedi hiçbir zaman. Ona bir şeyler söyleyip beni dövmesi için iftira atıyorlardı. Kocam da değişmeye başladı sürekli beni dövmeğe başladı. İşsiz bide parasızlıktan sürekli sıkıntılar yaşıyoruz. Sinirli o yüzden. Çocuklarım olduktan sonra çok fazla dövmemeye başladı şimdi de bizimle ilgilenmiyor. Eve geç geliyor.

K-8: Eşim de ailesi de beni seviyor. Hiç şiddet uygulamadılar. Evin tek geliniyim diye kıymetimi biliyorlar.

Eşlerinden ve ailelerinden şiddet görme durumlarını karşılaştırdığımızda K-2, K-3 ve K-8 eşlerinden ve eşlerinin ailelerinden herhangi bir şiddet görmezken, K-1, K-4, K-5, K-6, K-7 eşlerinden veya eşlerinin ailesinden sözlü veya fiziksel şiddet gördüklerini anlatmışlardır. Anlatılan bu ifadeleri tablodaki oranla karşılaştırdığımızda erken yaşta evlenen kızların şiddet görme ihtimallerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedeni de henüz kendisini savunabilecek özgüvene sahip olmaması ve evliliğinde söz hakkının bulunmamasıdır. Bu şekilde başlayan evliliklerde kızın ailesi başlık parasını aldıktan sonra kızından vazgeçmişçesine bir hale girmekte böyle erkek ve ailesi kızı tamamen sahiplenerek bir nevi emirlerine almak için şiddetle boyun eğdirmeye çalışmaktadırlar. Şiddetin bir çeşidi de bayanın bayana yapmış olduğu şiddettir. Yukarıdaki ifadelerde yer yer eşinin annesi veya kız kardeşleri ve kuma tarafından şiddete uğratıldığından bahsedilmiştir. Bu da göstermektedir ki aile içi şiddette sebep olan durumlardan biri de gelinin çevresindeki bayanlardır.

Dinimizde kadının emanet olarak erkeğe bırakıldığı ve kadının nazik olduğu ifade edilerek, erkeklere kadınlara karşı güzel ahlakla yaklaşılması emredilmiştir. Fakat cahilliğin ve ahlakî boyutun düşük olduğu toplumlarda erkekler kadınlar üzerinde güç gösterisi yapmaktan tarih boyunca vazgeçmemiştir. Bugün hala en modern toplumlarda dahi kadına yönelik şiddetin var olduğu, bununla ilgili yasaların çıkarıldığı ve yer yer var olan yasaların dahi yaptırım gücünün etkisinin olmadığı görülmektedir.

4.11. EVLİLİKLERİNDE SAĞLIK PROBLEMLERİ YAŞAMA ORANLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Evlilik, kadınlarda hormonal bir takım değişikliklere neden olmaktadır. Annelik gibi bir durumla karşı karşıya kalan kadın sağlıklı bir süreç geçirmediği takdirde bazen hayatî olarak kalıcı hastalıklara yakalanabilmektedir. Bu nedenle evlilik ile başlayan hormon değişimleri çocukla beraber daha da artmaya başlamaktadır. Evliliklerde genel olarak görülen bu tür kadınsal hastalıklar erken yaşta yapılan evliliklerde daha kalıcı sorunlar ortaya çıkarabilmektedir. Bunun en

önemli sorunun ise bedensel olarak bireyin tam olarak olgunlaşmamasından kaynaklandığı tespit edilmektedir. Erken evliliklerin, erken ve sık hamileliklere neden olması ve aile planlaması olmadan gerçekleşen doğumlarda anne ve çocuğun fiziksel rahatsızlıklara maruz kaldığı tespit edilmiştir. Uzmanların adölesan olarak tanımladıkları erken yaş hamileliklerinde annenin ya da bebeğin ölüm riski taşıması dikkat çeken önemli konulardan biridir. Fizyolojik anlamda tam olarak gelişmeyen kız çocuğunun bir de hamilelik süreci geçirmesiyle birlikte hem biyolojik hem de psikolojik sıkıntılar yaşaması kaçınılmaz olmaktadır.

Özellikle kırsal kesimlerde erken evliliğe itilen kız çocuklarının hamilelik sürecinde beslenmesi ve bakımı tam anlamıyla düzenli olmamakla birlikte ağır işler yapmaya mecbur kalması, ileriki yaşlarda kalıcı olarak devam edecek hastalıklara yol açmaktadır.

Erken yaşta evlilik yapan bayanlar ile 18 yaş ve üzeri evlilik yapan bayanların evliliklerinde sağlık problemleriyle karşılaşmış ve karşılaşmadıklarını öğrenebilmek ve iki grubu birbiriyle karşılaştırmak adına “Evliliğinizde ve hamilelik sürecinizde herhangi bir sağlık problemi yaşadınız mı?” şeklinde bir soru yönlendirilmiş olup verilen cevaplar sayısal olarak aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 4.15. Evliliklerde Yaşanılan Sağlık Problemi Oranları

Sağlık Problemi Yaşadınız mı?			Evet	Hayır	TOPLAM
Evlendiğiniz Yaş	18 yaş altı	F	11	27	38
		%	18,3	45,0	63,3
	18 yaş ve üstü	F	0	22	22
		%	0,0	36,7	36,7
TOPLAM		F	11	49	60
		%	18,3	81,7	100,0

Tabloya baktığımızda evliliklerinde sağlık problemi yaşayan bayanların %18,3’ü yani tamamı erken yaşta evlenen bayanlardan oluşmaktadır. Bu rahatsızlıkların ise genellikle erken doğum ve gebeliklerinde düşük yapmaları veya düşük tehlikesi yaşamalarıdır. Bu da uzmanların ısrarla üzerinde durmuş olduğu erken yaşta yapılan evliliklerin sağlık problemlerine yol açtığı konusunu destekleyen bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önce üzerinde durduğumuz şiddet konusunun da dolaylı olarak sağlığa etki ettiğini söylemek mümkündür. Çünkü bayanların hamilelik sırasında yaşadıkları stres ve sinir hali gebeliklerine etki

etmekte bu etkilerin de en çok görüldüğü durumlar erken doğum ve düşük riski olarak kendini göstermektedir. Evlilik sürecinin sıkıntılı geçmesi yalnızca kadını yıpratmamakta aynı zamanda bebeğe de zarar vermektedir. Sosyo-ekonomik anlamda da iyi bir durumda olmayan ailelerde yaşanan erken ve sık doğumlar çocuk yetiştirmede sıkıntılara yol açmaktadır. Görüşmeler sırasında konuştuğumuz birçok bayan maddi yetersizliklerden ve kırsal bölgedeki imkânların kısıtlı olmasından dolayı çocuğunu küçük yaşta kaybettiklerini dile getirmişlerdir. Erken yaşta evlenen bayanların dile getirdiği bir diğer durum da geç hamile kalma durumudur. Fiziksel olarak tam anlamıyla olgunlaşmayan bazı bayanların hamile kalmalarında sıkıntılar yaşaması, eşi ve eşinin ailesi tarafından fiziksel ve sözel şiddet görmelerine neden olmuştur.

18 yaş ve üstü evlenen bayanların hamilelik sürecinde herhangi bir problem yaşamamaları bayanların fiziksel ve biyolojik olarak gelişimlerini tamamladıklarının bir kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle erken yaşta evliliklerin yol açtığı sağlık problemleri ülkemizde üzerinde önemle durulan anne-bebek sağlığı açısından yadsınamayacak derecede önem arz etmektedir.

4.12. ÇOCUK SAYILARINA İLİŞKİN BULGULAR

Erken yaşta yapılan evliliklerde dikkati çeken önemli bir nokta çocuk sayılarının fazla olmasıdır. Bunun sebebinin erken yaşta evlenen bayanın daha fazla çocuk sahibi olma potansiyelinin olmasına bağlı olduğunu düşünülebilir. 14-15 yaşlarında evlenen bir bayanın 25-30 yaşlarında evlenen bir bayanla biyolojik olarak aynı olmayacağı ve çok çocuk getirmek için yaşının daha avantajlı olduğu bilinen bir gerçektir. Kırsal bölgelerde küçük yaştaki kızların gelin olarak tercih edilmesindeki sebeplerden biri de budur. Genel olarak tarım ve hayvancılıkla uğraşıldığı için doğan her çocuğun potansiyel işçi olarak algılanması nedeniyle kadının en önemli görevlerinden biri çok çocuk dünyaya getirmektir. Bu nedenle biyolojik sıkıntılar sebebiyle çocuk sahibi olamayan veya az sayıda çocuğu olan bayanların üzerine kuma getirildiği toplumsal olarak bilinen bir gerçektir.

Erken yaşta evlenen bayanların sosyo-kültür yaşantıları ve çevre baskısı sebebiyle çok çocuk sahibi oldukları içinde yaşadığımız kültürden ve saha çalışmasında katılımcılarla kurulan diyaloglardan elde edilen bilgilerdendir. Çok

çocuk sahibi olma konusunda da kadınların hiçbir şekilde aile planlamasına dikkat etmedikleri ve sağlık memurları tarafından bilinçlendirmenin az olduğu, yalnızca bayanlara değil erkeklere de bu konuda bilinç kazandırmak gerektiğine dair yorumlar yapılmıştır.

Tablo 4.16. Çocuk Sayısı Oranları

Çocuk Sayısı			0	1	2	3	4	5	6+	TOPLAM
Evlen diğini	18 yaş altı	F	2	3	4	4	11	7	7	38
		%	3,3	5,0	6,7	6,7	18,3	11,7	11,7	63,3
z Yaş	18 yaş ve üstü	F	2	6	6	6	1	1	0	22
		%	3,3	10,0	10,0	10,0	1,7	1,7	0,0	36,7
TOPLAM		F	4	9	10	10	12	8	7	60
		%	6,7	15,0	16,7	16,7	20,0	13,3	11,7	100,0

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi çocuk sayıları beş ve üzeri olan bayanların hemen hepsi erken yaşta evlenen bayanlardır. Bu oranları genel olarak karşılaştırdığımızda 18 yaş altı evliliklerde %18,3'ü 4 çocuk sahibi, %11,7'si ise 5 çocuk sahibidir. Erken yaşta evlenen bayanların çocuk sayısı oranları bu aralıkta yükselirken, 18 yaş ve üzeri evlilik yapanlarda ise 1-3 çocuk sahibi olanların oranı genel olarak %10 aralığında seyretmektedir.

Çok çocuk sahibi olma konusunda daha önce görüştüğümüz bayanlardan hiç birinin bahsini açmadığı bir olay hakkında Kadın Destek Merkezi yöneticisi, önemli bir konuya değinerek olaya farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Çok çocuk sahibi olmaları konusunda şu sözleri sarf ederken evlilik sürecinde ve sonrasında çiftler üzerindeki mahalle baskısının ne kadar etken olduğu görülmektedir. Bu konudaki ifadeleri şöyledir:

“Yaşanan sıkıntılardan biri erken yaşta evlendirilen bu kız çocuklarının çoğunlukla bir yıla yakın bir süre içerisinde anne olmaları. Küçük yaşta anne olan bu çocuk gelinler anneliğin tam olarak ne olduğunu bilmediği için çocuğuna yaklaşımı bir anne gibi olamıyor. Çocuğun ya da eşin onlar için bir önemi yok. Her şey mecbur olduğu için yürütülüyor. Aile bağlarının çok sıkı olduğu görülüyor aslında ama öyle değil aslında. Çocuk sayısı ailelerde çok fazla olduğu için maddi ve manevi birçok sıkıntıyla karşı karşıya kalınmakta. Bu kadar fazla çocuk

yapmalarının nedenini sorduğumuzda da aldığımız cevaplar bizi şaşırtmış olsa da bu düşünce bir zihniyet olarak devam etmektedir. Çok çocuk, aile içerisinde kavganın, huzursuzluğun olmadığına ve kadının eşi tarafından çok sevildiği anlamına gelmektedir. Bu nedenle hamile bir kadın diğer kadınların arasında kendisini eşi tarafından çok sevilen bir kadın olarak hissetmeye başlıyor. Bu şekilde aile planlaması olmadan, çocuk bakımı düşünülmeden doğumlar gerçekleştiriliyor.”²²¹

Bu durumda annelik bilincini tam olarak kavrayamayan kız çocuğu ne eşinin isteklerini karşılayabilmekte ne de çocuğuna tam anlamıyla bir annelik yapabilmektedir. Bu nedenle kız çocuklarının kendisini evliliğe ve bununla beraber anneliğe hazır hissetmesi kurulacak yuva için hassas bir konudur. Bununla beraber erkeğin de bu konularda eşinin destekçisi olması kadın için güçlü bir sığınaktır. Ondandır ki çiftler arasında olgunca yaklaşımların olmadığı yuvalarda yetişen çocukların psikolojik bir takım rahatsızlıkların ortaya çıkabileceği muhtemeldir.

18 yaş ve üzeri bayanların çocuk sayılarının az olmasına baktığımızda ise çalışan bayanların ağırlıkta olması ve bu nedenle çocuk sayılarını 1-3 arası olarak belirlemeleri planlı bir aile hayatlarının göstergesidir. Bu noktada aile planlamasına dikkat eden olgun bireyler kendi isteklerine göre çocuk sahibi olmakta ve bununla beraber çocuklarına kaliteli bir yaşam sunma çabasına girmektedirler. Bu sebeple bayanın olgun olması kurduğu ailenin sıhhatli bir şekilde devam etmesi için hayati önem taşımaktadır.

4.13. BAYANLARIN EVLİLİKLERİNE DAİR BUGÜNKÜ DÜŞÜNCELERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bireyin istemediği bir hayata sürüklenmesi ve bundan dolayı hayatında istemediği olaylar yaşaması pişmanlık hissi uyandıran durumlardandır. Bu nedenle evlilik gibi önemli bir olgunun bireyler üzerinde oluşturduğu durum sonrasında bakış açılarının nasıl olduğu ve ruh dünyalarının bundan nasıl etkilendiği yapılan araştırma açısından önem arz etmektedir. Örneklem gruba “ Bugün yine aynı kişiyle aynı durumda evlenecek olsaydınız “evet” der miydiniz?” diye soru yönlendirilmiş olup, verilen cevaplar aşağıdaki tabloda sayısal olarak sunulmuştur:

²²¹ Kişisel Görüşme, 20 Nisan 2015.

Tablo 21’de görüldüğü gibi 18 yaş altı evlilik yapan bireylerin %55’i bugün yapmış oldukları evliliklerden dolayı pişmanlık duyduklarını belirtirken yalnızca %8,3’ü tekrardan evet diyebileceklerini belirtmişlerdir. Oranın daha çok hayır cevabında yüksek oluşunun sebepleri ise hayır cevabını veren bayanların evliliklerinden memnun olmamalarından kaynaklanmaktadır. Eşlerinin genel itibari ile maddi durumlarının düşük oluşu, ekonomik özgürlüklerinin olmayışı, eşinin ailesinden küçük yaşta baskı görmeye başlaması, bununla beraber küçük yaşta evlendiği için tam olarak çocukluğunu ve gençliğini yaşayamamış olmasından dolayı yapmış oldukları evlilikten yakınmışlardır.

Tablo 4.17. Evliliğe Dair Bugünkü Düşüncelerin Oranları

Tekrar ‘Evet’ Der miydiniz?			Evet	Hayır	TOPLAM
Evlendiğiniz Yaş	18 yaş altı	F	5	33	38
		%	8,3%	55,0%	63,3%
	18 yaş ve üstü	F	10	12	22
		%	16,7%	20,0%	36,7%
TOPLAM		F	15	45	60
		%	25,0%	75,0%	100,0%

18 yaş ve üzeri evlilik yapan diğer katılımcı grubun cevaplarını incelediğimizde ise evliliklerine tekrardan evet diyebileceklerin oranları %16,7 iken hayır diyenlerin oranları ise %20’dir. İki grubu da incelediğimizde evlilik hayatından pişmanlık duyanların sayısı yadsınamayacak derecededir. İki grup incelendiğinde “Evet” cevabını verenlerin özellikle sevdikleri kişilerle evlenmesi, eş seçimini kendilerinin yapması bu noktada önemli bir etken olmuştur. Hayır diyenlerin ise evliliklerinin ailelerinin kararıyla gerçekleşmiş olması ve evlendikten sonra evliliklerinde problemler yaşanması bu cevabın verilmesinde önemli bir unsurdur.

Bayanların bu soruya verdikleri cevapları etkileyen en önemli etkenlerden biri bayanların evlendikleri yaş olarak karşımızda dururken diğer bir etken ise bireylerin evlilik tercihini kendi iradeleriyle vermeleridir. Evlilik kararını bireyin kendisi vermişse, severek evlenmişse, eşyle arasında herhangi bir problem yaşanmamışsa evliliklerine dair pişmanlığın yaşanmadığı verilen cevaplarda kendisini gösterirken, evlilikleri kendi kararıyla olmayan ve eşyle ya da eşinin ailesiyle problem yaşayan bayanların evliliklerine dair bugünkü düşünceleri daha olumsuz ve pişmanlık içermektedir. Bununla beraber iki grupta da “evet” diyenlerin içinde yapmış oldukları evlilikleri kadere bağlayarak “kaderimdir ne yapayım?”, “Kader, insanın

dili bağlanır” şeklinde daha çok dinsel bir bakış açısıyla yaklaşarak teslimiyetçi bir yaklaşımda bulunanların varlığı da konumuz açısından burada dile getirilmesi gereken önemli bir husustur.

Odak grup görüşmelerinde katılımcılara yönlendirdiğimiz “Evliliğinizle ilgili bir pişmanlık duyuyor musunuz? Erken yaşta evlilikte ne gibi sıkıntılar yaşadınız?” şeklindeki soruya sırasıyla verdikleri cevaplar aşağıdaki gibidir:

K-1: “Yetim olduğum için evleneyim diye amcalarım baskı yapıyordu bu baskılara karşılık veremiyordum, elimden bir şey gelmeyince kaderime razı oldum. Okulumu yarıda bıraktırdılar bana fakat bazen hala okulu rüyamda görüyorum. İnsanlar bunu dinde olduğu için değil bence sadece çevreden laf, söz gelmesin diye yapıyorlar. Ama kızlara evlenmek isteyip istemediğini hiç sormuyorlar.”

K-2: “Evliliğimden dolayı hala ailemi affedemedim. Zor zamanlar geçirdim evliliğimde. Mecburen o aileye alışmak zorundasınız. O yaşta evlenince kız çocuğu iradesini kullanamıyor, eziliyor. Hem eşi hem de akrabaları tarafından eziliyor. Bir kız çocuğu işini eline alıp evlenmeli. Çok zorluk çekiliyor.”

K-3: “Evlendiğim ilk yıl eşimden çok korkuyordum. Evden çıkınca tekrardan dönmesin istiyordum. Sürekli ağlıyordum baba evime dönmek istiyordum. Hep babam beni gelip götürecekt diye bekliyordum. Baba evime gidince kendi evime dönmek istemiyordum. Sonrasında çocuklarım olunca anlamaya başladım ama erken yaşta evlilik çok zor bir şey. Kız çocuğunun yaşının büyük olması daha önemli bazı şeyleri anlayabilmesi için.”

K-4: “Evlenirken yaşım küçüktü ailemle eşimin ailesi arasında kavgalar oldu. Bu yüzden ailelerin arasında kaldım. Eşim ailemi istemiyordu. Ben evliliğimde ilk yıllar hep acı çektim unutamıyorum o günleri. Şimdi kız kardeşlerim de kendi çocuklarım da okusun erken evlenmesin diye çaba gösteriyorum. Evliliğin sorumluluğu ağır çocukların kaldıracağı bir şey değil.”

K-5: “Keşke başka şekilde bir hayatım olsaydı diyorum bazen. Eşim işsiz çocuklarım büyüdü. Küçüktüm diye ilk yıllar çok çektim eşimin ailesinden. Erken yaşta evlilik çok zor ben kendi kızlarımı okutmaya çalışıyorum ellerinde bir diploması olsun bari.”

K-6: “Çok pişmanım. En çok babama anneme kızıyorum. Bizi başlık parası için verdiler. Çok acı çektim ama kimse görmedi. Çocuklarımı sevmeye bile hasret kaldım. Evlendirmeselerdi keşke benim kızımı da erken yaşta evlendirdiler engel olamadım. Ama kızım dayanamadı. Çok baskı gördü diye kaçtı geldi tekrardan. Kızlar için evlilik çok zor. Yaşı küçük olunca hep eziliyor.”

K-7: “Keşke hiç kaçmasaydım. Çok pişman oldum. Küçüktüm zannettim ki sevince hep öyle gidiyor ama çocuklukmuş. Eşim çalışmıyor maddi durumumuz çok kötü zor bela bu evi yapabildik ama boyamaya kapılarını pencerelerini takmaya bile paramız yok. Böyle oturuyoruz. Kızlar erken evlenmesin benim durumum ortada işte erkekler evlendikten sonra değişebiliyor.”

K-8: “Ben ilk başta istemedim ama sonradan İstanbul’da yaşayacağımı düşünürce kabul etmek istedim. Çünkü köyde sürekli kardeşlerime bakıyordum, anneme yardım ediyordum. Babam tamam demişti zaten ama ben de kabul etmeye niyetliydim. Sonra hemen nişan oldu. Okuldan çıktım zaten okula gitmek istemiyordum. Düğünümüz çok geçmeden oldu İstanbul’a gittik. Kaynanamla aynı evde yaşıyoruz. Ama ben mutluyum iyi ki evlenmişim. Kızımı da küçük yaşta evlendirmek isterim.”

Katılımcı grubun verdiği cevaplara bakıldığında katılımcılardan yalnızca K-8 evlendiği için pişmanlık duymadığı belirtirken, K-3 pişmanlık konusunda net bir şey söylememiştir. K-1,K-2,K-4,K-5,K-6 ve K-7 yaşamış oldukları evlilik hayatından mutluluk duymadıklarını başka türlü bir evlilik hayatı geçirmek istediklerini ifade etmeye çalışmışlardır. Bu durumda katılımcıların evliliğinde sıkıntı çekmeyen, kendi ifadesiyle baba evinden daha rahat bir konfora kavuşan K-8 dışında erken yaşta evliliği tasvip etmedikleri görülmüştür. Buradan da bireylerin yaşamış oldukları refah seviyesi ile evliliğe bakış açılarının doğru orantılı oldukları sonucuna ulaşılması mümkündür. Erken yaşta evlenmiş olan bu katılımcıların büyük çoğunluğunun kendi çocuklarını erken yaşta evlendirmek istemeyişlerinde yaşadıkları acı tecrübelerin etkisinin büyük bir payı olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak bu konu ile ilgili görüşülen bayanların ve bunların yanı sıra odak grup görüşmelerinde katılımcıların evliliklerine dair bugünkü düşüncelerinin olumlu veya olumsuz olmasında, eşleriyle aralarındaki diyalogların, eşinin ve ailesinin ekonomik durumlarının, eşinin ailesiyle olan yaşantılarının etkili olduğu

görülmektedir. Evliliklerinde pişman olan bayanların umdukları gibi bir evlilik geçirmemeleri ve zaman zaman şiddet görmelerinden kaynaklanırken, evliliklerinde olumlu bir düşünceye sahip olan bayanların ise genelde kendi ailelerinden dahi iyi bir sosyo-ekonomik durumda olan ailelere gelin gitmesi ve köyden kente göç etmesinin etki ettiği gözlemlenmektedir. Bu nedenle araştırmanın kilit noktasını oluşturan din algısı üzerinden hareket edildiğinde dinî hassasiyetin, evlilikte bir kıstas olmadığı genel olarak ulaşılan bir yargıdır. Yalnızca dinî bir sebebe bağlayarak erken yaş evlilikleri üzerinden İslam dinine karşı bir propaganda oluşturmak toplumun sosyal yapısına aykırı bir yaklaşımdır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Çalışmanın bu bölümünde, ülkemizde her dönem varlığını hissettiren erken yaş evliliği konusunda dinin etkisinin olup olmadığı ya da dine yöneltilen eleştirilerin haklılık payının bulunup bulunmadığı incelenmiştir. Ayrıca erken yaşta evliliğe neden olan başka değişkenlerin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada nitel ve nicel verilerin harmanlandığı karma yöntem kullanılarak, erken yaşta evliliği tecrübe eden bayanlar ile 18 yaş ve üstü evlilik yapan bayanların evlilikleri hakkındaki görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Öte yandan doküman taraması ve bulguların analiziyle elde edilen verilere dayanılarak ulaşılan sonuçların alan yazındaki ilgili araştırmalarla karşılaştırılarak tartışılmasına çalışılmış ve nihayetinde bu sonuçlardan hareketle ortaya konulan önerilere yer verilmektedir.

Araştırma Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde erken yaşta evlilikler ve din algısına yönelik bütüncül bir bakış açısı geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu konuya dair alan yazında yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu araştırma esnasında görülmüş, araştırmanın din algısı ile ilgili elde ettiği verileri içeren çalışmalar ile karşılaştırması bu sebeple güç olmuştur.

Araştırmaya “Erken yaşta evlilik ve din algısı arasındaki ilişki hangi boyutta olduğu şu üç soruya cevap üreterek belirlenmeye çalışılmıştır. Bunlar *I*-Din erken yaşta evlilik üzerinde engelleyici midir? *II*-Teşvik edici midir? *III*- Erken yaşta evlilik ile dinin herhangi bir ilişkisi bulunmakta mıdır? Bu bağlamda erken yaşta evliliğin nedenleri bir yandan araştırılırken diğer yandan kişilerin din algısının bu evlilikler üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkisinin olup olmadığı araştırılmaya çalışılmıştır. Yapılan bu araştırmanın mevcut araştırmalardan farkı, 18 yaş ve üstü evlilik yapan bayanlar ile 18 yaş altı evlilik yapan bayanların, evlilik hayatları hakkındaki görüşlerini anlayabilmek ve iki grup arasındaki farklılıkları nicel olarak ifade etmektir.

Yapılan alan yazın taraması sonucunda erken yaş evliliği ve din algısı arasındaki ilişkiyi doğrudan ortaya koyan çalışmalara rastlanmadığı için mevcut çalışmalardan araştırmamızın konularına yakın bulgular elde edilen araştırmalar

bulunmaya ve bu çalışmalarla karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Sınırlı hareket imkânı tanıyan bu çalışmalar nedeniyle araştırmamızın bulgularını tartışacak zemin istenildiği gibi oluşmamıştır. Ancak bu çalışmaların yeterli düzeyde olmaması nedeniyle araştırmamızın bulgularını karşılaştıracak ve tartışacak zemin istenildiği gibi oluşmamış ve bu eksiklik araştırmamızın amacı veya problem cümlesiyle yumuşak kesişmeler gösteren kimi çalışmalar tespit edilerek telafi edilmiştir.

Çalışma açısından mihenk taşı kabul edilen dinî yaşantı ve din algısının erken yaş üzerindeki etkisi incelenirken, bazı kesimlerin erken yaş evlilikleri konusunda özellikle muhafazakâr kesimleri hedef alan ve din mefhumunu kötüleyen yaklaşımları bizi bu konuda araştırmaya sevk eden önemli bir etken olmuştur. Araştırmanın din boyutu araştırılırken üç alt boyuta ayırarak farklı bakış açıları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bunlardan birinci alt boyutta; dinin erken yaş evlilikleri üzerinde teşvik edici etkisinin olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Bu boyutta erken yaş evliliğini dinî hassasiyetler sebebiyle hoş görerek ve bu gerekçeyle yapılan evlilikler incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmamızda 18 yaş ve üstü bayanlara da uyguladığımız yapılandırılmış formlar sonucu dinî hassasiyetin, yalnızca 18 yaş altı evlilik yapan bayanların aileleri için değil 18 yaş ve üstü evlilik yapan bayanların aileleri için de önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Türk toplumunda İslam dininin sosyal hayata etki etmesi nedeniyle evlilik kurumu da bundan etkilenmiş ve evliliğin İslam dininde önemle üzerinde durulmasından dolayı toplum, evliliğe manevi bir anlam yüklemiştir. Çalışmanın varsayım kısmında da üzerinde durulduğu gibi erken yaşta evliliklerde İslam dininin doğrudan etkilemesinden ziyade dinin dolaylı olarak kültür üzerinde etki oluşturmasından kaynaklandığı sonucu varsayımımızı destekler niteliktedir.

Araştırmada ikinci alt boyut olarak dinin erken yaş evlilikleri üzerinde engelleyici etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucu İslam dininin erken yaşta yapılan evlilikler üzerinde engelleyici boyutunun da varlığına ulaşılmıştır. Araştırmamızın alan yazında bahsedildiği gibi Hz. Peygamber, iradesi sorulmadan kız çocuklarının evlendirilmesini kabul etmemiş bu konuda sahabeleri uyarmıştır. Bununla beraber erken yaş evliliklerinde dinî temel olarak ortaya atılan Hz. Peygamber ve Hz. Aişe'nin evliliği konusunda da literatür kısmında yapılan

açıklamalarla bu konuda eleştirilerin olduğu vurgulanmıştır. İslam dinî evlilik kurumuna değer vermiş olsa da bu evliliklerin bireylerin isteğiyle yapılan evlilikler olduğu unutulmamalıdır. Din erken yaş evlilikleri üzerinde engelleyici boyutu incelenirken İslam dini ve erken yaş evliliği konusunda güncel bir olaya temas etmek konumuzun önemini bir kez daha ortaya çıkaracaktır. Erken yaş evliliği ve din arasındaki ilişkisi hakkında alan yazında yapılan taramalar sonucu Osmanlı Devleti'nde bu konuyla ilgili tedbir olarak alınan hukuk maddesine rastlanmıştır. Söz konusu madde, 1917 tarihli Aile Hukuku Kararnamesi'nin 6. maddesidir. Bu maddede küçüklerin evlendirilmesi kanun ile yasaklanmıştır. Özellikle belli bir yaştan önce velileri tarafından evlendirilmemesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu karara bakıldığında erken yaş evliliğinin hukukî bir temele dayandırılması İslam'ın getirdiği bir zorunluluk olmadığını göstermektedir. Osmanlı Devleti'nde nikâh her ne kadar imam tarafından yapılıyor olsa da kadının verdiği izinname ile muhtarın nikâh sonrası nikâhı kütüğe tescillemesi bu nikâhın resmî nikâh olduğunu göstermektedir. Bu nedenle 2017 Temmuz ayında meclise sunulan Nüfus Hizmetleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı, bugün imamların gayr-i resmi kıydıkları nikâha resmîyet kazandırılması yönünden önemlidir. Bu çalışmanın erken yaşta evliliğin azalmasına katkı sağlayan bir uygulama olma ihtimali yüksektir. Çünkü Türk toplumunda her ne kadar resmî nikâh kıyılrsa da toplumun büyük bir çoğunluğu tarafından dinî nikâhın kıyılmasıyla evlilik meşruluk kazanmaktadır. Bu nedenle toplum için önemli olan bu unsur, menfaatler doğrultusunda kullanılarak küçük yaşta kızların evliliklerine sebep olmaktadır. Bu sebeple din görevlilerine, dinî nikâh kıyma yetkisi verilerek dinî nikâhlara resmîlik kazandırılarak gayr-i resmî kıyılan nikâhlar azaltılmaya çalışılabilir.²²²

Araştırmanın üçüncü ve son olan alt boyutunda, erken yaş evlilikleri ile din mefhumunun olumlu ya da olumsuz etkisinin bulunmaması araştırılmış ve dinin erken yaş evliliği üzerinde nötr olduğuna dair ulaşılan verileri aşağıdaki gibi saymak mümkündür. Evliliğinde ailesinin dinî hassasiyet aramadığı veya bu sebeple erken yaşta bir evliliğe itilmediğini ifade eden bayanların oranı %46,7'dir. Bunlardan %30'u 18 yaş altı evlilik yapan bayanlardan oluşurken, %16,7'si de 18 yaş ve üstü evlilik yapan bayanlardır. Bu bayanların cevaplarına bakıldığında, evliliklerinde dinî

²²² Mehmet Âkif Aydın, *Hukûk-ı Âile Kararnâmesi*, İstanbul , DİA XVIII., 1998 , s. 314. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c18/c180178.pdf>.

hassasiyetten ziyade farklı faktörlerin etken olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Yalnızca din olgusu üzerinden hareket ederek, erken yaşta evlilikler konusunda suçlayıcı bir dil kullanmak, gerçekleri açığa çıkarma konusunda yetersiz kalmaktadır. Bu konuda araştırmamızda odak grup görüşmeleri sonucunda katılımcıların cevapları ailelerin kız çocuklarını erken yaşta evlendirmeleri ve damat adayı seçiminde erken yaş evliliğini sünnet olarak görmesi veya damat adaylarının dindar oluşu gibi sebeplerin dikkate alınmadığı daha çok maddi durum, akrabalık bağı gibi faktörler sebebiyle kızlarını evlendirdiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Varsayımlarda bahsi geçen ekonomik durumun erken yaş evliliklerinde önemli faktörlerden biri olduğu çalışma sonucunda ulaşılan ve varsayımımızı destekleyen bir sonuçtur. Erken yaş evliliği yapan kız çocuklarının daha çok ekonomik geliri düşük kesimlerdeki ailelere mensup olmaları bu varsayımın gerçekte karşılık bulduğunu göstermektedir.

Bu üç boyuta bakıldığında din ve erken yaş evliliği arasında bir bağın olduğuna ulaşıldığı gibi dinin erken yaş evliliği üzerinde herhangi bir yaptırım gücünün olmadığı sonucuna da varılmıştır. Dinin erken yaşta evliliklere yol açtığına dair ısrarcı bir zihniyetin varlığı inkâr edilemez. Fakat alan yazında yapılan tüm çalışmalara baktığımızda ortak payda dinin yanlış algılanması şeklinde tezahür edildiği söylenebilir. Hakeza TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun 13.05.2009 yılında bir alt komisyon oluşturarak Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme yapılması kararı alınmıştır. Bununla ilgili çalışmalar, bu konuya dair sonuçları daha iyi ve daha doğru okumamız açısından elzemdir. 2010 tarihinde gerekli düzenlemelerle birlikte hazırlanan raporda, erken yaş evlilikleri ve din konusuna ayrı bir başlık tahsis edilmiş ve bu başlık altında bir takım açıklamalar yapılmıştır. Raporda evliliğin erken yaşta yapılmasının meşrulaştırılmaya çalışıldığı fakat bunun herhangi bir ilmî ve dinî temelinin olmadığı vurgulanmıştır. Nikâhın taraflar arasında bir güvenlik sözleşmesi mahiyetinde olduğu bu nedenle tarafların hür iradesi olmadan böyle bir sözleşmenin geçerli olmayacağı belirtilmiştir. İslam'da kadının haklarının gözetilmesi ve evlilik kurumunda bu ortamın oluşturulmasının İslam'ın önemli ilkelerinden olduğu vurgulanarak ailelerin zorla evlendirmeleri eleştirilmiştir. Dolayısıyla dine dayandırılmaya çalışılan erken yaş evlilikleri için temellendirilmeye çalışılan argümanların temelinin olmadığı altı özenle

çizilmiştir. Raporun sonuçlarına bakıldığında araştırmadan elde edilen veriler söz konusu araştırmamın katılımcılarının yorumlarıyla birbirini destekler niteliktedir.²²³

Araştırmamızdan elde edilen bulgulara göre erken yaşta yapılan evliliklerde yalnızca din algısı boyutunun baskın olmadığı, başka faktörlerinde bu noktada etkin olması nedeniyle araştırma bulguları üzerinden farklı boyutlara yönelerek bunlar üzerinde durmanın önemli olduğu düşünülmüştür. Din algısı boyutu yukarıda üç alt boyuta ayrılarak incelenmeye çalışılmıştır. Bunun dışında erken yaş evliliklerinde, din algısından ziyade eğitim, gelenek-görenek ve diğerler etkenler şeklinde üç boyutun varlığına ulaşılmış, bu boyutların ne gibi etkilerinin olduğu, hangi düzeyde etki ettiği üzerinde durularak araştırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda araştırmamın sonuç kısmında din algısı değişkeninin yanı sıra mezkûr değişkenlerin de tartışılmasında fayda mülahaza edilmiştir.

Erken evliliklere sebep olan etkenler ile ilgili yapılan birçok çalışmada olduğu gibi araştırmamızda da, erken evliliklerde eğitim boyutu mihenk taşı olarak karşımıza çıkmıştır. Erken yaşta evlilikler ile eğitim arasında ters orantının olduğuna dair araştırmamızın başında varsayımlar içerisinde ortaya koyduğumuz bu sav, hem araştırma sonuçlarımıza bakıldığında hem de bu alanda yapılan yukarıda belirttiğimiz mevcut çalışmaların sonuçlarıyla desteklenmektedir. Yapılmış olan çalışmalar ile söz konusu araştırmamızın oranlarını karşılaştırdığımızda görülen o ki araştırma için Şanlıurfa örneklemini üzerinden yola çıkılarak oluşturulan örneklem gruptan gerçeğe yakın veriler elde edilmiştir. Farklı bölgelerde yapılmış olmasına rağmen, güvenilirlik ve geçerliliği konusunda hassasiyet gösterilen nicel çalışma sonucunda ulaşılan bu verilerin diğer çalışmalarla birbirine yakın değerler çıkması nedeniyle, araştırmamızın bu alanda yapılacak başka çalışmalara kaynaklık etme açısından fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu alanda yapılmış olan çalışmalardan elde edilen bulgulara göre, erken yaşta evliliğe sebep olan en büyük etkenlerden biri olarak kız çocuklarının eğitim hayatından uzaklaştırılmasını saymak mümkündür. Bu nedenle erken yaşta evlilik oranlarını düşürmek için öncelikle bu noktada geliştirilebilecek eğitim politikalarına ihtiyaç olduğu sonucuna varılmaktadır.

²²³ TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, *Erken Yaşta Evlilik Hakkında İncelemeler Yapılmasına Dair Rapor*, (Ankara:TBMM Yayınları, 2010), 24.

Kız çocuklarının eğitim hayatından alınması bugün toplumda doğru karşılanmayan bir tutum olduğu gibi dinimizde de bayan erkek her Müslüman'ın ilim görmesi farz kılınmıştır. Bu nedenle tasvip edilmeyen bir durum olan eğitimsizlik, hem toplumca hem de dinimizce hoş görülmeyen bir tutumdur. Bu nedenle İslam dininin getirdiği emirleri tam olarak idrak edemeyen bireylerin, çocuklarına karşı yanlış kararlar aldığı ve bunun altında yatan en önemli sebebin de yanlış din algısı olduğunu söylemek mümkündür.

Erken yaşta evlilik konusunda bir diğer boyut gelenek ve töre boyutudur. Kız çocuklarının evliliği kabul etmede geleneğin ve törenin etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Evlilik olgusu bireylerin sosyal yaşantısında nirengi noktası sayılabilecek bir konumdur. Ülkemizdeki aile bağlarının güçlü olması ve evliliğin yaygın olması nedeniyle, toplumun değerleri ve normları sosyal hayat üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bu etkilerden biri de bireylerin evliliği kabul etme veya evliliğe itilme sebepleridir. Bu sebepler bölgesel özellikler ve demografik özelliklerinden kaynaklanan bir takım değişikliklere göre farklılaşabilmektedir. Araştırma sırasında örneklem grubun evlilik sebeplerine aile baskısı olarak verdikleri cevaplar da bu boyut içerisinde tartışılmaya dâhil edilmiştir.

Sonuç olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesinde genel olarak evliliklerde gelenek ve törenin baskın olduğu yapılan çalışma sonucu elde edilen verilerdendir. Elde edilen verilere göre kız çocukları evlilik kararlarını belli kişilerin veya faktörlerin etkisiyle kabullenmişlerdir. Tüm bu durumlara veya faktörlere baktığımızda kız çocuklarını evliliğe sürükleyen durumlar arasında görücü usulü ve aile baskısı önemli bir etkidir. Günden güne etkisi azalsa dahi geleneksel yaşantının hüküm sürdüğü bölgelerde evliliklere etki eden en önemli sebeplerden biri aile baskısı, bir diğeri töredir. Bunun yanı sıra 18 yaş altı ve 18 yaş ve üstü evlilikler arasındaki farklara bakıldığında bireylerin yaşları büyüdükçe kendi kararlarıyla evlendikleri ve ailelerin bu duruma saygı duyduğu sonucuna ulaşılabilir. Geleneğin ve törelerin yaşı küçük çocuklar üzerinde yaptırım gücünün daha fazla olduğu, yaşı 18 üzeri olan bireylerin evlilik seçimlerinde kendi kararlarını devreye koyduğu araştırmamız açısından kayda değer bir bulgudur. Araştırmanın başında varsayımlar içerisinde kırsal bölgenin ve kırsal bölgedeki geleneksel yaşantının bu evlilikler üzerinde önemli bir etkisinin olabileceği öne sürülmüştü. Yapılan görüşmeler, alan

yazın araştırmaları, alanda yapılan diğer çalışmaların sonuçlarına bakıldığında bu varsayım desteklenmektedir. Böylece evlilikte etkin olan gelenek boyutunun küçümsenmeyecek derecede önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle ailelerin evlilik kararları konusunda zorlama yoluna gittiği takdirde hukukî açıdan yaptırımların uygulanması ve bunlarla ilgili yeterli bilgilendirilmelerin yapılması erken evliliklerin sayısında oransal düşmelerin gözlenmesi için önemlidir.

Yukarıda ayrı ayrı ifade edilen bu boyutların dışında erken yaşta yapılan evliliklere sebep olan bir diğer unsur sosyo-ekonomik boyuttur. Araştırma boyunca yapılan alan yazın taramasında ve görüşmeler sonucu elde edilen veriler sonucunda maddi durumu kötü olan aileler kız çocuklarını daha erken yaşlarda verirken, maddi durumu iyi olan aileler kız çocuklarının eğitim hayatını ve kariyerini öncelikli tutmaktadırlar. Çalışmamız esnasında Eyübiye, Harran, Bağlarbaşı gibi mahallerde ikamet eden kız çocuklarının daha erken yaşta evlendikleri, eğitim hayatına kk yaşlarda son verildiğine tanık olunmuşken, Karaköprü, Yenişehir semtinde oturan bayanların daha geç yaşta evlilik yaptıklarına ulaşılmıştır. Böylece ailenin ikamet ettiği yerin buna bağlı olarak maddi durumun bu konuda etki ettiği gözlenmiştir. Odak grup görüşmelerinde de seçilen bayanların hepsi erken yaş evliliği bayanlar olup şanlıurfa'nın maddi geliri düşük kimselerin yařadđı semtlerde ikamet etmekte olan bayanlardır. Bundan yola çıkararak da yine bu bayanların ailelerinin geçim sıkıntısı nedeniyle kız çocuklarını erken yaşta evlendirdiği gözlenmiştir. Yoksul ailede yaşayan kız çocuğunun bazen bu hayattan kurtulabilmek için kendi tercihiyle de evliliği isteyebildikleri sonucu çalışmamız sırasında elde ettiğimiz vurgulardan biridir.

Türkiye'nin başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu olmak üzere bu iki bölgesinde ve diğer tüm bölgelerinde üzülmesi gereken bir sorun haline gelen, uluslararası platformlarda da çokça ses getiren erken yaş evlilikleri bu çalışmada incelenmeye çalışılmış ve bir takım sonuçlara ulaşılmıştır. Genel olarak ülkemizde erken yaş evliliklerinde azalma görülürken Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde oranların Türkiye'deki diğer bölgelere nazaran fazla olması bu konuda hala sıkıntılıların yařandđını, bu bölgelerde çalışmaların arttırılması gerektiğini ve halkın hem gelenekler konusunda hem de dinî konuda doğru bir şekilde bilinçlendirilmesi gerekliliğini vurgulamak önem arz etmektedir.

Toplumda var olan olgular üzerinde bir takım faktörlerin etki ettiği bilinen bir gerçektir. Erken yaş evliliği de toplumun önemli bir olgusu haline gelmiştir. Bu araştırma da başta din algısıyla ilişkisi anlaşılmaya çalışılan erken yaş evlilikleri üzerinde başka faktörlerin de etki ettiği görülmüştür. Bu sebeple yalnızca dinin etki etmeyeceği muhakkak başka faktörlerin de bu konuda araştırılması gerekeceğine dair en baştaki savımız araştırma sonucuyla birlikte haklılık payını yakalamıştır. Araştırma boyunca katılımcılar ve örneklem grupla yapılan görüşmeler sonucu 4 boyuta ulaşılmıştır. Bu boyutlar din, eğitim, gelenek-töre ve ekonomi şeklinde sıralanabilir. Her bir boyutta ulaşılan bulgular ve alan yazında bulunan çalışmalarla kritik edilmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmanın temelini oluşturan din boyutuna bakıldığında dinin erken yaşta yapılan evlilikler üzerinde teşvik edici yanlarının bulunduğu gibi engelleyici yanları da vardır. Kişilerin dine bakış açısı bu konu üzerinde önemli bir etkidir. Din mefhumu eğer toplumdan tarafından yanlış algılanmış veya bazı bilgiler eksik ve hatalı olarak öğrenilmişse bir takım üzücü sonuçlara yol açmaktadır. Sonuç olarak erken yaş evliliklerinde din algısı erken yaş evliliklerinde dinin yanlış algılanması sebebiyle birçok yanlış uygulamanın din adı altında yapıldığı görülmektedir.

Eğitim boyutunda ulaşılan sonuç erken yaş evlilikleri ile din boyutunun ters orantılı olduğudur. Eğitim seviyesinin yüksek olduğu bölgelerde ve ailelerde erken yaşta yapılan evlilik oranı düşerken, eğitim seviyesi düşük olan kesimlerde ise erken yaşta yapılan evliliklerin oranı yüksek çıkmaktadır.

Geleneksel yapının hala sürdürüldüğü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yapılan birçok erken yaş evliliğinin temelinde gelenek kaynaklı sebepler yer almaktadır. Bunun en önemli kanıtı da akraba evliliklerinin oranlarının yüksek olmasıdır. Geleneğin hüküm sürdüğü bölgelerde erken yaşta yapılan evliliklere çıkarılan seslerin kısık olduğu, ailelerin dahi bazen istemediği halde toplum baskısından çekindiği için bu evlilikleri kabullendiği sonucuna varılmıştır.

Son olarak erken yaşta yapılan evliliklerde sebep olarak gösterilen boyut sosyo-ekonomik boyuttur. Bu boyutta sosyo-ekonomik gelir ile erken yaş evlilikleri arasında ters orantı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Maddi geliri düşük ailelerde erken yaşta yapılan evliliklerin oranlarının yüksek olduğu, maddi geliri yüksek ailelerde ise erken yaşta yapılan evliliklerin oranının düşük olduğuna rastlanmıştır. Bunun altında

yatan en önemli sebebinde maddi geliri düşük ailelerin geçim sıkıntısından dolayı evdeki nüfusun azalmasını istemeleri ve kız çocuğunun daha iyi bir hayat yaşamasını istemelerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Öneriler

Çalışmamızda Güneydoğu Anadolu Bölgesi temel alındığı için elde edilen sonuçlar öncelikle bu bölgede var olan durumu ortaya koymaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yapılan evlilikler din algısı, eğitim, gelenek-töre ve sosyo-ekonomik boyutlarının bu durumda etkili olduğu görülmektedir. Bu olgu toplumsal bir sorun olmasından ziyade toplumca kabullenilir bir hal almıştır. Bu soruna çözüm getirebilecek stratejilerin geliştirilmesi ve devlet kurumları ile sivil toplum kuruluşları aracılığıyla bölgesel sorunların çözümüne yönelik projelerin yürütülmesi büyük önem taşımaktadır.

Politika Belirleyicilere/Karar Vericilere Öneriler

- ✓ Türk Medeni Kanunu'nda evlilik yaşı 18 olarak görünse dahi veli izni ile 17 yaşında nikâh yapılabilirken, hakim kararıyla da zorunlu durumlarda 16 yaşında resmî evliliğe izin verilmektedir. Bu durum erken yaşta yapılan evliliklerle ilgili sorunların çözüm yollarını sekteye uğratmaktadır. Bu nedenle yasalar arasındaki bu tutarsızlık giderilmeli ve evlilik yaşı yasalarda 18 olarak netleştirilmelidir.
- ✓ Diyanet İşleri Başkanlığı, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın erken yaşta evliliklerin çok olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde bu evlilikleri engellemek ve bu konuda bilinç sağlamak amacıyla müşterek projeler başlatması ve bu projelerde o bölgede çalışan eğitimcilerin, hukukçuların ve din görevlilerinin aktif olarak görevlendirilmeleri gerekmektedir.
- ✓ Araştırma sırasında erken yaşta evlilik ile eğitim arasında ters orantının varlığına ulaşılmıştır. Bu nedenle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde kız çocuklarının eğitim hayatına aktif katılımlarının sağlanması, devamsızlık konusunda gerekli mercilerin sıkı takipte

bulunması gerekmektedir. Okul hayatından uzaklaştırıldığı tespit edilen kız çocuklarının ailelerine caydırıcı cezaların verilmesi sağlanmalıdır.

- ✓ Eğitim müfredatları düzenlenirken erken yaş evlilikleri konusunda Sosyal Bilgiler ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında evlilikle ilgili yasal ve dinî bilgilere yer verilerek, erken yaşta evlilikler konusunda kazanımlar aracılığıyla küçük yaşlarda bilinç kazandırılmaya çalışılmalıdır.
- ✓ Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde cuma hutbelerinde erken yaşta evlilik konusu ile ilgili dinimizin bakış açısını anlatacak, bu konu ile ilgili doğru bilinen yanlışların giderilmesini sağlayacak içeriklerin cami cemaatine aktarılması sağlanmalıdır.
- ✓ İmamların dinî nikâh yaptıklarına dair resmî belge hazırlamaları, bu belgenin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanmış belge olmasına dikkat edilmeli ve bu belgeye tarafların kendi imzalarının atılması sağlanmalıdır. Bunun dışında gayr-i resmi olarak nikâh kıyıldığı tespit edilen imamlara caydırıcı cezalar verilmesi sağlanmalıdır.
- ✓ Erken yaşta yapılan evliliklerde özellikle kırsal bölgelerde birinci sorumlu köy muhtarları olmalıdır. Köy muhtar, yapılan evlilikleri resmî olarak denetlemeli ve yasa dışı bir evlilik yapılması durumunda gerekli kurumlara bilgilendirme yapmalıdır. Aksi takdirde bu durumdan sorumlu tutulacağı bilinmelidir.
- ✓ Erken yaş evliliklerinde araştırma sonucu akraba evliliklerinin ciddi bir oranda olduğu tespit edilmiştir. Akraba evlilikleri sonucu yaşanan birçok olumsuz sağlık durumu ile ilgili sağlık kuruluşlarının bilinçlendirme yapmaları sağlanmalıdır.
- ✓ Halka erken yaşta evlilikler konusunda bilincin kazandırılması noktasında şehirlerdeki kanaat önderlerinin ciddi katkısının olacağı yadsınamaz. Bu nedenle mevcut çalışmalara bölgelerin kanaat önderlerinin katılımının sağlanması gerekmektedir.
- ✓ Araştırma sırasında erken yaşta yapılan evliliklerde bazen kız çocukları kendi istekleri ile evden kaçmakta ya da evliliği kabul etmektedir.

Bunun da en önemli nedeninin ergenlik yaşındaki kız çocuğunun evliliği hayal dünyasında farklı tanımladığından kaynaklandığı söylenebilir. Bu nedenle evliliği özendirici, erken yaş evliliklerini teşvik edici içeriklere yer veren yayın ve programlarının RTÜK tarafından takibe alınması ve içerikle ilgili gerekli düzenlemelerin yapılması sağlanmalıdır. Medya kuruluşları bu konuda ciddi ceza ve uyarılara maruz kalmalıdır.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- ✓ Bu çalışmada 18 yaş altı ve 18 yaş ve üstü bayanlar üzerinde araştırma yapılmıştır. Türkiye’de erken yaş evlilikleri Türkiye’de erkek çocuklarının da maruz kaldığı bir durumdur. Bu nedenle araştırmacılar bu soruna dikkat çekmek için, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde kız ve erkek çocuklarına yönelik ortak bir çalışma yürütebilirler.
- ✓ Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yapılan bu çalışmada bayanların etnik kökenleri ve mezhepleri ile ilgili veri bulunmamaktadır. Bu alanda gelecekte yapılacak çalışmalarda bu konular üzerinde durulabilir.

KAYNAKÇA

Abuzar, Celil. “Şanlıurfa’da Değişen Toplumsal Yapıda Taziye Geleneği”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 10/2 (2010): 259-274.

Akbaş, Mehmet. “Resulullah Döneminde Evlilik ve Düğün”. *Derin Tarih Dergisi*. 5 (2016): 120-124.

Akyüz, Niyazi. *Dinin Örgütsel İklimi Dini Gruplar*. Ankara: Gündüz Yayınları, 2007.

Arslan, Yusuf. *Oyundan Düğüne Hayatlar: Güneydoğu’da Çocuk Gelinler*. İstanbul: Belge Yayınları, 2015.

Avcı, Casım v.d. *Hız Muhammed’in Hayatı*. Ankara: DİB Yayınları, 2017.

Aydemir, Elvan. *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler*, Ankara: USAK Raporları, 2011.

Azimli, Mehmet. “Hz. Aişe’nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkması”. *İslamî Araştırmalar Dergisi*. 16/1 (2003): 28-37.

Azimli, Mehmet. *Siyeri Farklı Okumak Mekke Yılları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2008.

Baki, Adnan. v.d. “Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 11/42 (2012): 1-21.

Balcı, Ali. *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler*. 6. bs. Ankara: Pegem Akademi, 2015.

Bayar, Mesut. “İslam-Aile Hukukunda Karı- Koca Arasında Meydana Gelen Anlaşmazlıklara Önerilen Çözümler”. *e-şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 5 (2011): 87-111.

Böke, Kaan v.d. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2011.

Burcu, Esra, v.dğr. “Çiçeklerin Kaderi: Türkiye’de Kadınların Erken Evliliği Üzerine Nitel Bir Araştırma”. *Bilig*. 73 (Bahar, 2015): 63-98.

Büyüköztürk, Şener v.d. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 2012.

Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*. 18/17 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.

Creswell, John W. v.d. *Karma Yöntem Araştırmaları: Tasarımı ve Yürütülmesi*, çev. ed. Yüksel Dede, v.d. 2. bs. Ankara: Anı yayıncılık, 2015.

Demircan, Adnan. “Cahiliye ile İslam Nikâh Uygulamaları Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar-Farklı Bir Yaklaşım-” *Dinlerde Nikâh, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*, İSAV. 35-55. İstanbul: Esen Ofset, 2012.

Demircioğlu, Aytekin. “Gazali Felsefesinde Evlilik Öncesi Eğitim: Eş Seçerken Dikkat Edilmesi Gerekenler ”. *EKEV Akademi Dergisi*. 59/59 (2014): 81-88.

Demirgöz Meltem. V.d. “Adölesan Gebelik”. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*. 28/6 (2008): 947-952.

Dikeçligil, Beylü, v.d. *Aile Yazıları Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç*, 5. Cilt, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990.

Doğan, İsmail. *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Pegem Akademi, 2012.

Doğan, Orhan. “İyatrik Açından Nikahın Önemi,” *Dinlerde Nikâh, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*, İSAV. 25-31. İstanbul: Esen Ofset, 2012.

Ebu Şakka, Abdulhalim. *Tahrirü'l Mer'e İslam Kadın Ansiklopedisi*. İstanbul: Gerçek Hayat Yayınları, 2011.

Ekşi, Halil v.d. “Bir Evlilik Ve Aile Hayatı Eğitim Programının Evli Kadınlarda Evlilik Uyumuna ve Aile Sistemine Etkisi”. *M.Ü Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 36 (2012): 129-145.

Ergeshkyzy, Aziza. “Aile İçi Roller ve Manevi Yaklaşım”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Erol, Kemal. “Batılılaşma Sürecinde ‘Feminizm ’in Tehdidi Altındaki Türk Aile Yapısını ve Evlilik Kurumunu Belgeleyen Roman: Jön Türk”. *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 48 (2012): 217-240.

- Erul, Bünyamin. “Hz. Aİşe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu? On Dokuz Mu?”. *İslamî Araştırmalar Dergisi*. 19/4 (2006): 637-649.
- Esen, Hüseyin. “Kolaylık Açısından İslam’da Nikâh,” *Dinlerde Nikâh, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*, İSAV. 57-103. İstanbul: Esen Ofset, 2012.
- Glesne, Corrine. *Nitel Araştırmaya Giriş*, çev. Ali Ersoy, v.d. Ankara: Anı Yayıncılık, 2014.
- Gökçe, Birsen. *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, Ankara: Savaş Yayınları, 2004.
- Güner, Osman. “İslam Düşüncesinde Kadına Yönelik Şiddet Söylemine Bir Bakış”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 23/23 (2007): 51-63.
- İbn Ebi’-d- Dünya. *Hadislerde Aile*. İstanbul: Ocak Yayınları, 2008.
- İlkkaracan, Pınar. *Doğu Anadolu’da Kadın ve Aile 75. Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. 26. bs. Ankara: Nobel Yayınları, 2014.
- Karataş, Zeki. “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*. 1/1 (2015): 62-80.
- Kılıç, Ayşe. “Çocuk Gelin Sorunu”. *Eğitim Dergisi*. 33 (2012): 1.
- Kıral, Bilgen, v.d. *Karma Araştırma Yöntemi*, Conference Paper Presented at 2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2011.
- Kişisel Görüşme, 20 Nisan 2015.
- Köse, Saffet. “Toplumsal Meşruiyet Açısından Nikahta Aleniyet ve Türkiye’de İmam Nikahı Uygulaması,” *Dinlerde Nikâh, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*, İSAV. 471-501. İstanbul: Esen Ofset, 2012.
- Kurt, Abdurrahman. “Aile ve Din”, *Din Sosyolojisi El Kitabı*, ed. Niyazi Akyüz, v.d. 387-399. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Kuş, Elif. *Nitel- Nitel Araştırma Teknikleri*. Ankara: Anı Yayınları, 2009.
- Mardin, Şerif. *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

Mihçioğur, Sare, v.dğr. “Çocuk gelinler ve Beklenen Olumsuz Sonuçlar”. *Sağlık ve Toplum*. 1(2010): 3-12.

Nirun, Nihat. *Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994.

Özkan, Meral Sungurtekin. “Erken Yaşta Evliliklerin Önlenmesi Konusunda Yargının Üstlenebileceği Rol (The Assumed Role of the Jurisdiction in the Prevention of the Juvenile Marriages)”. *Journal of Yaşar University*. 8 (2013): 2177-2190.

Savaş, Rıza. *Tarihî Seyri İçinde Kadının Sosyal ve Siyasi Konumu*. Ankara: TDV Yayınları, 1996.

Süleymanov, Abulfaz. “Çağdaş Türk Toplumlarında Aile ve Evlilik İlişkileri ”. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*. 17 (2009): 7-17.

Şahinkaya, Rezan. *Psiko-Sosyal Yönleriyle Aile*. Ankara: Kardeş Basımevi, (1985).

Tan, Zeki. “Mekkî Ayetlerde Kadın Tasavvurunun İnşasında Ahlakî Zemin”. *Marife*. 3 (2012): 115-137.

Tanrıöğen, Abdurrahman v.dğr. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2012.

Taplamacıoğlu, Mehmet. *Din Sosyolojisi*. Ankara: AÜİF Yayınları, 1975.

Türnüklü, Abbas. “Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*. 6/4 (2000): 543-559.

Tüzüner, Özlem. “Türk ve İslâm Hukuku Bakış Açısından Evlenmenin Hukukî Niteliği Hakkında Bir İnceleme”. *Ankara Barosu Dergisi*. 1 (2013): 127-148.

Ünal, Asife. “Hıristiyanlıkta Evlilik Anlayışı ve Evlenme Törenleri”. *Dinlerde Nikâh, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*, İSAV. 279-307. İstanbul: Esen Ofset, 2012.

Yatkın, Nihat. “İslam’da Evlilik ve Eş Seçiminde Dindarlığın Tercih Edilmesi”. *AÜİFD*. 33 (2010): 47-61.

Yazır, Elmalı, Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili Kur'an-ı Kerim Meali*. İstanbul: Merve yayın-Dağıtım, 1993.

Yıldırım, Ali. v.d. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2008.

Web Adresleri.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), 12.05.2017.
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>.

Son Peygamber, “Rıza Savaş, Hz. Muhammed’in Çok Eşliliğinin Siyasi Boyutu”, 20 Mayıs 2017, <http://www.sonpeygamber.info/downloads/uploads/05.17.pdf>.

TÜİK. “İstatistiklerle Çocuk Nisan 2015”. Erişim: 14 Haziran 2017.
<http://www.tuik.gov.tr>.

Gazi Türk Halk Bilimleri Topluluğu. Meltem Emine Santur, “Evlenme Adetleri”. Erişim: 03 Ocak 2016. www.gtht.gazi.edu.tr/evlenmeadetleri.

Unicef. “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Birinci Kısım, Madde 1-20”. Erişim: 12 Mayıs 2017. https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). “Türk Medeni Kanunu”. Erişim: 12 Mayıs 2017. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>.

Son Peygamber. “Rıza Savaş, Hz. Muhammed’in Çok Eşliliğinin Siyasi Boyutu”. 20 Mayıs 2017. <http://www.sonpeygamber.info/downloads/uploads/05.17.pdf>.

Wikipedia. “Şiddet”. Erişim: 15 Aralık 2016.
<https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eiddet>.

Wikipedia. “Ergen”. Erişim: 16.10.2016. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ergen>.

Turksam, “Akıllardan Çıkmayan Soru: Çocuktan Gelin Olur Mu?”. Erişim: 01 Mart 2017. <http://www.Turksam.org/tr/makale-detay/874-akıllardan-cikmayan-soru-cocuktan-gelin-olur-mu>.

Ekrem Buğra Ekinci. “Osmanlı Hukukunda İzinnâme ile Nikâh”. Erişim: 10 Nisan 2017. <http://www.ekrembugraekinci.com/pdfs/izinnameilenikah.pdf>.

Bbc. “Çocuk Yaşta Evlilik”. Erişim: 16 Aralık 2015.

<http://www.bbc.com/turkce/haberler/140116/canli-cocuk-yasta-evlilik>.

Dokuz Eylül Üniversitesi. “Bilimsel Etik ve Bilim İnsanı Üzerine Metodolojik Bir Yaklaşım”. Erişim: 12 Ocak 2017.

<http://debis.deu.edu.tr/userweb//recep.kok/bilimseletik.pdf>.

TÜİK. “İstatistiklerle Çocuk Nisan 2015”. Erişim: 14 Haziran 2017.

<http://www.tuik.gov.tr>.

T. C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “*Türk Aile Yapısı Araştırması: Tespitler ve Öneriler*” Erişim: 24 Ağustos 2017. edt., Mustafa Turğut v.d. s. 120-129.

<https://ailetoplum.aile.gov.tr/data/5550af1d369dc51954e43522/taya2013trk.pdf>.

Turkcell. “Kardelenler”. Erişim: 28 Mayıs 2018.

<https://www.turkcell.com.tr/tr/hakkimizda/sosyal-sorumluluk/toplumsal-sorumluluk-projelerimiz/kardelenler>.

Unicef. “Haydi Kızlar Okula! Kızların Eğitimi Programı, 2001-2005”. Erişim: 29 Mayıs 2018, https://www.unicef.org/turkey/pr/_ge6.html.

Baba Beni Okula Gönder. Erişim: 28 Mayıs 2018. <http://www.bbog.org/>.

Milli Eğitim Bakanlığı. “Kızların Eğitimi”. Erişim: 29 Mayıs 2018,

<http://kizlarinegitimi.meb.gov.tr/tr/sayfa/proje-hakkinda/84>.

Yeniasır. “Küçük Gelin Büyük Günah” Erişim: 25 Eylül 2017.

<http://www.yeniasir.com.tr/yasam/2014/01/15/diyanet-isleri-kucuk-gelin-buyuk-gunah>.

KADEM. “Erken Yaşta ve Zorla Evliliklere Karşı Mücadele Çalıştayı”. Erişim: 20 Temmuz 2017. <http://kadem.org.tr/erken-yasta-ve-zorla-evliliklere-karsi-mucadele-calistay-raporu/>.

EK

Ek: Görüşme Formu

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kız Çocuklarının Erken Yaşta Evlilikleri ve Din Algısı: Şanhurfa Örneği Tez Çalışması Görüşme Formu

Harran Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi bölümünde yüksek lisans yapmaktayım. Tez çalışmamda incelediğim erken yaş evlilikleri ve din algısı için bir takım veriler elde ederek bir sonuca ulaşmak istiyorum. Bunun için aşağıdaki sorulara objektif ve samimiyetle vereceğiniz cevaplar araştırmanın sağlığı açısından büyük bir önem taşımaktadır. Şimdiden katılımınız için teşekkür ederim.

Ebru Subaşı

Harran Üniversitesi

Felsefe ve Din Bilimleri

Yüksek Lisans Öğrencisi

Yaşınız:

Doğum Yeriniz:

Evlendiğiniz Yaş:

Kardeş Sayınız:

Çocuk Sayınız:

Eşinizin Mesleği:

Öğrenim Durumu:

İlkokul		Ortaokul		Lise		Üniversite		Okuma-yazma yok	
---------	--	----------	--	------	--	------------	--	-----------------	--

Evlenme Nedeni:

Aile Baskısı	
Töre Gereği	
Aşık olduğum için	
Yaşım yeterince büyük olduğu için	
Dine Küçük Yaşta Evlenmek Gerekir	

Evlilik Şekli:

Severek	
Görücü usulü	
Berdel, Beşik kertmesi	
Kuma Evliliği	

Başlık parası alındı mı?

Evet		Hayır	
------	--	-------	--

Evliliği kabul etme sebebi?

Sevdiğim için	
Töreler böyle olduğu için	
Ailemin maddi durumu olmadığı için	
Kız kısmı erken evlenir	
Rahata kavuşup kendi evime yerleşmek için	
Kaderime razı oldum, aileme karşı çıkmadım	

Sözlülük ya da Nişanlılık süreci geçirdiniz mi?

Evet (..... AY/YIL)		Hayır	
---------------------	--	-------	--

Evlendiğinizde eşinizden ya da ailesinden şiddet gördünüz mü?

Evet		Hayır	
------	--	-------	--

Nikah yapıldı mı? Evetse ne kadar süre sonra yapıldı?

Evet (..... AY/YIL)		Hayır	
---------------------	--	-------	--

Evlendiğinizde herhangi bir sağlık problemi yaşadınız mı ?

Evet		Hayır	
------	--	-------	--

Mevsimlik işçiliğe gidiyor musunuz?

Evet		Hayır	
------	--	-------	--

Evliliğiniz ailenizin dini hassasiyetle ilgili bir yaklaşımı oldu mu ?

Evet		Hayır	
------	--	-------	--

Erken yaşta evlilik Müslümanlığın bir gereği midir?

Evet		Hayır	
-------------	--	--------------	--

Erken yaşta evlilik geleneklerin getirdiği bir zorunluluk mu?

Evet		Hayır	
-------------	--	--------------	--

Kendi kızınız da bu şekilde evlensin ister misiniz?

Evet		Hayır	
-------------	--	--------------	--

Şuan o yaşınızda olsaydınız tekrardan evet der miydiniz?

Evet		Hayır	
-------------	--	--------------	--